HRVATSKI TJEDNIK
novine za kulturna i društvena pitanja
NAKLADA MATICE HRVATSKE
zagreb, 4. lipnja 1971.
godina I
broj 8
cijena 2 dinara

LETAK ZA MATICU HRVATSKU

Vlado Gotovac

I

Zar je potrebno još jednom izložiti temeljna načela i temeljne ciljeve Matice hrvatske? – Bilo bi to ponavljanje koje ponižava! jer prelazi u ispriku, u opravdavanje; ponavljanje, uostalom, koje pretpostavlja naivnu vjeru da program sam po sebi može nešto osigurati. Povijest nam pruža obilje suprotnih primjera, često i tragičnih.

II

Potpuno je razumljivo i potpuno je opravdano što se djelovanje Matice hrvatske u našoj javnosti često ocjenjuje. To je posljedica značenja njene uloge u kulturnom životu Hrvatske. A danas, u odlučujućim događajima konstituiranja naše državnosti, s tolikim novostima opće obnove, ta uloga postaje osobito važna; kao i uloga svih nacionalnih institucija i organizacija – ukoliko su trenutku dorasle!

III

Samo sudjelujući u ovom velikom preporodnom pokretu socijalizma i nacije, Matica hrvatska može ispuniti svoje zadatke, održati se na svom tradicionalnom mjestu u našoj kulturi, pružiti dokaze svoje potpune povezanosti sa sudbinom Hrvatske, sa sudbinom svih onih kojima je ona domovina.

IV

U doba najvećih nesreća Hrvatska je upravo preko kulture dokazivala svoje postojanje, svoj život. To je bilo mjesto njenog zadnjeg otpora iščezavanju, nestajanju iz povijesti: mjesto njenih bitaka dobivenih usred strašnih nacionalnih poraza, mjesto njenog dostojanstva, njenih pobuna, njenih hereza i proročanstava.

To je tradicija koja Maticu hrvatsku obvezuje u trenutku kad se konačno, u slobodi i pravednosti socijalizma, privodi ostvarenju smisao i veličina tih pothvata, njihovi snovi i nade. Jer u njima je i podrijetlo naše odvažnosti za revoluciju, ono podrijetlo što ga je Marx nazvao mišlju prošlosti, koja se ne dijeli crtom od »ustanka masa za um«, koja se ostvaruje kao socijalizam: kao društvo u kojem se konačno osiguravaju sanjana prava naroda; u Hrvatskoj s istom strašću od glagoljaša do Dominisa, od Vlačića do Broza.

V

Za ulogu Matice hrvatske u ovom trenutku, koji skuplja sav aktualitet naše povijesti u revolucionarnoj provjeri, nije reprezentativan rad ni jednog njenog člana pojedinačno. Ona nije tako organizirana i ne može biti: na golemu prostoru kulture njeni članovi djeluju u slobodi i s mjerilima vlastite odgovornosti. Zato se njihov pojedinačni rad ne može ocjenjivati kao rad Matice hrvatske; ni onda kad je u skladu s njenim načelima, ni onda kad izlazi izvan njihovih okvira.

VI

Značenje osobnog čina u kulturi – taj prostor u kojem pojedinac ne smije popustiti! – obvezuje Maticu hrvatsku da osigurava i unapređuje slobodu koju on pretpostavlja. Ona dakle treba omogućiti samostalnost svojih članova! Svrha Matice hrvatske nije izjednačavanje članstva u disciplini, nego njegovo aktiviranje u slobodi. Ona nije organizirana zato da bi izdavala naloge, nego zato da bi unapređivala i usklađivala rad za našu kulturu. Matica hrvatska nije središte moći, nego sabiralište energija naše kulture, središte u kojem pojedinac ne iščezava, nego nalazi suradnju.

VII

Ali, Matica hrvatska ne može ostvariti svoj program bez politike: jer bez nje se ne može osigurati sloboda, kao njegova osnovna pretpostavka. U ovom trenutku naše povijesti to znači da taj program ovisi o sudbini X sjednice CK SKH. Jer ona predstavlja preporodni događaj za Hrvatsku i socijalizam u njoj. To je novi zamah, pun obnove i budućnosti! I odnos Matice hrvatske prema njemu može biti samo jedan: prihvaćanje i podrška.

Pokazalo se da je X sjednica CK SKH dio novog kretanja cijele jugoslavenske zajednice: njegov efikasan pothvat u Hrvatskoj. Socijalizam je preko tih događaja napredovao u prihvaćanju potreba naroda, dakle u ostvarivanju svoje teorije: obnavljajući istodobno svoju energiju i povećavajući slobodu njenih akcija.

VIII

Napadajući Maticu hrvatsku konzervativci nastoje reducirati sadržaj novih zbivanja, suspendirati ulogu kulture u njima i tako ih ispražnjavati. Oni bi htjeli formalizirati sadašnju obnovu, onemogućiti djelotvornost njenih mjerila i tako je svesti na puko brbljanje.

Napadi na Maticu hrvatsku tradicionalno su napadi na pojave samosvijesti Hrvatske. Tradicionalno je također i lukavstvo po kojem se to čini posredno: napadajući pojedine njene članove – uvijek previše napadno, previše glasno izuzimajući cjelinu ...

Matica hrvatska principijelno je povezana s političkom krivnjom u kulturi. Jer, uz napadnutog sveučilišnog profesora ne spominje se Sveučilište, nego Matica hrvatska – ako je njen član; jer, uz napadnutog akademika ne spominje se Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, nego Matica hrvatska – ako je njen član. Ona je sabiralište za sve stvarne i izmišljene pogreške u kulturi.

IX

S oživljavanjem nada konzervativaca uvijek raste opseg, broj i žestina napada na Maticu hrvatsku. To se dogodilo i poslije brijunske 17. sjednice: Krivo shvativši trenutak kao svoj, oni su odmah počeli zahtijevati djelomičnu paralizu Matice hrvatske, što bi bio početak njene likvidacije. Konzervativci tako bez rizika započinju svoj pohod na promjene: s nezaštićenog prostora jedne institucije bez moći mogu se lako i povući, ako pogriješe!

X

Računajući s nemoći Matice hrvatske, napadi konzervativaca ponekad su sablasni po brutalnosti, po opasnom fanatizmu. Oni u njima pokazuju svoju tradicionalnu, likvidatorsku ravnodušnost prema dokazima koji otkrivaju lažnost njihovih optužbi. Mitomani vlastite prošlosti i mitomani prošle državnosti, konzervativci siju strah prema svakoj budućnosti koja ne podržava njihove mitove.

Svako izbjegavanje konfrontacije s njima znači povlačenje progresista, znači gubljenje prostora za njihovu akciju. Jer, konzervativci ne mogu prihvatiti nikakav kompromis, razumjeti nikakav dogovor: oni su radikalni zato što su dogmatici, oni su nepopustljivi zato što su fanatici. Mitomani ne raspravljaju, nego postavljaju ultimatume; i kad su nemoćni! To je groteskno, ali oni grotesku ne mogu vidjeti. Zato nastavljaju galamiti i kad ostanu sami ...

XI

Začuđuje činjenica da progresisti tako lako prepuštaju Maticu hrvatsku napadima. Oni im se, ponekad, čak i pridružuju! Ali to je za njih gubitak, koji potcjenjuju; žrtva kojom ne mogu suzbiti protivnike, jer je ona za njihovu nepomirljivost previše malena: i uništenje Matice hrvatske ne bi konzervativcima pružilo osobitu zadovoljštinu! Oni s tim napadima ne traže kompromise, ne pokazuju popustljivost. To je samo staro lukavstvo: preko njega žele progresistima likvidirati podršku, usamiti ih i tako oslabiti!

XII

Matica hrvatska ne može biti efikasna zajednica radnika za budućnost ako joj se uzaludnim žrtvama nametne »istočni grijeh« političke krivnje. Ona ne može istodobno skupljati aktualitet naše kulture i služiti za ustupke konzervativcima! Pretpostavke za izvršenje njenih zadaća, pretpostavke su postojanja kulture. I to njene šanse danas izjednačuje sa šansama progresista.

2 pisma čitatelja

ZNANOST I NAUKA

Uredništvu »Hrvatskog tjednika«!
U 2. broju Vašeg cijenjenog tjednika objavili ste napis »Znanost i nauka« u kojem se razmatra o imenicama odnosno pojmovima sadržanim u naslovu istog napisa. Slažem se sa tumačenjem i zaključcima u vezi sa tim pojmovima.
Međutim, potakla me je jedna konstatacija autora članka u vezi sa bivšom EKVŠ, da Vam se javim, jer smatram, da je autor tu konstataciju pogrešno postavio. Naime autor u svom napisu tvrdi: »Kada je EKVŠ podignuta na VIŠI STUPANJ, (potcrtao D.T.) prozvana je Fakultetom ekonomskih nauka. . .«.
Prema citiranoj konstataciji EKVŠ prije nego li je postala po svom novom nazivu Fakultet ekonomskih nauka bila je škola — recimo — nešto nižeg stupnja. Naprotiv, tvrdim, da EKVŠ promjenom svog naziva u FEN nipošto nije podignuta »na viši stupanj«, jer je već prije promjene naziva u FEN bila škola u rangu sveučilišnog fakulteta. Svoju tvrdnju temeljim na slijedećim podacima iz prošlosti:
U biv. Kr. SHS osnovana je Uredbom od 17. VI 1920. g. u Zagrebu Visoka škola za trgovinu i promet, a proglašena naredbom bana Hrvatske br. 24626 od 30. VI 1920. Obuka u toj Visokoj školi trajala je tri godine ili šest semestara, pa prema tome t a d a je ta škola bila nižeg stupnja od fakulteta.
Nu, zakonskim propisima od 1925. g. Visoka škola za trgovinu i promet pretvorena je u Ekonomsko-komercijalnu visoku školu s rangom univerzitetskog fakulteta kako to doslovnno veli čan 1 Uredbe sa zakonskom snagom od 23. XII 1925. Prema članu 3 te Uredbe obuka u EKVŠ trajala je četiri godine odnosno osam semestara.
Konačno je uslijedila i nova Uredba sa zakonskom snagom od 17. VI 1939. čiji član 1 određujući pravni položaj EKVŠ također veli, da je EKVŠ u rangu univerzitetskog fakulteta. Član 158 te najnovije Uredbe propisivao je nastavu koja se je sastojala iz opće nastave i tečaja za doktorat. Opća nastava trajala je — prema članu 158 — četiri godine ili osam semestara.
Prema članu 199 te Uredbe rektor kandidatu koji je položio diplomski ispit izdao je diplomu s akademskim naslovom diplomiranog inženjera ekonomije (ing. econ.)
Kandidat koji je položio doktorski ispit, tiskao odobrenu doktorsku disertaciju i predao rektoratu 150 primjeraka tiskane disertadi: »Kada je EKVŠ podignuta na doktora ekonomsko-komercijalnih znanosti (!) (Član 215-218).
Prema tome kada je EKVŠ prozvana Fakultetom ekonomskih nauka nije time podignuta »na viši stupanj« tj. fakultetski već imala i prije.

Ing. Drago Tomaško
Zagreb

SELO

Dragi prijatelji!
Od prvog broja kupujem »Hrvatski tjednik« i smatram ga svojim listom, ali na žalost, ne potpuno. Naime, ja sam dijete hrvatskoga sela i boli me činjenica da smo mi i u »Hrvatskom tjedniku« zapostavljeni, tj. građani »drugoga reda«. To kažem zbog toga što (osim prvoga broja) iz broja u broj nema teme o hrvatskomu selu i problemima seljaštva. Stoga Vas molim: vodite računa o većini našega pučanstva!

Još bih Vam htio napomenuti da i amandmani nisu potpuni, i to zato što premalo govore o seljaku i seljaštvu.

S poštovanjem, Vaš stalni čitatelj,

Ivan Bukelj
Stenjevec

SCLAVONIA REDIVIVA

Poštovano uredništvo!

U broju 5. Hrvatskog tjednika na strani 9 objavljen je članak pod naslovom »Sclavonia rediviva«. Potpisan je Darko Gašparević. Koliko znam isti drug je bio član žirija na Smotri Amaterskih kazališta koji se je proteklog mjeseca održavao u Đurđenovcu. Sa istim drugom Gašparevićem sam se upoznao jednog prijepodneva u »Vili« ugostiteljskoj radnji D.I. Ka Đurđenovac, gdje su članovi žirija imali smeštaj za vrijeme spomenute smotre. Prilikom upoznavanja normalno je da sam mu rekao tko sam i koga predstavljam ovdje u našem mjestu. Tokom razgovora koji je, kasnije uslijedio pričao sam mu o teškoćama koje sam imao u toku rada na stjecanju ugleda i afirmacije ove knjižare i situaciji u kojoj se ona danas nalazi.

Međutim ja nikomu nikada nisam rekao da je »netko« na knjižari razbijao natpisnu ploču. Da se je to i desilo sigurno bih o tome obavijestio moje predpostavljene kao i organe koji o tome vode računa.

Sto se pak tiče uvreda koje sam ja doživio u toku rada, te ispada od strane neodgovornih pojedinaca, moja su lična stvar i nitko nema pravo to publicirati bez moga znanja.

Prema tome izjavljujem da drug Gašparović nije napisao istinu kada piše o natpisnoj ploči knjižare Nakladnog Zavoda Matice hrvatske u Đurđenovcu.

Molim Naslov da u narednom broju objavi ovu moju ispravku, kako ne bi došli (čitaoci) do uvjerenja da Vaš list objavljuje neistine.

Ivan Kozlevčar
poslovođa knjižare NZMH
Đurđenovac

ISELJENIŠTVO

Dragi naši, dobri!

Pišem Vam na prolazu kroz naš Zagreb, na putu za Njemačku. Ima nas mnogo, cijela jedna kompozicija! Vjerujem da ćete razumjeti moje suze kroz koje Vam ovo pišem, kojima Vas molim: ustrajte nam, neka sva ova mladež što sada ode — i natrag dođe!

Ustrajte! Poradite, mili, da se vratimo!

Slavonka

JEZIK

S posebnom radošću dočekao sam početak izlaženja Hrvatskoga tjednika. Zaista je bilo krajnje vrijeme progovoriti o tolikim problemima koji su tištali hrvatski narod. Jedan je i jezični. Problema ima mnogo, a ja bih se osvrnuo na dva izraza iz svoje struke, elektrotehnike.
U članku pod naslovom Nelojalna konkurencija (HT br. 2, str. 6) piše da je Elka tvornica električnih KABLOVA, a ne KABELA, kako bi bilo u duhu hrvatskoga elektrotehničkog nazivlja. Naime, riječ KABEL u množini glasi KABELI pa je u genitivu množine KABELA jer e ostaje u svim padežima. Gledajući sa stanovišta hrvatskoga jezika, riječ KABLOVI je množina od KABAO, a ne od KABEL.
Drugi je izraz o kojemu želim priopćiti REGULACIJSKI sustav (HT br. 2, str. 14, članak Kamo ide hrvatski jezik). U hrvatskom jeziku odomaćio se već odavno izraz REGULACIONI sustav. Primjerice, skripta prof. dr V. Muljevića nose naziv REGULACIONA i signalna tehnika.
Nadam se da se nećete ljutiti zbog mojih napomena jer zaista mi je na srcu hrvatski jezik, i ne samo on. Stanje u kojem se nalazi nije uvijek najbolje, no zajedničkim radom, srcem i upornošću može se mnogo toga popraviti. Iako je u tome na jezikoslovcima veća odgovornost, smatram da i mi obični smrtnici možemo uložiti makar jednu opeku u tu uzvišenu građevinu koja se zove hrvatski jezik.

Krešimir Mikić,
Zagreb

Da je Hrvatima svejedno kakav im je književni jezik, odavno ne bi bio hrvatski. Zato nam je drago kad vidimo brigu mnogih jer on je naše zajedničko blago.
Što se tiče kabela, u pravu ste. Ali regulacijski je bolje nego regulacioni jer su od imenica na -ija normalniji pridjevi sa -ijski nego sa -ioni. Primjer regulacijski sustav nije izmišljen, nego je uzet upravo iz Dapčeva Tehničkog rječnika, 2, str. 1058. Istina, on se koleba između -ijski i -ioni, ali da ustaljivanje treba usmjeriti prema -ijski kako je rečeno u ocjeni toga rječnika u 3. br. ovogodišnjega Jezika.

ODŠTETA ZA MOZGOVE

Uredništvu »Hrvatskog tjednika«!
U »Vjesniku« od 12. svibnja o.g. pod naslovom ODŠTETA ZA MOZGOVE pročitao sam slijedeće: Sovjetski Savez podnio je Ekonomsko-socijalnom vijeću UN NACRT REZOLUCIJE, kojim se od razvijenih zemalja traži da na neki način dadu odštetu zemljama u razvoju i time kompenziraju odliv mozgova.
Kako i lijepa naša domovina (Hrvatska) ima priličan odliv svojih mozgova, nadam se da će i ona imati od toga lijepe koristi. Pišite više o odlivu naših mozgova u kapitalističke zemlje!
Srdačno vas pozdravlja,

Josip Butorac
Zagreb

»HT« NA KIOSKU

Poštovano uredništvo »Hrvatskog tjednika«!
Molim Vas da bez zamjerke primite moju sugestiju, a to je: pokušajte putem televizije, radija i velikotiražnih dnevnih listova reklamirati naš list »Hrvatski tjednik«. Skrenite pozornost svim punktovima, gdje se prodaje »Hrvatski tjednik«, da ga se istakne na vidno mjesto, a ne da se, kao sada, pokriva drugim novinama te je tako skoro nevidljiv. Ovo Vaš pišem iz razloga što sam redovit čitalac »Hrvatskog tjednika«, i što sam od svakog broja kupio po 4-5 komada, no opet nemam niti jednog, jer su mi ih poznanici doslovce oteli, a ti isti poznanici uopće nisu ni čuli za »Hrvatski tjednik«. S nekima od njih razgovarao sam o sadržaju lista, i svi s neskrivenom radošću daju izvrsnu ocjenu »Tjedniku«.
Prema tome, posvetite punu pažnju propagiranju »Hrvatskog tjenika«!

Nadam se da mi nećete zamjeriti na mojoj dobronamjernoj sugestiji.

Uz bratski pozdrav,
Raguž Mirko
Gorenci bb., Zagreb

MLADI I »HT«

Poštovani drugovi!

Listajući, i naravno čitajući prve brojeve »Hrvatskog tjednika«, osjetio sam da se u meni polako ispunjava ona praznina nastala nakon smrti »Telegrama«! Nestaje vakuum, koji se, između ostalog, očitovao i u prostoj odsječenosti od gotovo svih kulturnih i općedruštvenih zbivanja u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Ta odsječenost, prouzrokovana provincijskim karakterom mjesta u kojem stanujem, teško pogađa čovjeka (barem mene), pogotovo u mojim godinama (sedamnaestogodišnjak). Ako ništa drugo, mladom čovjeku potrebno je upoznati se sa postojećim društvenim okolnostima, situacijom i odnosima u društvu, naročito u ovom našem specifičnom, socijalističkom i samoupravnom. Time će mladom čovjeku biti omogućeno da kasnije, u zrelim godinama, na svom radnom mjestu kao aktivni sudionik izgradnje društva, svojim radom i aktivnošću, pridonese daljnjem razvoju društva i međuljudskih odnosa u njemu. Nepotrebno je naglašavati koliko sredstva javnog informiranja, posebno ona specijalizirana za pojedine oblasti, pridonose izgradnji ličnosti mladog čovjeka.

»Hrvatski tjednik« dolazi u pravo vrijeme. Djeluje kao injekcija koja oporavlja čovjeka od zadobivenog šoka. Činjenica da se od njega mnogo očekivalo, iziskuje da bude ne samo bilježnik događaja u pojedinim oblastima kulture, već i to da svojim stavom, svojom tematskom sadržajnošću, trasira prave putove društvenog razvoja.

Ako se po jutru dan poznaje, onda s pravom mogu konstatirati da je »Hrvatski tjednik« na pravom putu. Ukoliko međutim, postoje mišljenja da je možda prerano davati bilo kakve ocjene, a s čime se lično ne slažem, onda barem treba pohvaliti, pozdraviti i podržati akciju ljudi, koji su pridonijeli izlaženju ovog lista.

Ivo Palčić — gimnazijalac
PAG

KULTURA I POLITIKA

Ako nekomu čovjeku, koji s vama razgovara, postavite pitanje ili primjedbu, a on nastavi kao da niste ništa ni kazali, onda se za takvog čovjeka kaže da je glup ili gluh. Prenesemo li ovu misao na dosad izišlih šest brojeva »Hrvatskog tjednika«, onda se slobodno može reći da je njegovo uredništvo klasičan primjer mudrog glupaka; kažem — mudrog, jer je list sadržajno dobar, a glupost mu se očituje u indiferentnosti uredništva prema primjedbada čitatelja. Neću govoriti o primjedbama nas običnih smrtnika koji smo već navikli na ulogu prijamnika svih gluposti i mudrosti naših javnih mucala i vrsnih retorika. Osvrnut ću se na primjedbe koje su upućene »Hrvatskom tjedniku« od ljudi velikoga društvenog ugleda, koji imaju presudan utjecaj na sudbinu ovoga naroda Nedopustivo je i društveno jako pogibeljno da »Hrvatski tjednik« ignorira primjedbe jednog predsjednika najmasovnije političke organizacije. druga Stjepana Ivica, ili primjedbe predsjednika najveće radničke organizacije, druga Milutina Baltića i brojnih drugih uglednih političara.

Ne ulazeći u to tko je u pravu, Vi ili Vaši kritičari, Vaša samouvjerenost ima veoma negativan utjecaj na čitalačku publiku, jer je stavljate pred gotov čin opredjeljenja između »Hrvatskog tjednika«, iza kojega stoji duhovna sila hrvatskoga naroda. i političara koji ravnaju sudbinom našega naroda, a to je za jedan narod nešto najgore što se može zamisliti. Hrvatski narod neće imati nikakve koristi ako stane na jednu ili na drugu stranu. Nama je potrebno rušenje umjetno stvorene, nakaradne ograde između kulture i politike. Ta ograda nije ništa manje pogibeljna, ako se podiže pod hrvatskim imenom. Vi ste, drugovi urednici, obvezni pred našom javnošću na javne kritike javno odgovarati, ne u stilu Igora Mandića. omalovažavajući svoje kritičare, nego u stilu socijalističkih intelektualaca, kojima je stalo do otklanjanja zabluda u svakog čovjeka, a naročito u ljudi na odgovornim društvenim funkcijama.

Ako nemate dovoljno intelektualnoga poštenja, socijalističke dosljednosti i političke hrabrosti, dajte mjesto drugima. Ovomu narodu više nisu potrebni govornici koji ne žele razgovarati, pa zvali se oni i hrvatski pisci!

STIPE VUKOVIĆ
Ivanovićeva 15
SPLIT

Ne samo dotični rukovodioci, nego i mnogi drugi članovi visokih političkih foruma, dočekali su pojavu »HT« s apriornim nepovjerenjem, očekujući od našega lista samo političku štetu. Umjesto polemike uredništvo je odlučilo da ponudi kritičarima-aprioristima najdostojanstveniji mogući odgovor: svoj rad i sadržaj svih dosadašnjih brojeva »Hrvatskog tjednika«. Razumije se, uredništvo se ne može obvezati da će pri pojavi novih, eventualnih (s naše strane neželjenih) nesporazuma, pokazati dosadašnju suzdržljivost.

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393

Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Dubravko Horvatić, Jozo Ivičević, Tomislav Ladan, Srećko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Ivo Škrabalo, Hrvoje Šošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić.

Glavni urednik: Igor Zidić

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Franjo Marinković

Likovni urednik: Sanja Iveković

Fotografija: Ranko Karabelj

Meter: Drago Čvrljak

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Čuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenka Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Šegedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Bože Žigo.

Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Stranke se primaju svakog dana od 10 do 12 sati osim subote.

Rukopisi se ne vraćaju.

Novine izlaze svakog petka.

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Lj. Gerovac 1.

Pretplata: Godišnja: 104,00 d; polugodišnja: 52,00 d.

Za inozemstvo dvostruko.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb, 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb, 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d.

Poštarina plaćena u gotovu.

PRIPOMENA O HRVATSKOM DEFETIZMU

Na stranu patetika i krupne riječi, ali jedno je neprijeporno: hrvatski narod, uza sve nedaće koje ga okrutno šamarahu i još uvijek šamaraju, doživljava danas svoj istinski preporod. Kad kažem **istinski**, onda to podrazumijeva da se **preporod**, nazočan u svim — uvjetno rečeno — slojevima ovoga naroda, događa na socijalističkoj podlozi i u vrijeme kad su sve karte otkrivene. Stoga je ovo trenutak u kojem valja da se osvrnemo na svoju prošlost, da ocijenimo i preispitamo sve one puste pogreške što smo ih, svojom ili tuđom krivnjom, tijekom naše mukotrpne povijesti počinili. I to samo zato da se ta nesretna povijest i opet ne bi ponovila. Dakle, nije se na odmet prisjetiti 1102, 1525. i 1918. godine. To su, da sad ne spominjemo sijaset drugih naših Golgota, oni najfatalniji datumi, datumi kada je pokopana hrvatska državnost i hrvatski narod uprezan u jaram tuđinskih interesa.

Tko je tome kriv? — upit je što ga neprestance slušamo i neprestance sami sebi postavljamo. Najlakše je i najutješljivije odgvoriti: mi smo zlohude sreće, okruženi smo nasilnicima i pokvarenjacima, lakovjerni smo. . . Izgovorimo, eto, tako ovu narkotičku formulu i blaženo usnemo, čini nam se da smo otkrili Ameriku, odnosno izvršili svoju domovinsku dužnost. »Što tu može jedan hrvatski čovjek?!« — čuo sam stotine puta, i to iz usta ljudi koji su po svojim sposobnostima, po svom mjestu i položaju, štošta mogli učiniti. A nisu učinili ništa. Nisu to čak ni pokušali. Ali ne stoga što bi bili kukavice, ulizice, vlastoljupci i podrepci, već jednostavno zato što bijahu neizlječivo zaraženi defetizmom, onom smrtonosnom boljkom koja unaprijed negira svaku akciju. O stoljetnom hrvatskom defetizmu mogle bi se napisati čitave knjige. I moglo bi se, kao od šale, dokazati da je upravo taj naš defetizam kriv za veliku većinu zala što su nas sustizali i još uvijek sustižu.

No, injektirati se danas, u svrhu ozdravljenja od našega pomalo i nasljednog defetizma, kao što se to mjestimice i čini, romantičnim poklićima i špriceraškim budnicima — — posve je nedjelotvorno. Dosta nam je defetističkog kukanja nad vlastitim defetizmom, dosta nam je onog malograđanski gotovanskog iščekivanja da se vidi što će riješiti i učiniti »oni gore«. Takve nas naricaljke i iščekivanja i dovedoše do pogubne 1102, 1525. 1918 . . .

Kazah na početku: hrvatski narod proživljava svoj istinski preporod. Deseta sjednica CK SKH i sve ono što je uslijedilo poslije otvorilo je mogućnost da se djeluje stvarno da se potegnu pitanja koja donedavno bijahu tabu, omogućava prekonstituiranje hrvatske nacije na samoupravnoj socijalističkoj osnovici. Ali ono što je, čini mi se, najvažnije u ovom zaista povijesnom trenutku jest mogućnost da **djelujemo svi** koliko god nas ima i gdje god se nalazili. Zbude li se tako, poslušamo li glas vlastite savjesti, naša budućnost ne dolazi u pitanje. Ali postupimo li drugačije, zataji li naša djelotvornost, nove nas nesreće neće mimoići. A što je najstrašnije: pred svojim potomstvom (ako ga bude i bude li se moglo i htjelo sjećati svojih malodušnih predaka) bit ćemo neoprostivo krivi od prvoga do zadnjega.

Preblago je kazati da je dvanaesta ura doista prispjela! Hrvatski narod više nema alternativa, on samo može ili naprijed ili u sigurnu propast. »Hrvatska je jedino mjesto na zemaljskoj kugli gdje Hrvati mogu stvoriti svoju državu« — reče neki dan Miko Tripalo. Proigrati danas ovu šansu, to jest ne ostvariti svoju novu državu, ne znači ništa drugo do li pospješiti i napokon dovršiti dijasporu što je započela još tamo negdje u XV stoljeću.

Nego, vratimo se temi ovoga napisa: našem defetizmu. i upitajmo se: je li taj defetizam samo povijesno-psihološka kategorija ili pak nešto drugo? Ja bih na ovaj upit odgovorio: suvremena hrvatska malodušnost uvjetovana zbrojem udaraca što smo ih tijekom svoje povijesti trpjeli, često je puta manipulirana, i to vrlo perfidno a jednostavno: primjerima i usporedbama pokazati i dokazati kako je svaki naš napor unaprijed osuđen na propast. Tako, još uvijek ne mogu zaboraviti polemiku što smo je Vlado Gotovac i ja (u »Razlogu« i »Republici«) 1966. vodili s jednim zagrebačkim nazovi novinarom, zlonamjernikom koji je decidirano tvrdio da Hrvati zapravo i nisu nacija, te da je hrvatska kultura, naspram srpske i slovenske kojima s moje strane svako poštovanje, posve provincijalna i da se nezaustavljivo provincijalizira . . . Da je ovaj čovjek kojim slučajem govorio dobronamjerno, onda bi se od ovoga štošta moglo uvažiti. Ali naš dušobrižnik nije tako mislio, njemu bijaše isključivo do toga da, ukazivanjem na naše rane, izazove u nama samima gađenje spram svoga nacionalnog bića. Naputak: ovakvih se »tješitelja« treba čuvati kao žive kuge.

Ali nije ovo sve, ima u nas i još jedna druga vrsta malodušnika, koja, čini mi se, nije manje opasna od one prve, proračunato zlonomjerne. Riječ je, naime o ljudima koji tijekom čitava svoga vijeka bijahu šamarani i slijeva i zdesna, pa, napokon obogaljeni, izgubivši svaku vjeru u akciju i svaku nadu u postignuće nacionalnoga i svoga osobnog cilja. Od njih ćete čuti: »Mani se prijatelju, ćorava posla! Nema smisla gubiti vrijeme, zdravlje i živce! Bit će što bude! Znam ja to iz vlastita iskustva! Eto, tako sam ti ja pokušao . . . I što? Ništa! Dobio po gubici«. Naravno, za ovaj se soj ljudi ne može i ne smije reći da su pokvareni, da su probitnici ili ulizice, ali je upravo stoga njihov defetizam opasan, opasniji možda od onog prvog. Teško ih je naime optužiti, štoviše, njihova nas osobna nesreća i posrnuće nagoni na suosjećaj. Svejedno, ni prema njima se ne smijemo odnositi sentimentalno, jer to neizbježno vodi poistovjećivanju pogleda, zarazi koja je ponajčešće fatalna i po nas i po njih.

Ova, preveć kratka i preveć uopćena pripomena o hrvatskom defetizmu ima samo jedan cilj: upozorenje da se počnemo liječiti sebe i svoju okolinu. Primjera i uzora imamo napretek, počevši od Društva književnika Hrvatske, Društva hrvatskih likovnih umjetnika, Društva hrvatskih glazbenika, Matice hrvatske i njezinih brojnih ogranaka, pokreta na Hrvatskom sveučilištu, pojedinih gospodarskih akcija, pa sve do CK SKH, Sabora i njegova Izvršnog vijeća, što praktički znači da se nisam zaletio kazavši kako hrvatski narod danas, u proljeće 1971 uistinu doživljava i cijelim svojim bićem proživljava istinski preporod: politički, gospodarski i kulturni. Njegovo konačno odjelotvorenje, za koje se moramo, svaki na svom radnom mjestu i svi zajedno kao narod i država, svojski zauzeti, značit će zapravo i početak kraja stoljetnom hrvatskom defetizmu svih vrsta, namjena i namjera.

Jozo Laušić

MI O SEBI, ILI TURISTIČKA ANTIPROPAGANDA

Ne smijemo se čuditi što drugi o nama pišu netočnosti, kada mi sami o sebi pišemo upravo gluposti.

Ove godine izišao je reprezentativan i skup prospekt na dvadeset stranica velikog formata, na prvorazrednom papiru i s uspjelim fotografijama u boji na pet jezika, a izdalo ga je hotelsko turističko poduzeće »Riviera« u Poreču. Nepoznati autor teksta ovoga prospekta upustio se — tko zna zašto — u to da posjetiocima Poreča objasni trideset stoljeća povijesti Poreča onako kako on to sebi zamišlja, pa kome pravo, kome krivo.

Bilo bi preopširno da prenosimo sav tekst ovoga prospekta, pa ćemo se ograničiti samo na nekoliko pasusa, no vjerujemo da će čitaocima biti dosta i previše. »Kažu« — počinje anonimni autor — »jednoga dana, kada se bogovi čestito već bjehu umorili od stvaranja svijeta, rekoše jedni drugima: 'Hajde, braćo, da se malce odmorimo!, A istini za volju, i zaslužili su da se odmore. Eh! ali lako je to reći. Samo bogovima ne dolikuje da se ma gdje odmaraju. I ma koliko da je svijet, kojega bjehu stvorili, bio lijep, njihovom đavolski istančanom ukusu nije bilo mjesta koje bi moglo da ih zadovolji. . . . Bogovi su ipak bogovi. I nije to samo da se, onako božanski, okvase umorne noge. Jok! Bogovima treba i božanskog sunca . . .«

Nastavljajući dalje u tom smislu i tonu, autor zaključuje: »Tako je nastao Poreč«, da bi odmah zatim prešao na to kako su bogovi postali ljudi, kako su počeli ratovati, »i oko Poreča stadoše da se gložu i kolju kao što je to red, najprije neolitski ljudi, pa ljudi brončanog doba, a onda se tu ukotvi ilirsko pleme Histra, koji se onda ne dadoše otuda maknuti čitav jedan milenij«.

Pošto je malo potom autor obračunao s Rimljanima, »koji ni o čem drugom nisu razmišljali, nego kako da osvajaju svijet«, i koji, čim su čuli za Poreč, »pohitaše svojim kohortama i galijama da ga osvoje za svog cara« i »kada se to veliko carstvo raspolovilo, počeše između sebe da se biju i svađaju Rim i Bizant. I tko zna dokada bi se oni tako mlatili, da nije došlo do seobe naroda«. Tako nas je, eto, nadahnuti autor doveo do srednjeg vijeka i obuhvatio trinaestak stoljeća evropske povijesti doslovce ovako:

»Istina, dolazili su tu da gospodare i n e k a k v i L a n g o b a r d i, i n e k a k v i F r a n c i, i n e k a k v a V e n e c i j a, n e k a k a v N a p o l e o n, i n e k a k v a A u s t r o - u g a r s k a m o n a r h i j a, i n e k a k v a . . . Možda sam nekog i zaboravio, ali to i nije važno, jer je narodu ovoga kraja najzad dojadilo da se svi tako usrdno mlataraju preko njegovih leđa, pa je 1943 uzeo oružje u svoje ruke i u Oslobodilačkom ratu izvojevao sebi slobodu . . . Sada je Poreč najdivniji istarski biser ove naše zajednice . . . Oni koji dođu, naći će tu sve ono što su praiskonski bogovi za svoj odmor i dokolicu stvorili. A danas i mnogo više od toga. 'Riviera' je u ovom jugoslavenskom turističkom bumu, za svoje goste stvorila tu čitav niz najdivnijih, najosebujnijih i najmodernijih ambijenata . . .«

Kako, na žalost, na prospektu ne piše da je samo za polupismene domaće i strane turiste, koji o svojoj i evropskoj povijesti ne znaju ama baš ništa, možemo sebi zamisliti kako će francuski turist biti ugodno iznenađen da je u Poreču bio i »nekakav Napoleon«. Jednako će tako biti ganuti i Nijemci, a naročito Talijani, kojima ime zemlje autor čak i ne spominje, već kaže da je poslije Austro-ugarske monarhije došla »nekakva . . .« — nekakva sa štampane tri očkice, pa neka to turist tumači kako hoće.

»Možda sam nekog i zaboravio, ali to nije važno« — kaže autor teksta prospekta; i zaista, njemu nije važno što je zaboravio i to da u Poreču postoji Zavičajni muzej Poreštine i prof. Ante Šonje koji je kao bizantolog i proučavatelj ranog srednjeg vijeka Istre poznat i u svijetu; da u Puli postoji Arheološki muzej Istre čiji stručni suradnici četvrt stoljeća proučavaju povijest Istre, te da na istarskom poluotoku postoje i djeluju tri znanstvene biblioteke s bogatim fundusom povijesnih djela o Istri; da se, dakle, imao s kim posavjetovati prije no što je u velikoj nakladi i na pet jezika objavljen ovaj prospekt kojega tekst nije potpisan, pa tako ne sramoti samo onoga tko ga je napisao, već je on na sramotu svega Hotelsko-turističkog poduzeća »Riviera«.

Najžalosnija je, na kraju, ova činjenica: dok naučne i kulturne ustanove Istre nemaju sredstava da objave ozbiljne radove svojih stručnih suradnika, hotelsko je poduzeće »Riviera« potrošilo prilična sredstva da objavi propagandni napis o Poreču i njegovoj povijesti, napis koji nije samo antipropaganda, već vrijeđanje i potcjenjivanje nas i drugih. Ni domaći ni strani turisti nisu, naime, tako glupi kako to misli anonimni autor teksta novog Hotelsko-turističkog poduzeća »Riviera« u Poreču.

T. F.

NIJE TAJNA

Korespondencija s našim razdraganim štovateljem Stipom Šuvarom

Zainteresiranima — tekstovi besplatno

Kao reakciju na tekst Ivana Wilibalda Horvatha (objavljen u trećem broju HT), primili smo pismo Stipe Šuvara, glavnog i odgovornog urednika časopisa »Naše teme«, pisca knjižuljaka, od kojih ga je osobito proslavio onaj s naslovom: »Nacije i međunacionalni odnosi u socijalističkoj Jugoslaviji«. Evo toga pisma:

Uredništvu »Hrvatskog tjednika«

Poštovana gospodo!

Hvala Vam na pažnji koju mi Vaš tjednik posvećuje. Očekujem da me nećete ni ubuduće zaboraviti. Bio sam razdragan kada sam pročitao pozdrav Vašeg tobožnjeg arbajtera Ivana Wilibalda Horvatha (»Hrvatski tjednik« br. 3/30 travnja 1971, str. 15). Napisa on da je jedan od onih koji cijelim svijetom pronose slavu moje teorije o radničkoj klasi kao anacionalnoj kategoriji. Drago mi je, doista, da me on pozdravlja ali mi je istinski žao što mi pripisuje u zaslugu ono što mi ne pripada. Nikad i nigdje nisam ni napisao ni izgovorio da je radnička klasa anacionalna. U svojem djelcu »Nacije i međunacionalni odnosi u socijalističkoj Jugoslaviji« (tiskanom u biblioteci »Naših tema« 1970) ispisah mnoge rečeince kojima tvrdim da je radnička klasa i te kako nacionalna. Citirat ću Vam samo četiri: »Radnička klasa nije ni nadnacionalna ni anacionalna. Sve dok ona postoji kao klasa i sve dok nacija postoji, radnička klasa je dužna da se bori za ulogu vodeće klase vlastite nacije. Interesi radničke klase i interesi nacije koju ona vodi su podudarni. U tim okolnostima narušavanjem nacionalnih interesa ugroženi su i klasni interesi, kao i obratno« (spomenuto djelce, str. 141). Ista sam stajališta zastupao i razrađivao i u svim drugim tekstovima u kojima sam se doticao odnosa radničke klase i nacije. Molio bih Vašeg arbajtera da uz pomoć sviju Vas pronađe ma i jedno moje slovce o anacionalnosti radničke klase. Vi onda objavite faksimil takvog slovca u svojem tjedniku. Da bi Vaš arbajter Horvath, a i svi Vi bili bolje obaviješteni, šaljem Vam jedan primjerak moje knjige »Nacije i međunacionalni odnosi u socijalističkoj Jugoslaviji,« te jedan primjerak knjige »Klasno i nacionalno u suvremenom socijalizmu« (tisak biblioteke »Naših tema« 1971), u kojoj sam na uvodnom mjestu također ispisao svoja stajališta o nacionalnosti radničke klase. Ako Vam zatreba, mogu Vam poslati još svojih tekstova o tome. Kada već želite da me putem svog tjednika popularizirate, najbolje bi bilo da pretiskavate moje tekstove.

S dužnim štovanjem!
Stipe Šuvar

P. S. Računajući s time da je Vaš tjednik otvoren svima i da ste Vi uredništvo kojem ne manjka tolerancije, siguran sam da ćete ovo moje pismo u cijelosti tiskati, kako bi ga mogao pročitati Vaš arbajter i svi čitatelji »Hrvatskog tjednika«. Stoga se i ne pozivam na Zakon o štampi.

»Zasluge« i zasluge

Kao što vidite, dragi štovatelju, zaista nije bilo potrebno pozivati se na Zakon o štampi.

Prije svega, primite izraze našega najiskrenjeg zadovoljstva što smo preko HT-a i Vas uspjeli razdragati. Nadamo se da će Vas objavljivanje Vašega pisma i naš odgovor na nj razdragati još više. Posebno nas veseli što nam se pružila prilika da to možemo učiniti upravo za Vas, koji ste svojim djelcima toliko zadužili nas (i mnoge druge), da uistinu ostajete nezaboravni.

I nama je istinski žao što Vam I. W. Horvath pripisuje u zaslugu ono što Vam ne pripada, barem ne u takvoj mjeri da bi Vas trebalo isticati prije drugih (»teorija o radničkoj klasi kao anacionalnoj kategoriji«). Pri tom doista griješi, jer — koliko se spomenute teorije tiče — u ovoj sredini našlo bi se boljih i istaknutijih od Vas. Vaše zasluge valjalo je potražiti na drugom području — u problemskom sklopu hrvatskoga gospodarstva. Tu Vam u Hrvatskoj nema premca! Uostalom, nije li Vam to, ne tako davno, s udivljenjem priznao i sam Miloš Žanko?

Što se činjeničnoga stanja tiče, mi ćemo Vam rado povjerovati (a savjetujemo to i I. W. Horvathu) da nigdje niste **izričito** napisali kako je radnička klasa anacionalna. Vjerojatno je I. W. Horvath i u tomu pogriješio. Neki čak tvrde da se u Vašemu spomenutom djelcu, kao i u sveukupnim Vašim djelima, može naći i do četrdesetak rečenica poput ovih koje ste u pismu izvoljeli citirati. Ali, zar doista vjerujete da su naši pravi i »tobožnji« arbajteri, zajedno s nama, toliko nepismeni ili naivni pa da svi zajedno nismo kadri uočiti jasan smisao cjeline u kojoj se sve te rečenice nalaze (ne uspijevajući zakriti puni i pravi smisao)? Ne znamo pouzdano, ali predmnijevamo da je možda upravo »tobožnjost« statusa arbajtera pomogla I. W. Horvathu da uoči i tobožnjost stavova koje izričete rečenicama citiranima u pismu, kao i u onim rečenicama što su nalik na ove a porazmještene su po Vašim knjižicama.

Na žalost, u svezi s mogućnošću pretiskavanja Vaših tekstova u našem listu (ubuduće) — izgledi nisu naročito povoljni.

Djela koja ste nam poslali na uvid — vraćamo poštom. Neka Vam se nađu pri ruci da ne zaboravite što ste. Nama nisu neophodna, jer će Vas — nadamo se — i ovaj odgovor uvjeriti da nam Vaš Opus ionako nije tajnom.

Zahvaljujemo na trudu,

Vaš štovani HT

O međunarodnoj osobnosti republika

PRILOG DISKUSIJI O USTAVNIM PROMJENAMA

U drugom broju »Hrvatskog tjednika« izašao je članak koji se dotiče nekih međunarodnopravnih pitanja, no držim — s uvjerenjem da mi pisac tog izvrsnog članka neće zamjeriti — da neke stvari nisu, s međunarodnopravne pozicije, dostatno istaknute, a osim toga, usporedba s pravima švicarskih kantona i njemačkih zemalja (u oba slučaja nije riječ o nacionalnim jedinicama savezne države) ne odgovara položaju takvih članica jedne složene zajednice koje se temelje na etničkom načelu i na pravu naroda na samoodređenje. Pri tomu valja istaći, da se pravo naroda na samoodređenje, u najnovijem razvoju međunarodnog prava, sve više i općenitije potvrđuje kao jedno od općih pravnih načela.

Narodi — nosioci suverenosti i međunarodne osobnosti

Nemoguće je, u kratkom osvrtu, iznijeti mnogobrojne primjere i argumente u tom smislu; spomenimo samo rezoluciju i »12 načela« Općeg doma Ujedinjenih naroda iz 1960; ili, spomenimo da je nedavno Liechtenstein — dakle zemlja koja ide u red tzv. mikrodržava sa skučenim izrazima međunarodnopravne osobnosti — pokrenuo pitanje revizije odnosa sa Švicarskom, tražeći za sebe položaj kakav već uživa jedna druga mala država, također članica carinske unije, tj. Luxemburg, a ovaj je — kako je poznato — punopravan član Europske gospodarske zajednice, Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih organizacija; spomenimo također kako je nedavno Švicarska odbila sudjelovanje na konferenciji frankofonih zemalja o osntuku međunarodnog tijela za promicanje francuskog jezika, držeći da kao višejezična zajednica ne može djelovati jednostrano na promicanju samo jednog od svojih jezikâ.

Sve su ovo znaci da se i u staroj i razvijenoj Europi i te kako vodi računa o afirmaciji naroda kao nosioca suverenosti i međunarodne osobnosti, a da i ne govorimo o mnogim primjerima izvan Europe; očito je da put sve većeg povezivanja suvremenoga svijeta ide svugdje preko potvrde individualnih međunarodnih subjekata, da je to jedini prihvatljiv i najpodobniji način skladne izgradnje opće međunarodne zajednice, a koji je ujedno u skladu s aksiomima ljudskoga ponašanja i morala da se opća sreća ne može graditi na nesreći pojedinaca, a niti život svjetske zajednice na smrti naroda; uostalom, i čovjek pojedinac življe se i potpunije integrirao u društvo tek kad je dobio osobnu slobodu, kad se potvrdio kao osoba, kad se oslobodio stega ropstva, kmetstva, ceha, patrijarhalne zadruge, itd.; živi nam je primjer i plodna i svestrana suradnja Švedske, Norveške i drugih članica u Nordijskom vijeću otkad su se osamostalile i zaboravile na trvenja i sukobe iz vremena nametnute zajednice; sjetimo se obraćuna i ustanaka u oktroiranoj državnoj zajednici Nizozemske i Belgije poslije Bečkog kongresa, dok danas isti narodi njeguju upravo uzorne odnose suradnje u okviru unije Benelux; i najzad, Europska gospodarska zajednica gradi se danas na podlozi suverenih nacionalnih država, bez hegemonije, a sigurno je da to nisu mogli ostvariti ni Napoleon ni Bismarck.

Toliko o suvremenim pojavama, koje pokazuju da nacionalna afirmacija nije kontradikcija i negacija, nego baš dijalektička nužnost suradnje i povezivanja u suvremenom svijetu.

Savez socijalističkih republika

Što se pak tiče međunarodnopravne osobnosti u složenoj državi, problem nije nerješiv, kako bi se to željelo prikazati. Najprije valja istaći da međunarodnopravnoj znanosti ne odgovara prilično neprecizan naziv federacija, pa bismo ga u »pravničkom jeziku« morali izbjegavati; doktrina poznaje dva temeljna oblika: federativnu državu (saveznu državu) i konfederaciju (savez država). O tome tko je subjekt međunarodnoga prava, pa prema tomu vlastan sklapati međunarodne ugovore, govori se u svakom priručniku međunarodnoga prava; savezna država je subjekt međunarodnoga prava, dok njezine sastavne jedinice — pa zvale se one i državama— to nisu (vrlo rijetki primjeri stupanja u međunarodne odnose, a uz to na vrlo uskom području, ne mogu opovrći navedeno načelo); što se pak tiče konfederacije, klasična doktrina nalazi međunarodnopravnu osobnost samo kod država članica saveza. Međutim, to je relikt jednoga nesuvremenog, zastarjelog gledanja koje je u državama vidjelo jedine međunarodnopravne osobe, koje je svu sferu međunarodnih odnosa svodilo na državnu politiku, i koje je, najzad, i na samu državu gledalo sa svojih konzervativnih pozitivističkih polazišta, zanemarujući sve one neprijeporne i stvarne etničke, socijalne i ine podloge. Ako danas čak i takve međunarodne organizacije kao što su Ujedinjeni narodi, Europska gospodarska zajednica i sl. jesu međunarodnopravne osobe (primjer je i nedavni međunarodni ugovor Jugoslavije s Europskom zajednicom), onda to još više vrijedi za takvu zajednicu kakva je složena država

koju tvore udružene suverene republike. Iz svega ovoga možemo izvući zaključak da našoj zajednici ne odgovara klasičan pojam savezne države, koja ne priznaje suverenost ni međunarodnu osobnost svojih članica, a niti joj odgovara klasičan tip konfederacije; novim prilikama i nazorima (načelo narodne suverenosti, pojava socijalističkih država, itd.) pripada — i načelno i praktično — novi tip složene državne zajednice, u kojoj su ostvarena i usklađena oba načela (načelo narodne suverenosti i načelo međunarodne suradnje), a to je *savez socijalističkih republika*, pa bi tako trebalo i u amandmanima formulirati naziv naše zajednice.

Različita međunarodna osobnost saveza i republike

Valja još jednom naglasiti da u ovom dvostrukom izrazu suverenosti i međunarodnog subjektiviteta nema protuslovlja; nije tu riječ o mehaničkoj podjeli osobnosti između saveza i članica, nego o različitoj prirodi. U skladu s načelom o suverenosti naroda, narod — odnosno njegova politička organizacija: država (republika) — jest suverena osoba i subjekt međunarodnog prava koji svoju suverenost i osobnost ne može otuđiti — kao što se npr. pojedinac ne može odreći svoje slobode, jer je to njegovo prirodno, neotudivo pravo, pa kad ga izgubi, izgubio je i svoju bitnu odliku. Međutim, republika, kao nosilac narodne suverenosti, može povjeriti vršenje međunarodnih poslova savezu (a djelomice i nekoj međunarodnoj organizaciji), pa je tada međunarodna osobnost saveza posredna, izvedena iz međunarodne osobnosti država članica. Dakle, nema inkompatibilnosti ni sukoba između njihovog međunarodnog subjektiviteta, niti je to puka razdioba; oboje imaju međunarodnu osobnost, samo su one različite prirode: suverenost i osobnost naroda, odnosno njegove republike jest izvorna, neotudiva i neograničena, dok je savezna osobnost izvedena, prenosiva i ograničena. Stoga nam se prijedlog o ograničenju međunarodne osobnosti republika u pogledu sklapanja međunarodnih ugovora ne čini logičnim, niti utemeljenim na suverenosti naroda; takva situacija odgovara švicarskim kantonima i njemačkim Länder, ali ne nacionalnim republikama, suverenost kojih se ne može svesti na područje susjedskih odnosa. Povjerivši vršenje svojih suverenih prava u međunarodnim odnosima, republike mogu sveukupnu sferu tih odnosa ostaviti saveznim organima, bez obzira na vrstu i sadržaj međunarodnih ugovora. Za povjeravanje međunarodnog zastupanja i ugovaranja govore razlozi načelne naravi (zajednička međunarodna politika) i praktične naravi (štednja sredstava i kadrova, optimalna rješenja itd.).

Prijedlog

Stoga nam se čini razumnim slijedeći prijedlog: sve međunarodne odnose povjeriti saveznim organima, a suverenost i međunarodnu osobnost republika ostvariti u konačnom odobravanju međunarodnih ugovora; dakle, u skladu s doktrinom, a ujedno prihvatljivo za praksu: savez sklapa sve međunarodne ugovore, a ratificiraju ih republička predstavnička tijela.

To bi ujedno bila i afirmacija »skupštinskog sistema«, jer odobrenje daju predstavnički organi izvornih nosilaca međunarodne osobnosti, a ne savezna skupština, koja ne može biti nosilac narodne suverenosti, jer ona i nema naroda koji bi predstavljala; na taj bismo način pobili i prigovor o navodnom zanemarivanju »skupštinskog sistema«.

Postoji još čitav niz međunarodnopravnih pitanja o kojima nije bilo govora: članstvo u međunarodnim organizacijama, jezik u međunarodnim ugovorima (u tom pogledu prihvatljiva je praksa Saveza književnika; naravno, uz odgovarajuću zastupljenost funkcionara), naziv stranaka u međunarodnim ugovorima itd.; ali, na najvažnija i načelna pitanja u vezi s međunarodnopravnim pristupom ustavnim promjenama, držim da je dan odgovor.

Drago [illegible]

Zakoni protiv nestabilnosti

SIV je Saveznoj skupštini podnio prijedlog izmjena i dopuna šest saveznih zakona kojima bi trebalo djelovati na sređivanje nestabilne situacije u privredi i na tržištu, i djelovati na jačanje financijske discipline.

Interesantni su komentari tih mjera (»Politika« od 21. svibnja 1971. i »Borbe« od 22. svibnja 1971). Ova dva lista ne stavljaju principijelne zamjerke predloženim izmjenama propisa, ali oba nalaze potrebnim upozoriti kako te propise valja dosljedno provoditi. Tako »Politika« kaže: »Razume se, ove izmene... mogu dati željene rezultate SAMO pod uslovom AKO u praksi budu najdosljednije sprovođene« (istaknuo H. Š.). A »Borba«: »Ni ove dopunske mjere NEĆE donijeti željene rezultate AKO budu aklamacijom prihvaćene, pa onda zametnute u ladicama« (istaknuo H. Š.).

Zašto upozorenja da se zakoni provedu — još prije nego li su doneseni? Vjerojatno zato što i »Borba« i »Politika« vrlo dobro znaju da je u proteklom desetljeću bio donesen niz propisa s istom svrhom, a da nisu provedeni — jednostavno zato što je bilo nemoguće provoditi ih. Oba lista također znaju da i danas postoje propisi protiv onih koji ulaze u investicije bez pokrića. Nije stoga novost, kao što tvrdi »Politika«, da će moći »sve otići na doboš da se dug naplati«; to je moguće i prema postojećim propisima.

»Politika« usput koristi priliku da svoje čitatelje podsjeti na »već poznatu istinu« da je investicijska izgradnja bez pokrića tobože jedan od temeljnih uzroka nelikvidnosti u privredi, a istodobno i žarište inflacionih pojava i nestabilnosti cijena, a da to najbolje dokazuje podatak da su krajem veljače dugovanja investitora iznosila više od 5.867 milijuna dinara.

Ovaj je podatak »Politike« istinit, ali nije puna istina o STVARNIM UZROCIMA nelikvidnosti i STVARNIM ŽARIŠTIMA inflacionih kretanja u privredi. Naime, dugovanja investitora, o kojima govori »Politika«, za PETNAEST su puta manja od dugovanja privrede iz ostalih temelja i za oko DVADESETAK puta manja od novčanih potraživanja privrede.

Prelivena supstancija privrede od zadnje revalorizacije do danas i ona registrirana prilikom zadnje dvije revalorizacije iznosi najmanje OSAM puta koliko ova dugovanja investitora. Ovom valja pridodati još dva žarišta nelikvidnosti, a to su banke i veletrgovina što dinarske kredite daju uz cijenu i do 50%, a stalnim povećanjem uvoza i trgovinskog deficita uzrokuju realnu devalvaciju dinara, koji se na sivom tržištu sada prodaje već i po 23 dinara za 1 USA dolar, pa i više. Šesto je žarište neizmijenjeni odnos razdiobe novostvorene vrijednosti, uslijed kojega privreda ne ostvaruje dovoljno sredstava ni za jednostavnu reprodukciju.

Nova revalorizacija vjerojatno će pokazati da sva sredstva, koja je privreda izdvojila u svoje poslovne fondove u zadnje dvije-tri godine, predstavljaju prelivenu supstanciju, a ne dohodak, tako da je sav višak rada za proširenu reprodukciju, umjesto samoupravljačima u privredi, ostao bankama i reeksporterima. Što sada mogu značiti izmjene propisa kojima, kao što predlaže SIV:

Temeljni uzrok nestabilnosti jest dosadašnji odnos privrede i središta financijske moći

1. Izvodač radova, ako nije naplatio svoja potraživanja, ne može preuzeti nove radove;
2. Banke, ako ne isplate staru obvezu, ne mogu preuzeti nove, ne mogu davati kredite, niti bili garanti?

Budući da novca u privredi nema, niti će ga biti ako se bitno ne izmijeni položaj radnih organizacija u privredi, građevinska bi poduzeća, koja neće moći dobiti nov posao, morala otpustiti radnike ili biti likvidirana, a isto tako morala bi postupiti i većina radnih organizacija; (samo u Zagrebu radne organizacije su blokirane za gotovo dvogodišnji iznos akumulacije).

Bit će to nova prilika za financijski kapital, za banke i veletrgovinu, da novac prodaju privredi pod još težim uvjetima. Dinar se već sada prodaje uz cijenu i do 50%. Sada bi mu cijena još više porasla, a tim porastom došlo bi i do novoga rasta cijena i povećane nelikvidnosti.

Novi se propisi, međutim, ne mogu provesti do kraja jer bi vodili zatvaranju velikoga broja poduzeća i otpuštanju ogromnoga broja radnika. No, u mjeri u kojoj bi se provodili, ti bi propisi postali novi izvor bogaćenja vlasnika kapitala a eksploatacije samoupravljača.

Nisu, dakle, temeljni uzrok nestabilnosti nepokrivene investicije, nego odnos privrede i središta financijske moći.

Sagledaju li se realni odnosi i veličine dužničkih odonosa, potrebe za ulaganjem u proces društvene reprodukcije i dosadašnji odnosi razdiobe novostvorene vrijednosti, izlaz je iz nestabilnosti, nelikvidnosti i stalnog rasta inflacije ponajviše u slijedećim mjerama: 1. valja pretvoriti sudjelovanje u emisiji u isključivo pravo privrednih organizacija, kojima bi se ta sredstva dodjeljivala posredstvom republika bez sudjelovanja banaka; 2. valja deblokirati sva novčana sredstva privrede na svim računima kod banaka, s time da se i devizna sredstva mogu privremeno koristiti kao dinarska; 3. valja najhitnije obračunati prelivenu supstanciju privrede što je, od zadnje revalorizacije, obračunana kao dohodak, s time da se naknada tih sredstava izvrši na račun preraspodjele dohotka u ovoj i budućim godinama i na račun sredstava dosadašnje i nove emisije; 4. valja provesti zakon iz 1950. godine, kojim su privredna poduzeća predana na upravljanje radnim kolektivima i to tako da im se vrate oduzeta sredstva amortizacije i sva zarada koju su banke i reeksporteri, te veletrgovci, stekli kreditirajući sredstvima emisije privredu, budući da su sva sredstva emisije imala za podlogu novostvorenu vrijednost u privredi; 5. bankama valja retroaktivno obračunati razliku između aktivnih i pasivnih kamata, i 6. bankama, reeksporterima i veletrgovini valja oduzeti nezakonito stečena sredstva davanjem kredita na kamate preko zakonskih i preprodajom deviza po tečaju iznad propisanoga.

Tek tada se može razmišljati o mjerama za jačanje financijske discipline u privredi, što je nemoguće sada kada privreda svojim poslovnim fondom ne pokriva niti sadašnju vrijednost osnovnih sredstava.

Hrvoje Šošić

Mogu li vjernici u Savez komunista?

Na proširenoj sjednici Izvršnog komiteta CK SKH i Komisije CK SKH za idejno-organizacijsku izgradnju, kadrovsku politiku i način djelovanja SK raspravljano je nedavno o pitanju »mogu li i vjernici u SK«. Izvještavajući o toj raspravi, »Večernji list« (od 13. svibnja) rezimirao je njen rezultat ovim riječima: »Biti ateist — to, dakako, ne znači automatski i biti komunist... No — biti komunist, to u sebi implicira i ateizam.«

U SSRN — da u SK — ne

»Večernji list« zabilježio je i izlaganje nekih od sudionika u raspravi. Navodeći da je Socijalistički savez »dovoljno širok i dovoljno fleksibilan i elastičan da primi u svoje redove sve one ljude, bez obzira na njihovu vjersku opredijeljenost, koji žele biti aktivni činioci našeg društvenog uređenja« — Josip Vrhovec zaključio je:

»Međutim, Savez komunista je marksistička organizacija i on to mora ostati — ne marksistička u tom smislu da se zatvara, pa da postane bunker, nego da na osnovi jedne teorije, jedne ideologije o pristupu svijetu i o načinu mijenjanja tog svijeta bude koheziona, homogena idejna snaga. Ne vjerujem da bi SK mogao izvršiti tu svoju ulogu ako bi u svojim redovima dopustio koegzistenciju takvih idejno heterogenih i međusobno isključivih ideologija i pogleda na svijet kao što su s jedne strane religija, a s druge komunizam.«

Isto stajalište o političkom djelovanju vjernika zastupao je i Antun Biber:

»Ako se taj zahtjev za ulazak u SK danas masovnije javlja, onda se tu radi o pokušaju infiltracije... Ako se radi o iskrenoj političkoj aktivizaciji, doprinosu djelovanju u društvu, stvaranju povoljnije političke atmosfere — onda se to može postići i kroz Socijalistički savez i razne druge organizacije gdje se mogu naći svi građani bez obzira na to jesu li ili nisu ateisti.«

Neki od sudionika u raspravi razlikovali su pojedine kategorije vjernika. Tako Jelica Radojčević:

Poseban kriterij za grad, selo i dobne grupe

»Smatram da u nerazvijenim urbanim sredstvima i na selu, gdje tradicija i običaji — pa i oni koji su vezani uz vjerske obrede — imaju duboke korijene, održavanje tih tradicija i običaja ne bi smjelo biti zapreka za ulazak u SK.«

Istog mišljenja bili su i dr Ivo Perić i Ante Josipović, koji je kazao:

»U seoskoj sredini ne mogu biti tako čvrsti kriteriji za primanje u SK kao u intelektualnoj sredini... Netko iz intelektualne sredine tko je već idejno i politički formiran ima i drugačije motive za ulazak u SK nego onaj iz zaostalije sredine. Ovaj drugi spreman je da se angažira na programu SK i sigurno je da će SK i na njega vrlo brzo utjecati da se oslobodi određenih predrasuda. Međutim, ovaj iz intelektualne sredine svakako ulazi da i mijenja organizaciju i da toj organizaciji nametne svoje idejne poglede. A to su dvije različite snage i mislim da o tome moramo voditi računa.«

Stipe Delić založio se da se razlikuje i kategorija mlađih vjernika:

»Mislim da bi tu kategoriju mladih — koje još uvijek tretiramo kao vjernike — trebalo primiti, i u Savezu komunista se boriti za njihov određeni stav, odnosno za marksističku poziciju, jer moramo voditi računa o utjecaju pod kojim su oni dosad živjeli, obiteljskoj strukturi i njihovoj ekonomskoj zavisnosti o toj strukturi...«

Osvrćući se na ovu raspravu dr Tomislav Šagi-Bunić objavio je u AKSI (od 22. svibnja) napis »Prilog dijalogu o članstvu vjernika u Savezu komunista u Hrvatskoj«. Zaključak rasprave dr Šagi-Bunić ovako remizira:

Građani drugog reda?

»Može se tolerirati primanje u Savez komunista vjernika koji su manje vjerski naobraženi i samo osjećajno vezani uz neke tradicionalne vjerske obrede kao običaje, no ne mogu u Savezu komunista naći mjesta vjernici koji su to po istinskom uvjerenju. Ovo bi se drugo smatralo 'pokušajem infiltracije'... 'Biti komunist, to u sebi implicira i ateizam... bit se ne može izmijeniti', komentirao je 'Večernji list'.«

Takvim zaključkom vjernici su »načelno isključeni iz političkog tijela svoga naroda koje jedino kreira politiku i koje drži u rukama političko vodstvo« i njima je (vjernicima) stavljeno do znanja »da su građani drugoga reda i da u svojoj domovini i u svojoj državi nemaju iste šanse s ateistima i da ih neće imati, neka se ne nadaju, unatoč ustavnim promjenama« — smatra dr Šagi-Bunić, te nastavlja:

»Nisam stručni marksolog, a ni političar marksista, no ipak se usuđujem staviti u pitanje istinski marksistički karakter takvog načina mišljenja, koje u društveno-političkom pristupu stvarima, istina, postupa dijalektički odnosno dinamički i nedogmatski, ali drži da jedino vodeće političko tijelo ima neku zauvijek zacrtanu i definitivno izraženu metafizičku bit, praktički neprovjerljivu i koja ne treba provjeravanja, u koju se vjeruje i po kojoj čovjek, odmah čim u nju povjeruje, postaje bitno drukčiji, dobije određene sposobnosti — ne za neku mističnu i iskustveno neprovjerljivu akciju — nego baš za društveno-političku akciju u svijetu, u svome narodu, u stvaranju svoje državnosti, u unapređivanju samoupravljanja. Baš Savez komunista Jugoslavije odlikuje se po svojoj nedogmatičnosti, to je njegovo svojstvo koje mu se priznaje u cijelom svijetu, a ja sam osobno sklon misliti da je unutar Saveza komunista Jugoslavije baš Savez komunista Hrvatske ne jedanput pokazao stanovite avangardne akcente u tom pogledu. Ako se borimo protiv klerikalizma na osnovi vjerovanja u Boga, mislim da se jednako moramo boriti protiv klerikalizma na osnovi nevjerovanja u Boga. Savez komunista ne može nipošto biti otvorena organizacija za rješavanje sasvim konkretnih ovozemnih problema u kojoj mogu sudjelovati svi koji su za to rješavanje sposobni i koji su se za to rješavanje voljni angažirati, ako on hoće smatrati da je njegova bit jedan stanoviti **stav prema transcendenciji**, pa da zato u tu organizaciju spadaju samo oni koji imaju takav stav prema transcendenciji i da im je to već neka kvalifikacija za rješavanje određenih pitanja ovdje na zemlji. Postavljanjem stvari kako izbija iz rasprave u Izvršnom komitetu Savez komunista Hrvatske bar na neki način, htio on to ili ne htio, predstavljen je javnosti kao nešto paralelno Katoličkoj crkvi, nešto što je bar u nekom vidu istoga roda, a ne raznorodno, pa zato onda jedan čovjek ne može u isto vrijeme biti član jednoga i drugoga, nego mora izabrati ili jedno ili drugo.

Primjer talijanske KP

Možda sudionici rasprave nisu ni izdaleka mislili da partiju predstave kao neku religioznu organizaciju u negativnom smislu, ali je očito da nepristran motritelj može teško izbjeći takvu dojmu. No sigurno je, bar se meni čini, da oni Katoličku crkvu silom shvaćaju kao neku političku silu i da joj svojim postupkom pripisuju i nameću neke određene društveno-političke koncepcije koje da su u fundamentalnoj oprečnosti s koncepcijama Saveza komunista. Pa to onda povlači za sobom da se isti čovjek ne može angažirati kao član i Crkve i Saveza. Mi možemo to razumjeti kao ostatak prošlih koncepcija i kao preživjeli odraz spletenosti koje su u većoj ili manjoj mjeri postojale u prošlosti. Možda bismo to mogli razumjeti i da je riječ o današnjoj Crkvi i Partiji u kojoj drugoj zemlji. Međutim, kod nas u Hrvatskoj ne možemo drukčije nego kao guranje Crkve u politizaciju i prisiljavanje katolika da se u svojstvu katolika vladaju kao neka politička sila, da se silom prilika moraju skupljati i u tom smislu — kao neka katolička politička grupacija — bar obrambeno nastupati, jer ih partijsko vodstvo očito želi tako tretirati. Sreća je što vjerujemo da su ti postupci, pa i izjave na spomenutoj raspravi, samo nesvjesni recidivi u stare stavove ili možda bolje; u stari način govora. Ali bi fatalno bilo kad bi naša partija u ovom času sasvim ozbiljno počela postupati po starim šablonama, kao da nije od revolucije prošlo već 25 godina i kao da se u međuvremenu nisu odigrale progresivne promjene koje su zahvatile cijelu zemlju, pa i sâm Savez komunista. Nije dobro željeti povratak natrag, i potrebno je brižno postupati tako da se povratak natrag onemogući.«

Dr Šagi-Bunić poziva se na primjer talijanske KP, koja da:

»... ima već dugo sasvim drukčiji stav prema članstvu vjernika u svojim redovima. I talijanski komunisti to ne drže golom taktikom, nego tvrde da je to osnovano na pravom, marksističkom pristupu religiji u ovoj njezinoj povijesnoj fazi, za razliku od faze u kojoj je živio Marx. Teško je shvatiti da bi naši komunisti talijanskim komunistima naprosto nijekali samu bit komunizma. A onda je to manje razumljivo, zašto bi se hrvatskim katolicima tako apsolutno nijekala sposobnost da ravnopavno sudjeluju u političkom životu u Hrvatskoj, u času kad oni ne žele politizaciju katolicizma kao takvog, dok u Italiji možda to nije uvijek tako sigurno.«

Negativni odgovor na pitanje mogu li vjernici u Savez komunista bio bi možda utemeljen, smatra dr Šagi-Bunić, tek uvjetno — ako bi se, naime:

»... kod primanja vjernika u Savez komunista radilo o tome da se unutar Saveza vjernici-katolici jave kao posebna grupacija, da djeluju kao posebna katoličko-komunistička frakcija... Ako je tako, onda je trebalo to otvoreno reći, trebalo je da se stvari tako jasno postave, a ne da se jednostavno odbija mogućnost da katolici kao pojedinačni građani nađu mjesta u Savezu komunista. Sasvim je drugo stvarati političku grupaciju na temelju katoličke pripadnosti, pa makar komunističku, a sasvim je drugo sudjelovati u jednoj političkoj organizaciji, bez isticanja i okupljanja na temelju katolicizma kao ravnopravan član koji sudjeluje u kreiranju i ostvarivanju politike. Mislim da je to razlikovanje od kapitalne važnosti. I držim da će biti dobar doprinos dijalogu u tom području ako Izvršni komitet još jednom uzme stvar u pretres s toga stajališta.«

Tema aktualizirana navedenom sjednicom IK SK SKH od značenja je, zacijelo, i za teiste i za ateiste i bilo bi korisno, držimo, da se dijalog nastavi. Stoga, objavljujući izvode sa sjednice IK CK SKH i iz napisa dra Šagi-Bunića, objavit ćemo i eventualne druge napise koji bi tom dijalogu mogli pridonijeti.

(J. I.)

Zašto »Zelena knjiga« ne može na zelenu granu

Analiza uvjeta kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija na jugu Hrvatske »uvenula« u saborskim odborima!?

Ima već više mjeseci otkako je Služba društvenog knjigovodstva, Centrala Zagreb, završila »Analizu uvjeta kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija na primorskom području SR Hrvatske. Analiza je izrađena na zahtjev Komisije Sabora SR Hrvatske za društveni nadzor. a ispitala je uvjete kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija. Komisija, međutim, »Analizu« nije prihvatila, navodno zbog sumnji u objektivnost rada. No, o tome poslije.

Istakli smo već da je »Analiza« završena prije nekoliko mjeseci, ali je o njoj tek nedavno (5. svibnja) službeno raspravljano na zajedničkoj sjednici Odbora za društveni plan i financije i Odbora za turizam Republičkog vijeća Sabora — što govori koliki je put »Analiza« (popularno nazvana »Zelena knjiga«) prethodno morala proći. Na sjednicu su pozvani predstavnici banaka i reeksportera iz Hrvatske: Nikole Šimetin, direktor IKB Split, Šime Matešić, šef filijale »Genexa« za Hrvatsku, Pavle Peško, predstavnik »Poljobanke«, te predstavnici »Jugobanke«, »Astre« i drugih kreditora. Nisu, nažalost, pozvani predstavnici turističko-ugostiteljskih organizacija (osim predstavnika šibenskog »Solarisa«), iako je neprijeporno da oni imaju štošta reći glede pitanja o kojemu se raspravljalo. Ne želimo sumnjati u namjere onih koji su izvršili izbor pozvanih. no ubuduće takve bi pogreške valjalo izbjegavati.

Jurica Milun, direktor Centrale SDK za Hrvatsku, u uvodnoj je riječi sažeo rezultate »Analize« i naveo već poznate uvjete kreditiranja: osim redovitih ima i posebnih uvjeta, obvezatno je odstupanje retencione devizne kvote kreditoru, zahtijeva se oročavanje sredstava, određuju se poslovni partneri kako hoće kreditor, sužavaju se, pa i ukidaju, samoupravna prava ugostiteljsko-turističkih organizacija, itd. Konkretne primjere već smo iznosili u HT, pa ovom prilikom to smatramo izlišnim.

Nakon uvodne riječi Jurice Miluna nastala je burna polemika. Čule su se i ovakve riječi i izjave:

— to je tendenciozno iznošenje činjenica (»Solaris«); to je iskušani sistem baratanja istrgnutim činjenicama (»Genex«); to je služenje poluistinama koje, prikladno razmještene, nisu ništa drugo do klevete (IKB Split); u inozemstvu nam se čude i pitaju kako mi ulažemo u turizam, ako je stopa inflacije osjetno veća od kamatne stope uz koju odobravamo kredite (Pavle Peško); banke nisu otuđivale novac od neposrednih proizvođača. već od federacije i republikâ (dr Krešimir Car).

Ove i slične izjave nedvojbeno govore da su inspektori SDK stavljeni na optuženičku klupu.

Korak dalje

Valja još spomenuti i Primjedbe Izvršnog vijeća Sabora SR Hrvatske na »Analizu«, koje je potpisao podpredsjednik IV Sabora, Dušan Reljić. U Primjedbama piše: »Izneseni podaci kazuju da je polazna osnova u razvitku turizma bila vrlo mala, a da je u roku od posljednje četiri godine vrijednost osnovnih sredstava ugostiteljskih organizacija povećana za preko četiri puta.«

»Najveći dio bankarskih sredstava koja su ulagana u turizam potječe od inozemnih kredita. Kreditori su pretežni dio tih sredstava, naročito u posljednje dvije godine, angažirali uz rokove vraćanja kraće od 10 godina i uz gotovo dvostruko višu kamatnu stopu, dok su kredite za turističku izgradnju u pravilu plasirali na rok od 25 godina, uz kamate od 5 posto... pa su beneficirane kamate, a osobito anticipativne kamate, upravo imale zadatak da omoguće konverzeciju kredita i osiguraju povoljne uvjete kreditiranja turističke izgradnje. S tim u vezi, nije realno sve beneficirane kamate pribrojati kamatnoj stopi iz ugovora o kreditiranju s investitorima i prikazivati ih kao zaradu kreditora, jer je činjenica da su beneficirani kamati trebali poslužiti za pokrivanje negativne razlike između aktivnih i pasivnih zajmova banaka.«

»Pošto su uvjeti kreditiranja turističke izgradnje, osobito u vrijeme postojanja anticipativnih kamata (1969. i 1970. godine) bili veoma povoljni u odnosu na rokove otplate i kamatnu stopu (25 godina, 5 posto kamata, pri čemu su investitori još i regresirali po 1 posto kamata od republika i općina, ne mogu se uvjeti kreditiranja smatrati uzrokom nepovoljnog ekonomskog položaja turističkog ugostiteljstva, nego je to više posljedica povećanja troškova poslovanja i troškova izgradnje i porasta cijena na domaćem tržištu i nerealnog pariteta dinara u turizmu, a djelomično i nedovoljnog korištenja izgrađenih kapaciteta. Intenzivnu izgradnju nije moglo pratiti i odgovarajuće osposobljavanje kadrovske strukture.«

»Što se tiče ustupanja prava na retencionu kvotu, valja imati u vidu da je ugostiteljskim i turističkim organizacijama smišljeno ostavljena veća retenciona kvota u cilju privlačenja kreditnih sredstava za turističku izgradnju.«

»Naime, sadašnje bilance sredstava nedvojbeno pokazuju da se iz akumulacije privrede SR Hrvatske neće moći kreditirati isti intenzitet izgradnje u turizmu.«

I, na kraju, Izvršno vijeće Sabora zaključuje da »na temelju naprijed iznijetih napomena Služba društvenog knjigovodstva izradi cjelovitiju, iscrpniju i realniju analizu uvjeta izgradnje i privređivanja ugostiteljsko-turističkih organizacija, koja je neophodna kod izrade programa daljnjega razvitka turističke privrede. Tek s tako izrađenom analizom moglo bi se ići na javnu raspravu, pa će se u tom smislu uputiti prijedlog Predsjedništvu Sabora.«

Usput rečeno, »Analizi uvjeta kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija na primorskom području SR Hrvatske«, odnosno inspektorima SDK koji su radili na »Analizi« — zamjereno je što nigdje nisu govorili o uspjesima turizma, o brzom podizanju standarda stanovništva i drugim pozitivnim efektima turizma. Ako nam je suditi, ova je zamjerka opravdana, no izrečena na krivomu mjestu: naime, ovdje je riječ o »uvjetima kreditiranja«, a ne o standardu stanovništva.

Supervještačenje ili ne?

Nakon ovih napada na inspektore SDK i sačinjenu »Analizu«, Jurica Milun bio je prisiljen i nekoliko navrata izjaviti da SDK ostaje pri tvrdnjama i navodima »Zelene knjige«, te da su spremni sveukupan posao podvrći — supervještačenju. Međutim, to prisutni nisu prihvatili. No zato su svim silama pokušali skrenuti polemiku. O čemu je riječ?

U »Analizi« su točno i argumentirano »snimljeni« uvjeti kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija. Dokazano je postojanje niza antisocijalističkih i antisamoupravnih elemenata u ugovaranju, što su omogućeni monopolom osamostaljenoga financijskog kapitala usredotočenoga u pojedinim bankama i reeksportnim organizacijama. Razumljivo je da vodeći ljudi tih financijskih središta odbacuju krivnju sa sebe, da je prebacuju na postojeći bankarsko-kreditni sustav (u čemu donekle imaju i pravo), da se pred javnošću prikazuju dobročiniteljima turističko-ugostiteljskih organizacija, itd. Međutim, ono što u ovom slučaju zabrinjava jest ponašanje i razmišljanje predstavnikâ Izvršnog vijeća Sabora i Komisije za društveni nadzor.

Ne treba zaboraviti da je upravo Komisija za društveni nadzor Sabora naručila spomenutu »Analizu«, a kada je ta »Analiza« sačinjena, Komisija i njen prvi čovjek, Mihajlo Glagoljić, zaboravljaju svoje nadzorne kompetencije, zaboravljaju da se pozabave iznesenim podacima, jednom riječju: zaboravljaju da im je dužnost nadzirati kako se tko odnosi prema radničkoj klasi i radnom narodu Hrvatske, već sumnjaju u rad stručnih službi. Na temelju čega i kojih kvalifikacija? Štoviše, Komisija spomenutu »Analizu« preuređuje, i tako »friziranu« i nepreciznu dostavlja saborskim zastupnicima (o tomu je pisano u 1. broju HT).

Slično je i s Primjedbama Izvršnog vijeća Sabora, koje je potpisao Dušan Reljić. U tim primjedbama (dijelovi kojih su citirani) uistinu se brani postojeći sustav i ponašanje osamostavljenoga financijskog kapitala. Naime, kako drukčije protumačiti uporno nastojanje da se opravdaju banke i reeksporterti, kao: oni su na takve postupke bili prisiljeni (što je i bankarsko-reeksporterska logika), inflacija je veća od kamata (što smo također čuli od banaka i reeksportera), retenciona je kvota mamac za kredite (što i banke navode), anticipativne kamate pokušaj su da se pokriju gubici kreditora (i tu tezu zastupaju i banke i reeksporteri), itd.. itd. Ili, možda, Izvršno viješe nemoćno pred financijskim kapitalom. čeka bolje dane, odnosno promjenu deviznog i vanjskotrgovinskoga sustava, pa odgađa meritornu raspravu? To su pitanja koja se nameću i koja traže hitan odgovor. No, komu ih postaviti? Pojedincu ili grupi? Potpisniku ili ustanovi? U međuvremenu radničku klasu, a pogotovu radne ljude u turističko-ugostiteljskim organizacijama, osamostaljeni financijski kapital eksploatira na način što je i za kapitalistički sustav besprimjeran.

Smatram stoga da »Analiza« SDK zaslužuje mnogo više pažnje i sasvim druge zaključke od onih što su u povodu te analize, dosad izvedeni.

Krunoslav Šuto

RIJEKA – ZAGREB I NOVOM PRUGOM

Zahvalnica barunu Thurn-Taxisu duga 45 km

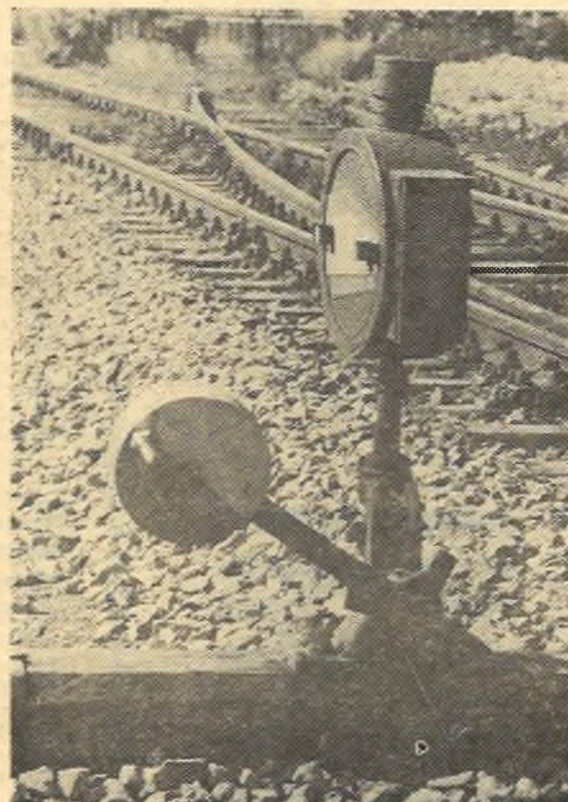
Proteklo je mnogo vremena od izgradnje Karolinške, Jozefinske i Lujzijanske ceste do trenutka kada preživjeli »Separatum Corpus Sacrae Regni Hungariae Coronae«, odnosno Rijeka, kao »posebno tijelo spojeno sa svetom ugarskom krunom« biva, konačno spojena željezničkom prugom sa svojim prirodnim zaledem — Panonskom Hrvatskom. Taj događaj iz 1873. donio je, međutim, samo još jedno razočaranje više. Umjesto da najkraćim smjerom izbije na more, pruga je bila položena tako da je od Oštarija do Brod-Moravica, a to znači jednom petinom sve ukupne dužine, išla paralelno s morskom obalom. To skretanje i produljenje pruge za oko 45 km bila je zahvalnica barunu Thurn-Taxisu, koji je u tim predjelima imao velika imanja pokrivena šumom koju je želio iskorištavati.

Iako je od toga vremena prošlo gotovo cijelo stoljeće, pruga, osim izvršene elektrifikacije, nije doživjela nikakve promjene. Zbog toga se već danas moramo ozbiljno zapitati, koliko i kako dugo ćemo još plaćati barunu Thurn-Taxisu za njegove »rodoljubne« zasluge? Kada je Rijeka konačno pripojena Hrvatskoj, i kada je postala velika luka kojoj su živoni interesi prešli Rječinu i došli do srednje Europe, dileme o potrebi njenoga proširenja, modernizacije i povezivanja preko središnje Hrvatske s mnogo širim područjem — VIŠE NIJE TREBALO BITI.

Ali, sve do danas luka Rijeka ostala je osamljena u svojim naporima da Jugoslavija, u prometnom pogledu, ostane i dalje prisutna u Europi. Kako se inače može protumačiti činjenica da još uvijek ratom potpuno porušena obala nije obnovljena, a da su promenice sa zaledem, cestovne i željezničke, gotovo potpuno iste kao i prije stotinu i više godina.

Današnja pruga Zagreb — Rijeka, bezrazložno duga (229 km) i s nepovoljno položenom trasom, još uvijek predstavlja glavnu željezničku prometnicu na spoju primorskog i kontinentalnog dijela naše republike i cijele Jugoslavije. Troškovi njene eksploatacije iz dana u dan postaju sve veći, a opasnost da se njena privlačnost — posebno za europski tranzitni promet — u budućnosti smanji, postaje sve prisutnija. Zbog toga izgradnja nove željezničke pruge na tom pravcu, zajedno s izgradnjom moderne auto-ceste, ima povijesno i strategijsko značenje u zadržavanju prostornog i gospodarskog integriteta SR Hrvatske s njezinim europskim zaledem. Novom bi se prugom, npr., udaljenost od Beča do Rijeke smanjila od današnjih 563 km na oko 493 km (Beč — Kopar 567 km, Beč — Bar 1100 km) a od Budimpešte do Rijeke od 591 km na 521 km (Budimpešta — Kopar 646 km, Budimpešta — Bar 830 km). Već završeni pretprojekti pokazuju da bi nova pruga od Zagreba do Rijeke bila dugačka oko 157 km, s kulminacionom točkom na visini od 255 metara i maksimalnim usponom od 7%, i to u baznom tunelu dugom oko 25 km. Nova tehnika izgradnje i vrlo dobri elementi trase omogućit će postizanje vrlo velikih brzina: oko 200 km/sat za putničke vlakove i oko 120 km/sat za teretne vlakove. Iako nam se danas, kada udaljenost od Zagreba do Rijeke od 229 km električni brzi vlakovi prelaze za 250 minuta, putnički vlakovi za 320 minuta, a teretni vlakovi za 630 minuta, te brzine čine nerealnima, jedino takva prometnica može opravdati i brzo oploditi utrošena sredstva za njezinu izgradnju.

Velimir Šimičić

GODIŠNJA »ZARADA« BOLJEG SEOSKOG GOSPODARSTVA

Iz Moslavačkog Krčenika, jednog od većih sela u općini Donji Miholjac, nalazi se na »privremenom« radu u inozemstvu oko 150 osoba, a posljednjih je godina iselilo u prekomorske zemlje, uglavnom u Australiju i Kanadu, oko 40 obitelji. Ako znamo da selo broji nešto preko 200 kućanstava, tada i najvećem optimistu mora zastati riječ u grlu.

Željeli smo razgovarati s nekim koga možemo nazvati »boljim gospodarom«, dakle s jednim od onih koji prema općem mišljenju i uvjerenju ne razmišljaju o napuštanju sela, ognjišta ili domovine, pa smo odabrali zemljoradnika kojega ubrajaju među pet najboljih gospodara u Moslavačkom Krčeniku.

Razgovor, srećom, nije vođen samo u verbalnom isticanju teškoća našeg poljodjelstva. Naš sugovornik, tridesetdvogodišnji neženja, vodi o gospodarstvu svoga oca posebno »knjigovodstvo«, tako da je nama predstojao samo problem eliminiranja za nas manje važnih podataka o rashodima i prihodima gospodarstva u 1970. godini. Otac (72 godine) i majka (67) prepustili su, uglavnom, gospodarsku politiku sinu, i pored toga što je oboje još vrlo aktivno i što gospodarstvo, u odnosu na prijašnja vremena, nije doživjelo značajniju »tehnološku« revoluciju. Riječ je, očito, samo o smjeni generacija. Drugi sin (27) nalazi se na radu u SR Njemačkoj.

Po članu obitelji 1.686 dinara

Oveći broj podataka o prihodima i rashodima promatranog gospodarstva u 1970. g. izrazili smo u tri zbrojna podatka, za svaku važniju kulturu i djelatnost posebno, i došli do slijedećih podataka.

u n. din

Kultura — djelatnost	Zasijana (zasađena) površina u jutrima	Izdaci (troškovi)	Prihod (procij. tržišna vrijed.)	»Dohodak« (razlika između prihoda i rashoda)
Pšenica	2,5	1.389	2.060	671
Kukuruz	2,5	2.868	3.364	496
Suncokret	0,75	350	1.000	650
Konoplja	0,5	410	1.500	1.090
Kupus	0,5	1.520	3.350	1.830
Zob	1,0	258	800	542
Djetelina	1,0	140[1])	—[2])	—140
Uzgoj svinja za tržište (10 kom.)	—	3.220	5.800	2.580
Ukupno	8,75	10.155	17.874	7.719

[1]) Izdaci za sjeme.

[2]) Stočna hrana, upotrijebljena dobrim dijelom u »zelenom« stanju.

Vidimo, dakle, da je u 1970. godini gospodarstvo ostvarilo na glavnim kulturama i uzgoju svinja 7.719 dinara »dohotka«. Ali to još nije »čisti dohodak«, jer je iz njega valjalo podmiriti i 2.660 din. poreza i doprinosa za zdravstveno osiguranje. Prema tome, godišnji »čisti dohodak« tročlane obitelji iznosio je 5.059 din, odnosno 1.686 din po članu kućanstva. **To je zapravo »nagrada« za jednogodišnji mukotrpan rad.** Podsjećamo još jednom: riječ je o »boljem« seoskom gospodarstvu.

Umjesto zaključka

Osim čisto brojidbenih podataka, naš nam sugovornik iznosi i niz drugih podataka i obavijesti. Zabilježili smo neke od njih.

Zbog već uobičajene nesigurnosti u plasmanu poljoprivrednih proizvoda, mora se ići na uzgoj više kultura. Nikada se, naime, ne zna što će u odnosnoj godini biti konjunkturno.

Dnevni višak mlijeka u gospodarstvu iznosi 20 litara. Taj »tržišni višak« služi za uzgoj svinja! Razlog: nominalna otkupna cijena mlijeka iznosi dinar po litri. **Međutim, nakon raznih »odbitaka« (na račun masnoće i dr.) stvarna se cijena spušta i na 55 para po litri mlijeka.** Da nije tako, gospodarstvo bi samo prodajom mlijeka (uz ne tako visoku cijenu od dinar po litri) dobilo godišnje 7.300 din., što je gotovo ravno »dohotku« ostvarenom u ostalim važnijim djelatnostima gospodarstva.

Ili: u 1970. godini na pola jutra zemlje dobiveno je 6.700 kg kupusa. Pukim (sretnim) slučajem kupus je prodan »društvenoj prehrani« jednog poduzeća u Osijeku, i to po cijeni od 0,65 din. po kilogramu. Međutim, kupac je zahtijevao da se naplata računa obavi preko jednog njegovog pogona, ali **uz »proviziju« od 0,15 din po kilogramu, što čini 23% prodajne cijene.** No, bolje je i tako nego prodavati skuplje na »torbarski« način (obilazak i do 40 km udaljenih sela i gradića), pri čemu se izgubi i do dvadeset dana i noći. (Opaska: odlazak i povratak s »tržišta« vrši se noću.)

Ostale, također zanimljive, »mliječne« i »kupusne« probleme našeg sela nismo zbog ograničenog prostora mogli na ovome mjestu iznijeti. No, i ono što smo iznijeli, bez pretenzija da mnogo komentiramo, govori rječito o razlozima propadanja hrvatskog sela.

Na kraju, ne možemo se oteti dojmu da naš seljak osjeća veliku ljubav prema zemlji i teškom poljodjelskom životu, iako se često misli i tvrdi suprotno. Da nije tako — uz našu agrarnu politiku i, općenito, (ne)brigu o selu! — sela bi nam bila još mnogo osiromašenija i napuštenija.

Ivan Liović

Snimio: BRANKO DOBAJ, Osijek

Kritično stanje vinogradarstva

U kojem je položaju proizvođač-vinogradar sa Pelješca (a vjerojatno i na cijelom dalmatinskom području)? Vino iz berbe 1969. godine, iako ugovoreno po vrlo niskim cijenama, do početka svibnja 1971. godine naplaćeno je tek oko 80%!

Vino iz berbe 1970. godine otkupilo je nekoliko poduzeća. Isporuka glavnine vina izvršena je do konca veljače ove godine. Pored svih ugovora o rokovima plaćanja, ni jedno se poduzeće ne drži svojih obveza o isplati. Svi su ugovori mrtvo slovo na papiru. Akonto vina iz berbe 1970. godine naplatilo se dosad od 10 15%, i to većina kompenzacijom. Stanje u kojem se nalazi proizvođač-vinogradar VIŠE JE NEGO KRITIČNO. Nitko ne vodi računa o tim teškim problemima, o teškoćama velikog broja vinogradarâ, koji iz kamena, u znoju lica svoga, stvaraju sebi život. Mi seljaci-vinogradari s Pelješca vrlo smo zainteresirani za društvenu i gospodarsku promjenu u Hrvatskoj, pratimo borbu našega vodstva i svi smo odani borbi za političko i gospodarsko rješenje, jer znamo da ćemo u gospodarskim rješenjima i mi vinogradari naći svoje mjesto koje je dostojno radnoga čovjeka u slobodnoj, ravnopravnoj Hrvatskoj u socijalističkoj Jugoslaviji.

Mato Jasprica, Janjina

Osobni dohoci poljodjelaca

Bliže azijskim nego evropskim mjerilima

Na jednoj od sjednica u Savezu sindikata Jugoslavije, Republičkom vijeću za Hrvatsku — na kojoj se raspravljalo o republičkim propisima koje bi trebalo donijeti u vezi sa samoupravnim dogovaranjem i društvenim usmjeravanjem raspodjele dohotka, u pogledu dohotka i osobnih dohodaka u poljodjelstvu — u raspravi je sudjelovao i Stipa Radovanović, član RK SSRNH.

Radovanović je rekao kako je nemoguće da jedno društvo vodi politiku dohotka na takav način kao da je jedna četvrtina društva suvišna. Ne može se izdvojiti niti jedan dio društva kao da nije prisutan.

Politika osobnih dohodaka vodi se paritetima cijena, i to na teret zaposlenih u poljoprivredi.

Kad je riječ o društvenom sektoru, onda se zapravo riječ ne o razdiobi dohotka, već o diobi gubitaka. Socijalistički sektor sveli smo na nivo poluazijskog dohotka, rekao je Radovanović.

Za 10 godina privatni sektor ostvaruje u Jugoslaviji rast od 3%. Brutto osobni dohoci i primanja u privatnom sektoru iznose i po 13.300 st. dinara po glavi.

Apsurdna je situacija i u pogledu porezne politike, kada se izračuna katastarski dohodak od 100.000 st. din, a pri tom se mora platiti porez. Ima slučajeva da žena od 60 godina mora platiti porez a nema ni krumpira u kući. Radovanović je na kraju zamjerio da grupe stručnjaka pišu o stanju u poljoprivredi, a da to nitko ne čita.

H. Š.

Razgovor pred odlazak iz domovine

Snimljeno u kolodvorskoj restauraciji u Zagrebu

HT: Koji su razlozi da odlazite na rad u inozemstvo?

Radnik I: Sad nemam posla, pa moram ići da si negdje kruh zaradim. Razlog zašto sam pošao, evo ga: iz poduzeća su me istjerali. Kažu: »Pa ti si kapitalista. Ti imaš zemlje.« U poduzeću sam bio traktorista, a istjerali su me zbog zemlje.

Za prekupce, nakupce i trgovce

HT: Koliko zemlje imate?

Radnik I: Imam sedam jutara, ali nemam ni kola, ni konja, ni mašina, ni ništa. Moram nekud.

Radnik II: Naši proizvodi su slabo plaćeni: metrička centa kukuruza je osam hiljada starih dinara, dočim je danas gnojivo dvanajstica devet hiljada starih dinara. Kad mi je došlo u dvor, skinuo sam kapu i rekao: »Zemlja nek ostane činovnicima, inžinjerima i direktorima na leđa, nek oni rade, a ja ću pobjeći makar kruha prosio ili krao. Bolje ću živjet nego zemlju raditi. Naši poljoprivredni proizvodi su suviše jeftini spram industrijskim. Jer trebamo znati da jedna metrička centa umjetnog gnojiva i metrička centa pšenice i kukuruza, da se to uopće ne bi smjelo izravnati. Trebalo bi se makar odnositi pola i pola: da je za metar pšenice dobiti dva metra gnojiva. Eto, tako bi se već dalo govoriti. Dočim ovako — ništa. Konkretno, ja sam otišao od kuće. Imam i svinja dvadeset i nekoliko komada, što debelih, što kojekakih. Nemam kuda s njima, već se gužvam sa poduzećima. Ne znam kud da se uopće okrenem. Niko mi otkupit neće. A za ono što je otkupljeno mjesec dana čekam da mi plate. I još kažu: ako ti pređu težinu dvadeset kilograma, prelazi na cijenu po šesto pedeset dinara. Da li čovjek svjestan može zamisliti kilogram mesa dati za šesto pedeset dinara. Ja bi bio zadovoljan da i po šesto prodam, ali neka je onaj ko živi u Zagrebu plati sto dinara više od mene ili dvjesto dinara, a ne da je on plati dvije hiljade do tri hiljade dinara, a od mene uzimaju za džabe.

HT: Zarađuju, dakle, prekupci, nakupci i trgovci?

Radnik II: Niko više. Čovjek se ne može danas na ništa orijentirati. Sad sam se bacio na stočarstvo. Nemam ni tu sreće, jer su cijene opet smalaksale. E, pa, sad više nema nego majka Njemačka. Ako ona ....., onda crkni.

Ne kule i gradove, nego sredstva za život

HT: Imate li obitelj?

Radnik I: Imam dvoje djece i ženu kod kuće. I to dijete u kolijevki. Moram ih napustiti i bježati. Zemlju sam ostavio na ženi i tako sam je uprego, da ne bi čovjek ni svog psa tako uprego. Sedam jutara zemlje, dvadeset komada svinja i dvoje djece. Starijem su četiri godine, a mlađem je jedna godina. To je žalosno. Ali moram ići, moram se snaći za život. Ako se neću snaći, ja moram krepati. Što se kaže kad sam se malo pomogo, ispraшiše me sa posla.

HT: Vaš dojam je, dakle, da je seljak prepušten samome sebi?

Radnik I: Taj se nije rodio da zastupa seljaka. Seljak je skrahiran. Budu li ovakvi uslovi života kod nas, šta će biti... ja ne znam ni sam. Ne mogu zamisliti, jer mladi ljudi odoše, što se kaže, a od starih nema sreće.

HT: Što mislite, kolika bi morala biti zarada da naši ljudi ne odlaze u inozemstvo?

Radnik II: Ako radi svojih osam sati, deset, koliko se inače ovdje radi, trebalo bi zarađivati makar sto pedeset — sto osamdeset hiljada. Mi ne tražimo neke kule i gradove, nego sredstva za život. Bolje nam je tu, jer tamo smo kao telad, a ovdje smo ipak sa našim ljudima. Sporazumit se možeš, pričat. Bolje mu je ovdje, ali kad nema posla — šta može? Živit mora, živ u zemlju ne može.

HT: Kako se u inozemstvu odnose prema našem radniku?

Radnik II: Prilično, eto radit moraš. Samo, ipak, plati te. Čovjek ima četiristo hiljada dinara u našem novcu; dvjesto hiljada dinara nek pojede, opet mu može ostati dvjesto hiljada.

HT: Cijeni li Nijemac našeg radnika?

Radnik II: On voli našeg radnika bolje neg sam sebe, jer smo zbilja stoka za rad. Nema tu šta. Mi zapnemo. Mi se prihvaćamo svakog posla. Mi ne idemo što našu zemlju ne volimo, nego, eto, prilike nas tjeraju.

Volim ovdje za sto..., nego tamo za..., ali...

HT: Odakle ste?

Radnik II: Iz Beničanaca kod Donjeg Miholjca.

HT: Idete li u Njemačku na rad?

Radnik II: U Njemačku, da.

HT: Imate li tamo osiguran posao?

Radnik I: Pa što znam? Mislim da imam.

HT: Koliko dugo mislite ostati?

Radnik I: Zavisi o uvjetima. Prema tome kako budem zadovoljan. Ako je posao sa dobrim uvjetima, mogu ostati godinu dana, a i duže. Ako mi se ne sviđa, vraćam se odmah.

HT: Sad prvi put prelazite granicu. Kako se osjećate?

Radnik I: Ne sviđa mi se ni najmanje to. Žalosno je napustiti svoju zemlju i ići drugome izgrađivati. Žalosno, jasno da je žalosno. Nek mi daju sto hiljada platu i idem odmah natrag. Ne bi ni krenuo nikad da mi to daju. Kud bi krenuo? Bila bi mi, šta se kaže, Amerika, a ne Njemačka, tu. Posao nek nam dadu. Ja volim za sto hiljada ovdje neg tamo što ću imati četiristo hiljada ko cimerman. Tu hrvatski pričam sa ljudima, a tamo sam kao tele... Udari prstom u glavu: gledaj, vole, gdje si? Niti znaš nešto zatražiti, niti za popiti niti za pojesti. Teško se prilagoditi tuđem jeziku.

HT: Kako tumačite da i visokokvalificirani kadrovi odlaze na rad u inozemstvo?

Radnik II: O tome ne mogu ništa reći. Nije mi poznato, šta ja znam o tome? Meni je stvar poznata o nižem staležu, a ove više ja ne znam kako to oni da idu sa sto pedeset — dvjesto hiljada van? Mi sa pedeset tisuća moramo. A zašto oni sa dvjesto hiljada, ja to ne znam reći.

Radnik I: Ja niti sam seljak niti sam radnik. Sa sedam jutara zemlje, kud sam prispio? To je niti za živjet niti za umrijeti. Prvo i prvo, nisam mogućan da traktor kupim, drugo, ne mogu ni konja da uzmem, a porez je velik. Recimo, ja nemam dnevnicu hiljadarku svoju — kako god okreneš. Ja kad uzmem prosječno, nemam ni hiljadu, a trošim dvije dnevno. Dvije hiljade dinara dnevno familija treba. Dvoje djece i žena, dvije hiljade moram trošiti kako god okrenem.

Radim od zvijezde do zvijezde i — štedim

HT: Kakav posao očekujete? I hoćete li prihvatiti bilo kakav i bilo gdje?

Radnik I: Samo nek mogu zaraditi, kakav bilo posao ću prihvatiti. Sramota je, ali što se kaže: za pare i klozete čistiti. Ne stidim se nikakvog posla, samo nek je plaćen, pa radio što radio. Osam sati moraš biti prljav, zamazan, svakakav. Kad prođe osam sati, postaješ gospodin čovjek, a dočim na zemlji nisam niko i ništa.

HT: Koliko sati na dan radite u Njemačkoj, majstore?

Radnik II: Radim dnevno deset-dvanaest sati, prema potrebi. Ako se rade neki ozbiljni poslovi, onda se radi i dvanaest-trinaest sati, dok se ne završi. A ja sam zarađivao po četiristo osamdeset — petsto hiljada dinara kao cimerman. Ali sam radio od zvijezde do zvijezde. Dočim kod nas u Jugoslaviji se radi šest — sedam sati najviše. Samo se tamo i plati, svaka im čast. I nije čovjeku žao ako zna da će za nedjelju dana dobiti sto dvadeset hiljada dinara naših novaca, onda mi nije žao truda uložiti.

HT: Gdje i kako stanujete u Njemačkoj?

Radnik II: Stanujemo po barakama. Recimo, poduzeće izvodi radnju i napravi one montažne barake. Imamo rešoe, sami si kuhamo, sami si peremo i sami se snabdijevamo. A kad bi išli u hotele, imali bi moguće kao i kod nas: ne bi imali ništa!

HT: Naši radnici uštede, dakle, jer rade više od Nijemaca a žive nižim standardom nego oni?

Radnik II: Da, da. Sasvim normalna stvar, jer inače kad bi čovjek išao u hotel na ručak i na spavanje, onda mu ništa ostalo ne bi. Jedino uštedim što ja sam kuvam, sam perem i uzimam ono što je jeftinije i prikladnije.

HT: Nakon šest dana napornog rada dođe nedjelja. Kako provedete nedjelju, svoje slobodno vrijeme?

Radnik II: Omladina ode malo u gradove, lijevo-desno, šta ja znam. Mi koji smo familijarni ljudi operemo se, skuhamo malo bolje i spavamo. I malo zaigramo šnapsa. Šah ko hoće, a tko neće, odmori se, tako da je sposoban prihvatiti posao u ponedjeljak. Svaki izlazak mnogo košta: izađeš li u nedjelju, sto maraka ti đavo odnese.

Peče, ali moramo ovako

HT: Ima li mnogo naših radnika u tvornici u kojoj ste zaposleni?

Radnik II: Ima oko pedeset ljudi. A ima i Turaka. Ima svake nacije.

HT: Živite zajedno u barakama. Ima li nesuglasica i sporova među vama?

Radnik II: Između nas nema, jer smo svi radnici. Svaki gleda da se subotom i nedjeljom odmori. Nema sporova, kad gledamo tko će više odspavati, jer naporni su to poslovi: deset-dvanaest sati raditi, to je jako teško. Od šest do šest, a imamo dva puta dnevno po pola sata odmor. To su teški uslovi. Da na nogama čovjek stoji da ne radi ništa, ima dosta jedanaest sati, a kamoli kad radi.

HT: Da li ste dolazili na pomisao da se iselite s obitelji?

Radnik II: Meni je draža moja zemlja nego tri one Njemačke. Ja bi rade u mojoj zemlji želio da umrem i da ostanem nego da mi poklone tri Njemačke. Samo, eto, silom prilike da koji dinar zaradim, zato idem. Svakog od nas to peče, ali moramo ovako.

Razgovarao: Davorin Pamić

»IGRE« DR RRANKA HORVATA

Znate li na koji način su zavidne žene pokušavale odstraniti sposobniju suparnicu, recimo, u doba inkvizicije? Vrlo jednostavno: prokazivanjem dotične osobe koja ima posla s nečastivim, koja je općila s mračnim silama. i koja je sama mračna sila. Koja je. jednom riječju, vještica. I nakon uspješnoga prokazivanja slijedio je obvezatni ritual gomile koja je svoje nagone napajala na vatri razbuktale lomače i mirisu sagorjeloga vještičinog mesa.

No, mijenjaju se vremena, ljudi. pa i običaji. Igra, međutim, između onih zavidnih i onih željnih žrtava traje još i danas. Metoda i stil su današnji, također. Jednostavno izaći pred mnoštvo i početi proganjati utvare i tražiti nečastive. Najlakše ih je prokazati ako oni nisu tu prisutni — tada. što je udarac niži i podmukliji — utoliko bolje. A evo zašto sam sve to kazao:

Horvatova skica razbuktavanja nacionalizma

Udruženje književnika Srbije ima redovitu tribinu »Francuska 7«, na koji sudjeluju najpoznatiji javni kulturni, znanstveni i politički radnici. I. među inima. natupio je i ekonomist dr Branko Horvat. koji je govorio o ustavnim amandmanima. Dio toga izlaganja prenijele su beogradske »Književne novine« od 8. svibnja 1971. godine. U svom izlaganju dr Horvat je između ostaloga rekao: »Ja bih ovde pokušao sa nekoliko reči da skiciram kako vidim razvoj, odnosno razbuktavanje nacionalizma kod nas.« I dalje, »toliko je pretpostavki za razvoj nacionalizma bilo ugrađeno u naše društvo i korekcije za te moguće deformacije su sasvim izostale.« Branko Horvat tvrdi da je u mogućnosti nabrojiti najmanje sedam uzročnika nacionalističkim pojavama, korijeni kojih su mahom u »improvizatorskom, partizanskom načinu vođenja ekonomske politike«, te da je »očigledno bilo da mi sa tom organizacionom strukturom i sa tim kadrovima nećemo biti u stanju da savladamo kompleksnost privrede.« Zbog svega toga došlo je do nezaposlenosti, što je rezultat nepovoljnih (»kriznih«) »ekonomskih kretanja«. Odraz toga je »masovna frustracija«, a »koja se najlakše realizuje u jednoj grupnoj histeriji koja se zove nacionalizam.« »U tom smislu«, završava dr Horvat, »zaista je. kao što je rečeno, danas situacija vrlo ozbiljna i intelektualci tu imaju jednu sasvim izuzetnu ulogu. Tu ulogu, ja mislim. mi ćemo kao intelektualci najbolje ispuniti ne ako sada počnemo dokazivati koliko su Srbi ili Hrvati ili Makedonci zaslužni ili potlačeni ili imaju nekih prava, jer onda tačno dolazimo na liniju onih raznih nacionalista kojima tačno to i treba. nego ćemo tu ulogu najbolje izvršiti ako započnemo jedan proces diferencijacije, ako se jasno pokaže što je ko rekao, da ne misle svi Hrvati kao Marko Veselica ili Petar Šegedin. Uostalom, što se tiče Petra Šegedina, ja sam se nedavno i javno ogradio od njegovog istupa u 'Enciklopediji moderni', čiji sam ja član Saveta. Mislim da je to put intelektualca u svim našim nacijama da se ogradimo od nacionalista, a ne nacionalizma. Verbalno — to svi rade i od toga nema nikakve velike koristi, nego od konkretnih nacionalista sasvim konkretno.«

Antimarksistički i neznanstveni sud

To, dakle, kaže dr Branko Horvat i to je njegovo pravo. No. sva je sreća da svi Hrvati ne misle tako (Horvat je rekao da je Hrvatska njegova republika). Uzgred rečeno, bilo bi i žalosno kada bi svi Hrvati mislili po jednom receptu i na jedan način. I prema tomu — nije bitno misle li svi Hrvati kao dr Marko Veselica. Petar Šegedin ili dr Branko Horvat. No, vrlo je važno i značajno da li mišljenja Veselice. Šegedina ili Horvata polaze od naroda. U tomu je problem — tu se i oni potvrđuju svojim mišljenjima. Nadalje, dr Horvat traži zle duhove nacionalizma u neadekvatnoj ekonomskoj politici i frustraciji masa. No. nije li ovo preuzak i preplitak okvir za analizu postojećega stanja »masovnih frustracija«. Jer. okrstimo li »nacionalizmom« ono što se zbiva u Hrvatskoj. dolazimo upravo na liniju onih snaga kojima je slobodna i samoupravna Jugoslavija trn u oku. Naime, proglasiti prirodno i povijesno pravo svake nacije i nacionalne radničke klase da sama odlučuje o svojoj sudbini. a ne netko iznad nje, »nacionalizmom« — sasvim je antimarksistički i neznanstveni sud. Osim toga. dr Branko Horvat u cjelokupnom kontekstu svoga izlaganja prikazuje dra Marka Veselicu i Petra Šegedina za »nacionaliste«. No. zašto se dr Horvat, kojemu je dostupno nekoliko stručnih i popularnih časopisa, nekoliko simpozija i savjetovanja — zašto, dakle. dr Horvat nije osporio i opovrgao navode. recimo. dra Veselice? To je svakako pitanje stručnosti i ljudske etike. Međutim. izgleda da je lakše etiketirati — nego argumentirano dokazati.

Na kraju svog izlaganja dr Branko Horvat poziva sve intelektualce na borbu protiv »nacionalizma«. onako kako ga on shvaća. Kada bismo i prihvatili takovu verziju nacionalizma (masovna frustracija), ne bismo mogli prihvatiti i poziv dra Horvata.

Poziv je neprihvatljiv iz jednostavnoga razloga — jer smo intelektualci. A borba intelektualaca ne ogleda se u ograđivanju od nekoga i nečega. nego u nastojanju da se odstrane uzročnici, ili barem da se pristupi liječenju. Prema tomu, za intelektualca. a pogotovu ako je ekonomist, prihvatljivije je da se uhvati u koštac s naraslim ekonomskim poteškoćama (uzročnici masovnih frustracija, prema Horvatu) — nego da se od nekoga i nečega ograđuje. Ipak, kada već istjerujemo duhove — činimo to na pravom mjestu!

Krunoslav Šuto

Za hrvatske poštanske marke

Gotovo istodobno kad je zamijenila izravno plaćanje usluga. poštanska je marka postala i nešto drugo, nešto sasvim izvanredno u odnosu na njenu temeljnu namjenu. Ta »potvrda« o uplati poštanske pristojbe pored oznake vrijednosti nosi i ime države koja je izdaje i koja za nju jamči. Iznimno, »majka« prve poštanske marke, Velika Britanija, ne donosi na svojim izdanjima naziv zemlje, nego počevši s likom kraljice Viktorije na prvoj marki svijeta. poznatom crnom peniju, ona i danas označuje svoje marke samo likom suverena. Taj tradicionalni i snažni simbol upozorava kupca (i očevica) na Britaniju i njen imperij, što mnogim zemljama služi kao primjer, pa se onda na sličan način prikazuju domu i svijetu. Takav, početan način ubrzo, a osobito nakon drugog svjetskog rata. postaje stavnim i masovnim sredstvom propagande života i uređenja gotovo svake države.

Pojava skupljanja maraka, tj. filatelija. povećava potrošnju maraka u zemlji i u svijetu i izvan tekuće potrošnje za poštanske pristojbe. Na taj način. gospodarski rečeno, mnoga država ima računa da uskladi svoju izdavačku politiku poštanskih maraka i s filatelističkom potražnjom i potrošnjom, ne odstupajući od svojih idejnih i političkih programa jer joj, pored tekućeg potrošača, domaći i inozemni filatelist plaća i preplaćuje njenu vlastitu informaciju i propagandu.

S takvim pretpostavkama o važnosti i mogućnostima političke, kulturne, prosvjetne. gospodarske i, dakako, besplatne propagande valjalo bi se zapitati kako je to kod nas uređeno i kako sve te činitelje i mogućnosti ostvaruje uprava Zajednice jugoslavenskih pošta, telegrafa i telefona (ZJPTT) u ime SFR Jugoslavije. odnosno u ime naroda i republika koje je sačinjavaju.

Još u začetku zajedničke države Južnih Slavena »pokrajine Države SHS-a« izdaju svoje marke bilježeći i na taj način svoju povijest, tadašnja zbivanja i težnje.

Tako Hrvatska 18. studenoga 1918. godine stavlja u promet dotadašnje mađarske marke s pretiskom »Hrvatska SHS«. a već 29. prosinca iste godine izdaje svoje originalne prigodne marke slaveći i na taj način 29. listopada 1918, dan kada Hrvatski sabor proglašuje nezavisnost kidanjem svih državnopravnih veza Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije s Austrijom i Ugarskom te najavljuje pristup u novu državu Južnih Slavena. Te marke s likom roba što kida lance nose zajednički grb triju povijesnih hrvatskih pokrajina i naslov »Hrvatska SHS«, koji govori i o posebnom. nacionalnom suverenitetu u zajedničkoj državi.

Bosna i Hercegovina također izdaje 1918. godine tzv. pokrajinske marke s pretiskom »Država SHS — Bosna i Hercegovina« na preostalim austrijskim markama. Taj se pretisak već 1919. mijenja u naslov Kraljevstvo SHS. odnosno Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca.

I Slovenija tiska svoje originalne marke s naslovom Država SHS. odnosno Kraljevstvo SHS. a koje se zbog nedovoljnih količina maraka drugih pokrajina upotrebljavaju u cijeloj Državi SHS osim u Srbiji, Crnoj Gori i tada još nepriznatoj Makedoniji. Tamo su važile marke kraljevine Srbije, koje bismo u tadašnjem smislu Države SHS također mogli nazvati pokrajinskim markama.

Dakako, sve te marke s manifestacijom pokrajinskih. danas bismo rekli nacionalnih ili republičkih suvereniteta. ubrzo nestaju skupa s njihovim stvarnim suverenitetom. a zamjenjuju ih marke nove. unitarne države. Kraljevine Jugoslavije. Ipak. kraljevske marke još do 1929. godine bar svojim naslovom »Kraljevina Srba. Hrvata i Slovenaca« govore o trojednoj kraljevini, a otad te marke nose uglavnom samo naslov »Jugoslavija«. Marke kraljevske Jugoslavije pokazuju, a takav je tada bio i poredak. pretežno likove članova dinastije, uz nešto drugih prigodnih maraka koje su vrlo oskudno ili jednostrano prikazivale život jedne mnogonacionalne države. No. ta država i nije imala drugih namjera nego da bude unitarna. pa se takvom uglavnom i prikazivala. Ali. bez obzira na to. uspoređujući izdavačku politiku tadašnje poštanske uprave s našom današnjom, i bez obzira na to što je tadašnju poštansku upravu navelo da tiska marke hrvatskoga kralja Tomislava. braće Radića i sl., mogli bismo se već sada upitati: koji su to motivi današnje poštanske uprave da pokrajinskih, danas bismo rekli nacionalna jednostavno izbjegava tiskati slična izdavelikana i važnih povijesnih obljetnica?

Prve marke nove Jugoslavije donose puni naslov države: »Demokratska Federativna Jugoslavija«, koji nedvosmisleno upozorava čitatelja na federativno i demokratsko uređenje. Lik Josipa Broza, partizanski motivi. marke za ustavotvornu skupštinu, a pogotovu dva pisma. latinica i ćirilica, te četiri jezika: srpski, hrvatski, slovenski i makedonski, na nekim markama, pokazuju da nastupa novo doba koje budi nade u bolji život i ravnopravnost na markama i u stvarnosti. Pojavom novoga ustava već 1946. godine naše marke dobivaju novi naslov: »FNR Jugoslavija«, koji se tiska izmjenično sa samostalnim imenom »Jugoslavija«, dok se najnoviji naslov (od godine 1963): »SFR Jugoslavija«, uopće ne pojavljuje na markama. Kao da se ništa nije dogodilo: naša poštanska uprava ne smatra potrebnim da taj događaj ili promjenu bar formalno obilježi zamjenom kratice FNR sa kraticom SFR! Ili drži da svijet već zna tko smo i kako smo, pa što da na tako malen papirić dodaje još ta tri slova kvareći »likovno rješenje«. No ta pretpostavka ubrzo otpada: od 1965. godine pa do dana današnjega ispred imena »Jugoslavija« stoje ipak tri slova. ali PTT! I dalje: pojava četiriju jezika jugoslavenskih naroda na nekim markama 1945. godine ostala je samo pojava. Tako reći, tek nakon dvadeset godina ponovno se na nekim markama javljaju jezici naših naroda, a u međuvremenu se prakticiralo i išlo k unitarnom rješenju: srpski jezik latinicom. Iako se u novije vrijeme pokazuje razumijevanje za ravnopravnost pisama i jezika naših naroda (koji se. usput rečeno. javljaju pretežno na rubnom. odnosno otpadnom papiru maraka. što je opet samo »papirna« ravnopravnost). uprava jugoslavenskih pošta nema ili neće da ima bilo kakvog razumijevanja za nacionalni sadržaj maraka te rješenja o sadržaju maraka i izdavačkoj politici donosi gotovo samostalno.

Dakako. pitanje je i postupka stvaranja programa i plana izdavanja maraka. ali valja se i zapitati: kakav je to postupak i program; Direkcija Zajednice JPTT uvijek »konzultira« društveno-političke. znanstvene i sl. organizacije i na temelju takvih konzultacija stvara godišnji program izdavanja maraka. Ali mnogi prijedlozi kao da obavezno »zakašnjavaju« ili plan biva »prenapregnut«. Tako su »zakasnili« ili će »zakasniti« mnogi prijedlozi — npr. iz Hrvatske. Hrvatsko kazalište. Sinjska alka. Zagrebački velesajam. Urota Zrinsko-Frankopanska. Rakovička buna, S. Radić, A. Starčević. itd.. ali nikako nije mogla zakasniti. recimo. marka Josipa Smodlake! Bilo bi jako zanimljivo doznati koja je to hrvatska ustanova predložila izdavanje te marke. kao da hrvatski narod nije imao stotinu drugih značajnijih spomendana 1969. godine!?

Da bismo upotpunili problem idejnog i političkog sadržaja izdavanja jugoslavenskih poštanskih maraka, moramo se osvrnuti i na gospodarski i etički aspekt naše izdavačke politike. Poznato je da danas marka za poštanske uprave i filateliste (dakako, i trgovce) ima katkad i znatnu novčanu vrijednost: zbog malih naklada ili sličnih razloga neke su marke skuplje od cijene koja im je naznačena na naličju. Raspravljajući jednom o tome stoljetnom problemu naša je poštanska uprava dala nagodbenjačku izjavu: ostvarit će takav izdavački program maraka koji će zadovoljiti i trgovinu (osobito Upravu ZJPTT) i filateliste. Dakle. PTT će zarađivati, a i filatelisti će dobiti dovoljno maraka za svoje potrebe. Na žalost, špekulacijska izdavačka politika koja traje već više od dva desetljeća. samo je postala lukavijom. ali zato bezočnijom. Mnoge naše marke ne mogu se dobiti na poštama ni prvih dana nakon izlaska. a tek organizirani filatelisti dobiju po koji niz preko svojih društava. To podsjeća pomalo na poratne točkice i doznake. samo s tom razlikom što većinu tih maraka ubrzo možemo dobiti iz inozemstva ili iz drugih nepoznatih izvora, katkad po cijenama ispod oznake vrijednosti koju marka nosi. Dakle, naša marka koja bi morala imati značajnu političku, kulturnu, prosvjetnu. gospodarsku i filatelističku zadaću i propagandnu vrijednost. ne dolazi do onoga kome je načelno namijenjena. nego postaje predmetom špekulacije. začetnik koje jest sama Uprava Zajednice jugoslavenskih PTT poduzeća.

Prema svemu. iako ukratko i nesustavno rečenomu. moralo bi se temeljito ispitati i reorganizirati idejni. trgovački. filatelistički i etički temelj izdavačke politike poštanskih maraka u Jugoslaviji. Prilika je baš za to u ovo vrijeme rasprava o predloženim ustavnim amandmanima. pa se valja potruditi i postići i takva rješenja koja će među ostalim omogućiti jasnu i nedvosmislenu manifestaciju života i suvereniteta pojedinih republika i naroda i na markama socijalističke Jugoslavije.

Valja istodobno pripomenuti kako Velika Britanija, iako unitarna država, izdaje za svojih šest pokrajina posebne marke. što govori da i u našim predamandmanskim prilikama ne postoje ustavne ili koje tehničke prepreke izdavanju posebnih republičkih i nacionalnih maraka.

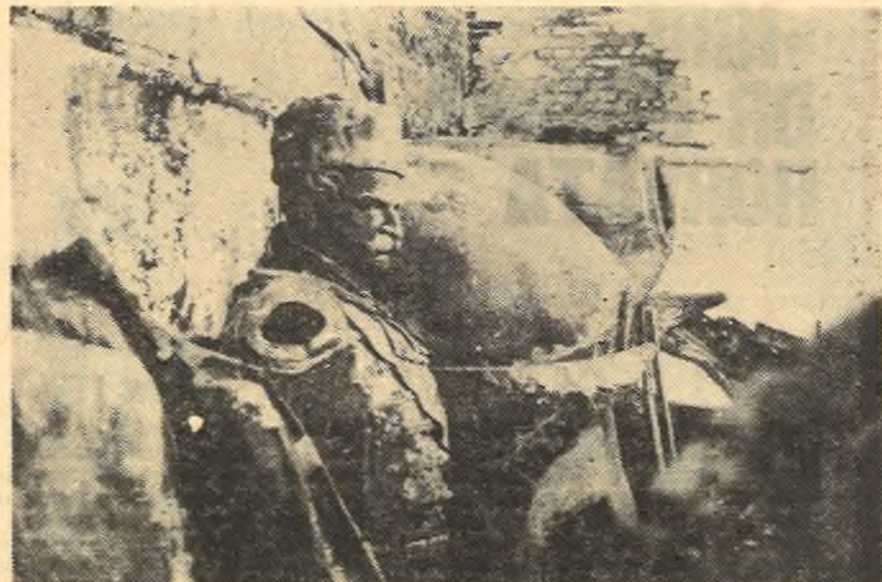
Vladimir Loknar

NAPOMENA: Zbog tehničke omaške u prošlom broju »Hrvatskog tjednika« na str. 8 u članku »Za hrvatske poštanske marke« došlo je do zaloma, koji onemogućava normalno čitanje. Zbog toga članak ponavljamo i molimo čitatelje da to uvaže.

UREDNIŠTVO »HRVATSKOG TJEDNIKA«

Zvonimir Kulundžić

SPOMENIK BANU JELAČIĆU

Hrvatski tjednik (br. 4 od 7. svibnja) donio je na trećoj stranici, u veoma svečanom obliku. govor Vladimira Nazora od 16. svibnja 1945. u povodu obljetnice oslobođenja Zagreba. Taj je govor svakako vrijedilo na taj način obnoviti, tek naslov koji mu je dan »Pred spomenikom u Zagrebu« — ponešto je čudan i otvara razne dileme: je li do toga došlo što je pri davanju tog naslova i nesvjesno prevladao osjećaj da je onaj o čijem je spomeniku zapravo riječ još uvijek neka tabu tema, pa je mudrije ne spominjati njegovo ime, ili je tu na čas došla do izražaja svijest starih Zagrepčana, koji, kad bi rekli »pred spomenikom«, nisu bili ni malo u dvoumici o kojem je spomeniku riječ. Iako je tada u Zagrebu bilo nekoliko desetina javnih spomenika, svi su znali da se pod pojmom »spomenik« mislilo isključivo na spomenik banu Josipu Jelačiću, koji je stajao na današnjem Trgu Republike.

Simbol staroga Zagreba

I po tom se vidi da je to bio simbol staroga Zagreba. I zaista, kad bismo potražili stare zagrebačke razglednice i ostale slike starog Zagreba iz osamdesetogodišnjeg razdoblja, iz vremena prije 1945. pa sve tamo do 1866, kad je u Zagrebu bio podignut taj monumentalni spomenik što ga je izradio poznati i tada neobično cijenjeni austrijski kipar Anton Dominik Fernkorn (1813—1878), vidjeli bismo da se na barem 50 posto svih tih slika nalazi taj spomenik, a na mnogim tadašnjim edicijama, trgovačkim reklamama, na bezbrojnim suvenirima, itd., nalazi se sličica toga spomenika kao neki formalni simbol.

Da, taj je spomenik zaista bio simbol (danas) staroga Zagreba; simbol preko tri četvrt stoljeća — a onda je netko došao na ideju da ga treba skinuti, srušiti, jer je onaj koga taj spomenik predstavlja bio — reakcionar. I to je bilo dosta. Bez apelacije i bez diskusije. A da je bio zaista neosporni reakcionar, jedini i apsolutni dostatni dokaz bio je taj što se tako izrazio Karl Marx. U ono vrijeme, pak, kad je jednom bilo konstatirano da je nešto rekao Marx, svaka debata se prekidala, kao da je riječ o vremenima kad je sveti Augustin (354—430) apsolutno autoritativno proklamirao: Roma locuta — causa finita (Rim. papa, vrhovni i neporecivi autoritet je progovorio, rekao svoje mišljenje, stvar je riješena i svaka se debata prekida). I pristupilo se akciji rušenja.

Hrvatski patriot i progresivni državnik

I, dakako, odmah se našao čitav niz službouljudnih povjesničara Hrvata koji su narodu »naučno« objasnili da je tog reakcionara i nacionalistu zaista trebalo justificirati osamdeset i pet godina nakon njegove smrti; justificirati bar u obliku brončanog spomenika i tako ga predati preziru i zaboravu. Pri tomu su, dakako, mudro prešutjeli i sakrili od naroda da je taj isti Jelačić naimenovan banom po volji i zahtjevima naroda (na prijedlog Ljudevita Gaja), jer se predviđao rat s Mađarima koji su nas htjeli izbrisati s geografske karte. (Zna se da je Tisza govorio da Hrvatsku ne može naći na zemljopisnoj karti.) Isto se tako zna da je Jelačić htio prekinuti sve pravne veze s Mađarima u svrhu što jače afirmacije hrvatske državnosti, a da je mnoge i formalno prekinuo; da je i formalno proglasio ukinuće kmetstva i time okončao feudalizam u Hrvatskoj, a protiv stotinu mađarskih agenata koji su došli obarati ilirce proglasio je prijeki sud, itd., itd.

Kuda bi me odvelo da sada ovdje pišem i dokazujem da je taj »reakcionar« Jelačić bio ne samo najbolji hrvatski patriot u svom vremenu nego i najprogresivniji državnik svoga doba, jer je ukinuo kmetstvo, jer je za svoju hrvatsku domovinu učinio najviše što se u onim okolnostima objektivno moglo — te da su naši djedovi i pradjedovi učinili veoma dobro kad su mu samo šest godina nakon smrti podigli onaj veličanstveni spomenik usred Zagreba, a da smo mi, njihovi unuci i praunuci, učinili veoma loše kad smo, ne obzirući se na povijesne dokumente, taj spomenik srušili. Srušili uz »znanstvenu« argumentaciju pojedinih karijerističkih herostrata hrvatske povijesti.

Nije kriv Marx, nego . . .

Nije sad ovdje mjesto, i zaista bi nas predaleko odvelo, kad bih tu navodio »znanstvene« argumente i dokaze kojima se forsirala i opravdavala ta herostratijada; dovoljno će biti da navedem činjenicu da tu zapravo i nije bilo nikakvih drugih dokaza osim: Roma locuta . . . Marx je rekao i napisao . . .

A što je to Marx rekao i napisao o banu Jelačiću i nama Hrvatima, to je manje-više poznato, i ne samo što ovdje nema mjesta da se to navodi nego za to nema ni naročite potrebe — jer to je poznato.

Odgovarajući na jedno pismeno pitanje takvog karaktera, nedavno sam jednomu večem skupu (mahom studenata, na diskusionoj tribini u Medulićevoj ulici) rekao otprilike ovako: Marx je nesumnjivo velik autoritet i veliko ime u povijesti ekonomije, sociologije i socijalističkog pokreta, ali o nama Hrvatima on je znao vjerojatno manje nego što znam, recimo, ja danas o Vijetnamcima i Bijafrancima, i to zahvaljujući suvremenim sredstvima komunikacija, kojih, dakako, u Marxovo vrijeme nije bilo. Nije tolika nesreća što je on napisao i poneku površnost i neupućenost o nama, ali je nesreća, i ne samo znanstvena nesreća, što su te njegove usputne novinarske opaske, namijenjene momentalnoj političkoj borbi, shvaćene kao neki znanstveni *credo,* kao aksiom koji se ne samo ne smije pobijati nego u koji se ne smije ni posumnjati a da se ne počini svetogrđe. To je tragedija. Nije za to kriv Marx, nego oni koji su svaku njegovu riječ uzeli kao Sveto pismo. I on bi se sigurno prevrnuo u svom grobu kad bi za to znao, jer je to najmanje spojivo s njegovim učenjem.

Spomenik Jelačiću obnoviti i postaviti na javnom mjestu

Danas, u sveopćoj demokratizaciji našega javnoga života, kad nastojimo nacionalnim vrijednostima dati ono mjesto koje one zaslužuju u životu svih naroda, koji kao takvi ne žele nestati — nakon svih ovih konstatacija predložio bih (kratko i bez ikakvih daljnjih objašnjavanja) da ispravimo grešku koju smo počinili, pa da izvučemo iz podrumskog mraka i vlage, iz osude na zaborav, i postavimo ga na javno mjesto, spomenik našem nacionalnom velikanu, banu Josipu Jelačiću, spomenik koji je bio simbol staroga Zagreba, a i vrlo značajna i interesantna (klasicistička), najmonumentalnija kiparska kreacija koju je Zagreb imao.

Ono što je najvažnije, spomenik je sačuvan, i to u relativno dobrom stanju, kako sam se ovih dana i osobno uvjerio. On je demontiran u sastavne dijelove i čuva se u jednoj šupi u Gliptoteci u Medvedgradskoj ulici, i treba ga samo odatle izvući i postaviti na postolje, stegnuti matice koje su također sačuvane, i djelomično zavariti — i stvar je gotova.

Jedino pitanje koje bi trebalo riješiti, bilo bi da se porazgovorimo o mjestu na koje bismo ga postavili. Na staro mjesto, ja mislim, ne bi bilo baš najpametnije, jer bi on danas smetao onom ogromnom prometu koji se tu odvija. Taj je spomenik zaista preogroman, a taj je trg premalen. To je prvi i osnovni razlog, a dakako da postoji i niz drugih o kojima bismo mogli pričati naširoko.

Razmišljajući gdje bi tom spomeniku bilo najbolje mjesto, došao sam na ideju da bi najbolje mjesto bilo Rooseveltov trg, ispred Prve gimnazije, na mjestu onog rondela gdje se sada diže neka lampa. To bi svakako bilo (i opet iz raznih razloga), od svih rješenja koja nam se nude — najbolje, što ne znači da u daljnjoj diskusiji netko ne bi mogao predložiti možda i nešto bolje. Tu ne bi trebalo nikakvoga hortikulturnog rješavanja, jer sve već postoji; to je dosta frekvetno mjesto, a stara zgrada gimnazije činila bi mu veoma adekvatnu pozadinu; prometu smetao ne bi, i čitav bi taj trg dobio time odličnu umjetničku poantu.

Ali, dakako, sve je to samo jedno mišljenje, niti naročito prostudirano, niti naročito obrazloženo (jer mi se čini da to nije ni potrebno), a prije nego što bi se pristupilo poslu, trebalo bi saslušati i druga mišljenja.

Najbolje bi bilo da se o tomu porazgovorimo baš na stranicama ovoga lista, a potom da, recimo, Matica hrvatska uzme na sebe obvezu da će sve to provesti. Tu nikakvih naročitih problema ne bi moglo biti (odnosno, ne bi smjelo biti), to više što tu ne bi bila potrebita neka naročita sredstva, a ono malo što je potrebito, lako ćemo skupiti.

Potrebno je samo stvar pokrenuti.

Kupovanje mačka u vreći

BIENNALE NA STRANPUTICI

Pravi umjetnici na Biennalu: PAVICA GVOZDIĆ

Kada je dr Wolfgang Steinecke 1946. godine u idilični i sjenoviti lovački dvorac Kranichstein prvi put dovabio desetak razbarušenih i usijanih mladaca kako bi im u neposrednom međusobnom doticaju dao prilike da napipaju bilo žive evropske muzičke avangarde, bio je to radikalan potez genijalnog čovjeka i ujedno odraz iskonskog poriva za samoodržanjem. Dvanaest mračnih predratnih i ratnih godina njemačka je kultura vegetirala potpuno odsječena od svih naprednih duhovnih smjernica ostalog dijela Evrope. Trebalo je, dakle, saznavati i ispitivati da bi se odredile koordinate za vlastitu akciju.

Kad je pred deset godina u Zagrebu, u bivšoj kino-dvorani u Teslinoj ulici, otvoren Prvi muzički biennale i kada je u opskurnom, slabo provjetrenom podrumu Narodnog sveučilišta grada pred šačicom studenata i profesora Muzičke akademije održan niz predavanja o evropskoj muzičkoj avangardi, bio je to isto tako presudan događaj, vođen porivom za samoodržanjem. Ne dvanaest, već barem četiri puta toliko godina, muzička se kultura na ovom dijelu Balkana uporno vrtjela oko svoje romantičko-folklorne koncepcije o zvuku — koja, bez obzira koliko u početku bila svježa, nakon tolike silne upotrebe nije mogla a da se ne pretvori u iscijeđenu, olinjalu frazu. Svi znamo kamo su Steinecke i ljetni tečajevi u Kranichsteinu usmjerili njemačku glazbu. Darmstadtska je škola u određenom vremenu postala žarište sveukupnog razvoja evropske glazbe. Svi znamo što za našu glazbu i glazbenike znači Biennale u Zagrebu, ta ogledna platforma za razmjenu tehničkih i zanatskih iskustava bez koje bi skladatelji jedne periferne sredine još dugo tratili vrijeme u podgrijavanju svojih perifernih i lokalnih inspiracija.

Entuzijasti nisu ugroženi

Nema sumnje, mnogo se pohvala i priznanja mora izreći na račun činjenice što je u nas bilo ljudi koji su u pravom času imali petlje da podrže akciju koja je kao grom iz svijetloplavog neba naše snene i prostodušne glazbene stvarnosti u sam živac pogodila duboko ušančeni konzervativizam naših moćnih kulturnih i umjetničkih ustanova. Štoviše, pohvale i priznanja nisu naodmet ni danas, deset godina nakon tog radikalnog proboja, bez obzira što oni koji se danas brinu za kontinuitet ove osebujne glazbene revolucije koja traje — ili bi barem trebala trajati — više nisu ugroženi entuzijasti kojima bi nesigurne pozicije u njima neprijateljskom društvu ovisile o podršci napredne javnosti, već su, naprotiv, i sami postali dobrano zaštićeni predstavnici moćnih društvenih institucija i kao takvi imuni na sve reakcionarne boljke koje bi se mogle oboriti na njihovu avangardnu funkciju. Pohvale treba izricati i bez obzira na to što se 90% obraćenika još uvijek kiselkasto smješka kad umjesto Karajanovu koncertu mora prisustvovati praizvedbama domaćih baleta, ali uostalom, važno je to da se uopće smješkaju i da se na baletnim premijerama pojavljuju u onim istim toaletama koje su namijenili svečanom doživljaju velikog maga iz Salzburga. Zaista, pohvale su još uvijek umjesne, bez obzira što ohrabrenja koja uključuju više nikome nisu potrebna; Biennale je danas dobro uhranjeni i samouvjereni simbol jedne međunarodno afirmirane moderne kulture, njegova je blistava firma utisnuta u kodeks međunarodnih odnosa umjetnosti; i bez obzira što se s tim Biennalom i s tom umjetnošću događalo, više nekomu na svijetu ne pada na pamet da nas proglasi reakcionarnim, provincijskim glazbenim anonimusima. A to je veoma ugodan osjećaj.

No naravno, s tim se Biennalom ipak nešto događa.

Širokogrudna tolerancija umjesto selekcije

Nakon svega 5 godina koliko su darmstadtski mladići imali vremena da se neobavezno obavijeste o glazbenim zbivanjima u velikom svijetu, dr Steinecke je u Kranichsteinu uveo željeznu disciplinu. Njegovo je geslo bilo: selekcija i koncentracija. Učenje za njega ne bijaše gomilanje podataka, od kojih i premnogi mogu biti jalovi, već traganje za onim virulentnim klicama unutar njih koje su mogle oploditi stvaralačku imaginaciju tadanjeg mladog naraštaja. Dakako, tečajevi u kranichsteinskom dvorcu nisu isto što i dvogodišnji glazbeni festival u Zagrebu, pa ukoliko se u podsvijesti nekih ljudi koji su pokrenuli Biennale u početku možda još i motala neka nejasna predodžba o potrebi za upravo takvim oblikom iskustvenog bogaćenja, desetogodišnja im je bijenalska mašinerija očito temeljito istrijebila takve nerazumne misli. No, pokojni je gospodin Steinecke bio čovjek izuzetno pronicljiva duha i izuzetno osjetljiv za istinu i laž u novoj glazbi.

Ono što se u koncepciji zagrebačkog Biennala u početku još moglo opravdati kao širokogrudna tolerancija prema pluralitetu suvremenih glazbenih zbivanja, tokom se godina postupno ali sve sigurnije pretvaralo u smeteno pabirčenje po onom jednom dijeliću tog pluraliteta koji je ostao dostupan našim — usprkos svemu — poslovnošću skučenim i iskompleksiranim kriterijima. Ovogodišnji VI biennale u tom je smislu osobito bogato vrelo dokaza. Posljedica te smetenosti bili su programi na kojima se unedogled gomilala isprazna, priglupo sročena, beznandno ishlapljela glazba desetaka i desetaka skladatelja kojima danas u svijetu mnogi okreću leđa, ili za njih uopće nisu ni čuli, a oni su, naravno, presretni dohrlili u Zagreb, uvjereni da ih organizatori Biennala neće odbiti, jer po svoj prilici to ne bi znali obrazložiti.

Netalentirani bijenalski štićenici

Nije ni čudo da nam je festival u svijetu tako popularan. Posljedica poslovne skučenosti bila je činjenica da se u toj upornoj vojsci suvišnih pridošlica ustrajno ponavljaju imena bijenalskih štićenika kakvi su npr. Incontrera, Karkoschka i neki drugi, za koje smo se već pred dvije ili četiri godine, na razini javne ocjene, sporazumjeli da nam ne trebaju, ali oni nekim divnim čudom odolijevaju nesklonoj sudbini i ohrabreni prijateljskom riječju svojih gostoljubivih domaćina, uvijek iznova biraju upravo zagrebačku publiku da pred njom pruže nove dokaze svoje stvaralačke nemoći. I konačno, posljedica kompleksa jest posizanje za razvikanim zvijezdama svjetskog muzičkog tržišta koje bi — bez obzira na njihov istinski doprinos živom trenutku današnje glazbe — trebale na neki način iskupiti selektore za sve ranije učinjene propuste.

Nema sumnje, s Biennalom se zbiva nešto slično kao i s većinom moćnih društvenih institucija, koje, uljuljane u spoznaju o svojoj vlastitoj neophodnosti, u zatvorenom krugu svojih poslovnih saveznika i u umjetno stvorenoj apologetskoj klimi lišenoj mogućnosti istinskog i ravnopravnog intelektualnog i umjetničkog dijaloga, raspredaju mreže svojih monopolističkih poriva. Jedino je tako moguće protumačiti činjenicu da nakon deset bijenalskih godina u Zagrebu, još uvijek nismo upoznali Kagelov muzički teatar, ali smo zato vidjeli i moskovskog »Konjića grbonjića« i berlinsku »Gala sprdačinu« na račun Prokofjeva; činjenicu da nismo upoznali ključne Ligetijeve opuse, ali smo zato čuli bezvezna prenemaganja nekih Benguerela, Killmayera ili Lachnera; da nismo ništa, ili tek vrlo malo, saznali o Schnebelu, Xenakisu ili Kopelentu; da ne poznamo Globokarov, u svijetu sve poznatiji ansambl »New Phonic Art«; da osim Kelemenova »Opsadnog stanja« nismo upoznali ni jedno istinski suvremeno operno ostvarenje kakvo je svojedobno bila npr. Nonova »Intolleranza«, a kakva su danas djela Zimmermanna ili Werlea...

Na našem festivalu — svaka je sramota naša

Dičimo se da je zagrebački Biennale jedan od rijetkih festivala suvremene glazbe u svijetu koji izvodi moderni muzičko-scenski repertoar. I da bismo to potkrijepili, na zagrebačku pozornicu dovlačimo nedorasle i dozlaboga nakinđurene, gotovo operetne papazjanije poput Božičeva scenskog kolaža »Ares-Eros«, a da nitko od mjerodavnih ni blijedoga pojma imao nije o čemu se ovdje zapravo radi! Štoviše, to nije znala ni uprava ljubljanske operne kuće u čijoj je produkciji djelo postavljeno, ali to konačno i nije bila njihova dužnost, jer festival je naš, a ne njihov, pa tako i sramota. Ali kada u pitanju bude njihov festival, i odgovornost će biti njihova, a oni će toj odgovornosti, nema sumnje, udovoljiti. Na zagrebačkom Biennalu Božičeva je opera »Ares-Eros« doživjela svjetsku praizvedbu; bila je to najpremijernija premijera koja se može zamisliti, jer su sveukupne pripreme za nju obavljene u potpunoj tajnosti, svi pokusi, uključivši i generalni, odvijali su se iza zatvorenih vrata. No, kako je riječ o predstavi koja bi trebala ući u program predstojećeg ljetnog opernog festivala u Ljubljani, to je kompletna uprava ljubljanske operne kuće na čelu s predsjednikom Radničkog savjeta doputovala u Zagrebu da na festivalu međunarodnih razmjera odluči o tome da li njihova predstava po svojim umjetničkim vrijednostima zaslužuje da bude uvrštena u ljubljansku ljetnu sezonu. Tako se to radi; ne kupuje se mačak u vreći, a ponajmanje onda kada ovaj prijeti da zaplaši internacionalno, probrano, elitno društvo stručnjaka.

S Biennalom se očito nešto događa. Činjenica da smo ga podržavali u vremenu kada mu je to bilo najpotrebnije, mislim da nam danas daje pravo govoriti o njegovim očitim stranputicama. A to sve zbog toga što nam je istinski stalo do otvorenih šansi koje su mu pružene. Nitko, zaista nitko, nema prava da te šanse izigra, iskrivi i zloupotrebljuje!

Eva Sedak

»ARES-EROS«: što su radili selektori?

JES
L
ŽIV

Iskušavanje
u Parizu, svi
1971.

DE LA PRÉHISTOIRE A TITO...

** ...En passant par Byzance. Ah! Byzance!*

L'ART EN YOUGOSLAVIE
DE LA PREHISTOIRE
JUSQU'A NOS JOURS
Grand-Palais

Il nous est souvent arrivé d'évoquer sans enthousiasme les expositions organisées en vertu d'accords

les fragments de fresques byzantines qui ont pu être transportés sont de très belle qualité (je pense en particulier au superbe, si monumental et sensible à la fois, « Saint Isavrios » de Vadoca), ils ne donnent qu'une faible idée des trésors que contien-

des ré
Yougo
indépe
par so
situati
des in
la Slo

Na retoričko pitanje (koje se nedavno moglo pročitati u novinama): »Jesmo li uzalud vozili naših 8000 godina umjetničke baštine u Pariz?« — treba spokojno odvratiti: Nismo.

Sve da francuska javnost i nije izložbu primila sa srdačnom dobrodošlicom ostalo bi da ispitamo nije li nam ona ipak bila od koristi. Jer kao što uspjeh u svijetu ne isključuje korisnost tako ni neuspjeh u svijetu ne bi morao biti dokazom potpune promašenosti izložbe za nas.

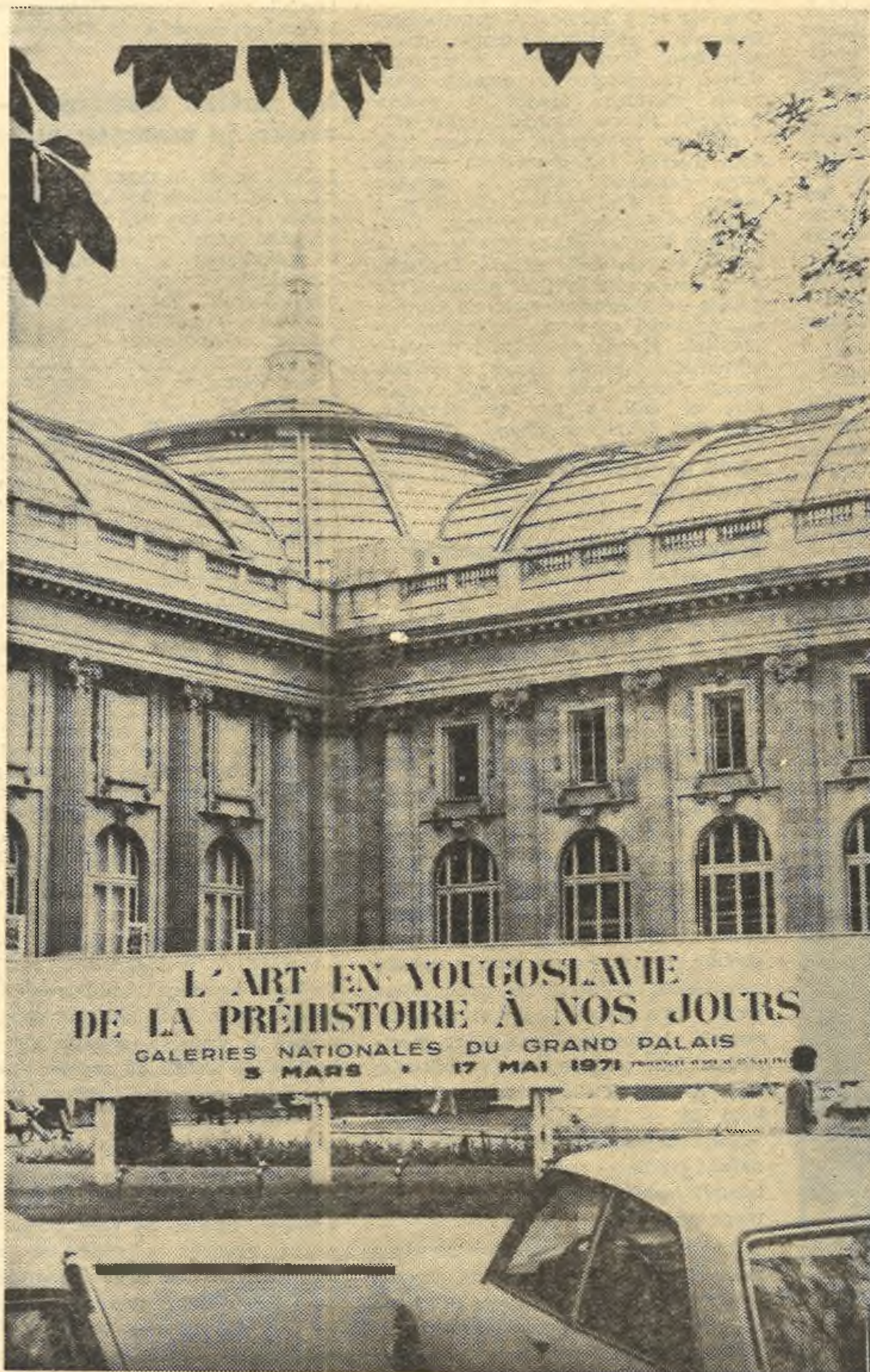
Korisnost te izložbe gledana s naše strane i sa strane Francuza nije ista pa joj dakle, ni moguća uzaludnost za jedne ne bi morala značiti uzaludnost za sve.

To sam htio reći da bismo se posve razumjeli: izložba je mogla uspjeti i u onome što priređivači smatraju njezinom glavnom zadaćom a da joj pri tom uzmognemo uputiti ne samo brojne nego i ozbiljne prigovore. S druge strane ona je, okićena mnogim opaskama, ipak mogla postići svoj cilj jer je u postizanju toga cilja veću ulogu imao govor izloženih djela nego način njihova izlaganja.

Za francuske oči...

Izložba »Umjetnost u Jugoslaviji od predpovijesti do naših dana« — popularnije: »Osam tisuća godina umjetnosti u Jugoslaviji« — traži, što je i razumljivo, odjeka u francuskoj publici a ne u namjerniku iz ovih strana. Rado priznajem Predragu Matvejeviću da je u pravu kad kaže, da bi je, stoga, trebalo mjeriti očima Francuza (»jer je za Francuze rađena«); samo — kako da ih namaknem? Nije, dakle, najidealnije ali ostajem pri svojim očima; Francuzi, neovisno o tome pišu i govore ono što je njima na jeziku.

Mislim, da neću pogriješiti kažem li da Francuze, zapravo, najviše zanima ono što im je najslabije poznato: oni su u velikom broju pohodili izložbu dolazeći da budu iznenađeni. I u tome se prosječni francuski gledalac ne razlikuje mnogo od prosječnog francuskog kritičara; jednima je i drugima zajednički osjećaj da su otkrili svijet skrivenih vrijednosti. Dobar se dio kritičkih reakcija, u intonaciji, ne razlikuje previše od bilježaka, mahom srdačnih i dobronamjernih, u izložbenom dojmovniku.

Zgrada: Grand Palais

Ono što u takvoj situaciji ističe odgovornost stručnih priređivača izložbe jest činjenica da su ne samo publici nego i većini prikazivača, većini kritičara tekstovi u katalogu bili **jedini** vodiči u opsežnoj građi koje zamršene i specifične odnose, koncentracije i tvorbe nije uvijek jednostavno tumačiti i raspletati. Ne bi bilo razloga da to posebno naglašavamo — smatrajući taj slijed normalnim i, štoviše, poželjnim pravcem toka informacija — da nam katalog nije jednom od najslabijih i najbolnijih točaka cijele pariške smotre; da neki tekstovi toga kataloga, da dijelovi nekih tekstova nisu prava skladišta površnosti, pogrešaka i dezinformacija.

...i u nas?

Sada, kad je sve završeno i kad se naveliko govori o preseljavanju izložbe u Zagreb (Beograd, Sarajevo...) i kad se čuju glasovi o autorskoj koncepciji izložbe — što će reći da bi se izložba morala prenijeti bez ikakvih preinaka, takva kakva je bila — pa je opravdana pretpostavka da se ta veličajna nepovredivost ne odnosi samo na **izbor djela** nego i na **tekstove u katalogu** (koji su, svakako, autorskiji posao) — neophodno je potaknuti raspravu o stručnoj »opremi« izložbe; o autorskim odrednicama njezinim, da bismo se na vrijeme zaštitili od neskromnog tutorstva pojedinaca i njihovih autorskih strasti; da izbjegnemo golem broj nepotrebnih propusta. Moram upozoriti da se moje primjedbe odnose samo na neke odjeljke izložbe i na neke pisce; na IX, X. i XI. grupu u kataloškoj podjeli građe: **Barok, klasicizam i XIX. stoljeće** (France Stelè); **XIX. stoljeće** (Miodrag Kolarić); **XX. stoljeće** (Miodrag B. Protić).

Ako nas u pisanju inozemnih kritičara nešto doista može uznemiriti onda to nije kritičnost što je spram nekih naših djela često pokazuju — jer iza te kritičnosti ne stoje uvijek neprijatelji malih naroda nego baštinici velikih kultura — već je to nekritično (i dobronamjerno) preuzimanje naših neistina o nama. Kada jednom takve »obavijesti«, zaogrnute plaštem autentičnosti, puste korijena bit će ih dvaput teže iskorijeniti nego eventualne predrasude neupućenih. Zato treba precizirati u čemu se naš pogled na izložbu, najvjerojatnije, ne podudara s francuskim da bismo zatim vidjeli što nam daje pravo da, ne umanjujući uspjeh koji je u Parizu postigla, upozorimo na propuste koje mi vidimo a Francuzi ne zamjećuju.

Pri tom ne smećem, ni za tren, s uma da je, određivana i određena i mnogobrojnim čimbenicima izvan umjetnosti i znanosti, određena i političkim trenutkom i ambijentima u kojima je planirana i realizirana, ta izložba primarno propagandna kulturno-politička akcija a ne znanstveno-istraživački posao. To je realnost koja nam, valjda, može objasniti i opseg intervencija »sa strane« u materiju XX. stoljeća odnosno, objasniti kako to da na kraju balade nitko više nije bio posve odgovoran za tu sekciju.

Ne polazim od pretpostavke da se na političkom interesu ne može graditi baš nikakva kulturna politika; polazim međutim od pretpostavke da se pogreške stručnjaka ne mogu tumačiti političkim interesom izložbe — tj. kriterijem političke korisnosti — i da tome kriteriju ne koriste. Koliko pak koriste znanosti i kulturi suvišno je reći...

Izložba »Umjetnost u Jugoslaviji od pretpovijesti do naših dana« iznijela je na vidjelo velik broj djela velike i znatan broj djela najviše vrijednosti; za željeni uspjeh izložbe to je bilo dostatno. Ali ako se Pariz, a s njime i svijet, kojega je on, još i sad, jedno od prvih mjesta, čudi sjaju tih djela iz »tame« mi bismo morali znati da su domovi toga blaga — iz daljine, možda, nejasne mrlje na nepoznatom tlu — najsjajnije riznice naših kultura. Ne treba očekivati, osim od onih koji kulturu svoga naroda (i kulture narodâ s kojima u istoj kući živimo) nikako ne poznaju i koji se, npr., lakše upućuju u Pariz nego u Muzej za umjetnost i obrt, da se na toj izložbi osjećaju i ponašaju kao stranci. Iako nemam francuskih očiju o kojima je govorio Matvejević ništa me ne priječi da ih zamislim. Ali dok **gledam** ono što mi je poznato, a ne **zamišljam** ono što tek naslućujem, ne doživljavam potresa što ih u čovjeku može stvoriti samo iznenađenje. I to je, rekao bih, temeljna razlika u vizuri. Velik dio materijala nama je poznat: godinama ga srećemo, živimo s njim, od njega — gdjekad i za nj! — dotičemo od djetinjstva, poslije pohodimo i gledamo, opisujemo ili tumačimo i često

Salona (sredina I st.)

sebe uvjeravamo da je moćan i otporan, da mu nitko ništa ne može. Pa kažemo: ne bi se izgubio ni u Rimu, ni u Veneciji, ni u Beču, ni u Parizu. Ima, dakle, djela — pa i na izložbi — koja su apsolutne a ne samo relativne vrijednosti. Ali svatko imalo upućen zna još stotine i stotine djela kojih u Parizu nema, djela koja okružuju izabrano, koja im čine podnicu i najbliže srodnike, nerijetko: i ravnopravne tvorevine.

Zato više ne bi trebalo spominjati (kao da se ispričavamo ignorantima ili kao da je to posebnost naše izložbe) da postoji nekoliko kutova gledanja: **laikâ** (ovdašnjeg ili tamošnjeg) koji otkrivaju još jednu Ameriku; **upućenijih** (od kojih su tamošnji intimniji s univerzalnim, kategorijalnim — stilskim i drugim — parametrima, a ovdašnji bolje razumiju prečace i prilagodbe, obično iz nevolje, »veličinu malenih«; **znalaca**, u načelu: tamošnjih, kojih sposobnost racionalnog uviđaja, dedukcije i teorijskoga mišljenja uvijek daleko nadmašuje (kad je riječ o nama) fundus činjenica kojima raspolažu; najposlije se, sramežljivo, spomenimo i ovdašnjih **znalaca** kojih je, u velikoj većini slučajeva, povijesna naobrazba jača od filozofske i koji, da se izrazim paradoksom, obično više znaju nego umiju, koji nisu odveć živi mislioci ali su vazda žive povjesnice naroda i njegove kulture; u zadnju, dajmo zraka čak i skromnom prolazniku koji, relativno razložno (zar ne?) pita zašto Petra zovu Pavlom (a on odavno, dobro pozna obojicu)?

SMO LI VI?

suvremenosti, bnja mjeseca godine

Od neolita do crtanog filma

Velika ta izložba — na kojoj su zastupljena, ne uvijek u pravoj mjeri, djela svih civilizatornih slojeva na tlu **SFRJ**, od starijega neolita do crtanoga filma, djela najrazličitijih zajednica, skupina i naroda od malih i nepoznatih do znamenitih ali izumrlih, od srođenih i utopljenih u došljačke mase do onih što su i danas živi i djelatni; djela preraznih značenja — prava je povorka povijesti. Po tome je naša izložba puna, bogata, bez praznina: kontinuitet ljudske postojbine nije u ovim krajevima nikad bio prekinut. Upuštajući se u konstrukciju takvoga prikaza priređivači su stvarali prenosivu antologiju uzoraka — kojiput tipičnog, koji put najboljeg — dubokog i jedva sagledivog trezora što mu prirodni opseg čini 8000 godina čovjekova vremena a uvjetni opseg granice SFRJ.

Taj izbor nije apsurdan; on je tek, na svoj način, pasivan. Izgovara povijesne činjenice ali ne kazuje vlastitu tezu. To vrijedi zapamtiti: taj izbor, privlačniji za Francuze nego za nas, potvrđuje da je pamćenje naša sudbina i naš način: na stol smo iznijeli sve do čega smo mogli doći; na Francuzima je da biraju. Treba to imati na umu i stoga da se uzmognu objasniti uzroci polemičkih sukoba što su prethodili pariškome nastupu; nesporazuma o kojima Francuzi jedva da išta znaju ali, istodobno, nesuglasica po kojima je pariška izložba u nas postala popularnom i prije otvorenja.

Sve su polemike počele zbog prikaza umjetnosti XX. stoljeća a ta je činjenica u nas bila neopravdano zanemarivana i, po navadi nespremnih, minorizirana. Ona je »razjašnjavana« žargonom i mentalitetom nadripsihologa: živi su umjetnici oholi, umišljeni i uvredljivi — ergo, mrtvi su puno bolji. I dabome: zaslijepljeni taštinom živi ne mogu biti objektivni u prosudbi svoje i tuđih vrijednosti. Začudo, od tih su (ljudskih) mana bili pošteđeni samo neki priređivači izložbi i, ovoga puta, arh. Vjenceslav Richter, postavljač i izlagač u istoj osobi.

Ali — sve će biti u redu: »Gospodin Diehl nas tješi«. Ma nije vrag? Pa što nam poručuje gospodin Diehl?

»Diehl je, naime, izjavio da se ne sjeća da je organizirao neku izložbu suvremenih umjetnika a da pri tome nije dobio sijaset uvreda i mnogo prijetećih pisama. To bi trebalo biti svima nama utjeha a posebno **Boži Beku**, komesaru ovog dijela izložbe.«*

Ah! (Meni je laknulo, a Vama?) Finijima je Bog odredio da trpe; dokle seže sjećanje gosp. Diehla umjetnici su se ponašali kao divljaci pa će tako, valjda, biti i u buduće. Sva sreća da oko umjetnika ima nešto malo neporočne čeljadi (osobito među trgovcima i prekupcima) pa se nekako da vezati kraj s krajem...

Osobita nam je ipak svima utjeha — a tek Boži Beku...! — što smo evo s pomoću elegantne prispodobe otkrili da hrvatski živi umjetnici nisu veći divljaci od francuskih.

To se, dakle, u nas smatra uljudenošću, štoviše: ekspertizom! Tako se. s pozicija čisto kritičkih (da ne kažem: teorijskih) unapređuje naša suvremena kultura.

Živjeti svoj život

Što je, dakle, osim nevinosti probirača izazvalo polemike i svađe? Što je »sporedno« XX. stoljeće dovelo u središte pozornosti?

Po mome mišljenju, gorka spoznaja ili, još i prije, nejasna slutnja da nam veličinu i biće određuje samo prošlost i da će sve ono što legitimira žive — pojedince i narod — biti (skrojeno) po mjeri osrednjosti. Ne može se predbacivati priređivačima da su XX. stoljeće brojčano slabo predstavili. Bilo je, međutim, jasno da će količina htjeti zamijeniti nepostojeću kritički utemeljenu strukturu suvremene umjetnosti u nas. Prvi je objavljeni prijedlog liste autora potvrdio bojazni; »korektura« koja je potom uslijedila imala je, prvenstveno, društvenu funkciju: to je bila varijanta za umirenje a ne osmišljena slika zbivanja.

Nelagoda se morala javiti. Ako već drugi ne znaju o nama onoliko koliko bismo željeli zar ni sami o sebi ništa ne znamo? I što nam je bilo najpreče pokazati i dokazati: da ovdje žive kulturno egzistentni narodi, s dubokim korijenom i zelenim izdancima, ili da smo uškopljeni, revni i mučaljivi čuvari namrlih riznica?

Najveću slabost naše izložbe čini prikaz umjetnosti XIX. i XX. stoljeća, a to je baš vrijeme geneze i konstituiranja modernih nacija, vrijeme — u nas — preporodnih pokreta i borbi; doba, u zadnju, sadašnjega, modernog života. Je li dopušteno reći da nas on zanima; i da nas zanima više od onoga što je bilo, i da nas mora zanimati više od prošlosti ako još zdravo rasuđujemo? Baština živi s nama i mi živimo s njom; ali se ne treba miriti s navikom da živimo zbog nje, kao muzejski čuvari.

I kao što se nitko ne može u potpunosti izjednačiti s drugim, kao što u životu drugoga ne može iscrpsti smisao svoga postojanja tako se ni u vlastitoj prošlosti ne može naći nadomjestak za potrebitu sadašnjost.

Slab prikaz hrvatske suvremene umjetnosti ne može kompenzirati ni svo zlato i srebro Zadra.

Ne mislim, naravno, da su France Stelè, Miodrag Kolarić i Miodrag B. Protić morali slikati slike i djeljati kipove kojih u nekim trenucima naše povijesti nije bilo izobila ili nisu bili na razini razvijenosti stila primarnih središna. Ali Stelè nam ostaje dužan suptilnijih obrazloženja ako početak baroka u Sloveniji fiksira strogo u **1693.** godinu, sjevernohrvatski barok obrazlaže u potpunosti slovenskim utjecajima i govori o remek-djelu zagrebačkog baroka datiranom u **1659.** godinu! (Nota bene: to je djelo zagrebačke **radionice!**) I ne proslavlja baš svoju akribiju kad i to znamenito djelo hrvatskoga baroka, jedino uostalom, kome poklanja malo veću pažnju, pripisuje tajanstvenom Majstoru P.P.E.Z. a poznati je autor toga reljefnog veza J. W. Stoll (tobožnji Majstor P.P.E.Z. nije nitko drugi do Petrus Petretich episcopus zagrabiensis — naručilac djela i utemeljitelj radionice). I tako dalje.

Miodrag je Kolarić morao interpretirati bitnu problematiku XIX. st., pa bi se i sama ta kritička akcija bila prikazala specifičnom (kulturnom) vrednotom. Kad je riječ o umjetnosti Hrvata, trebalo se, poslije Karasa, usredotočiti, u slikarstvu, na pitanje luminizma i pleinairizma (od Bukovca do Vidovića), trebalo je apostrofirati Čikoševo i Crnčićev rad, trebalo je zabilježiti širenje i ulogu grafike, zapaziti važnost »novog drhtaja« oko 1898. godine i početak rasta secesionističkog vala. Nije trebalo »portretirati« djela i djelatnike onako kao što je to činio Kolarić:

»... Rendić (1849 — 1939) studirao je u Veneciji a poslije u Firenci kod Duprèa ...«

To, jednostavno, ne znači ništa i sva se realnost tih i takvih »prikaza« iscrpljuje u mrčenju papira.

Najposlije, u **XX. stoljeću**, inače pouzdanog i objektivnog Miodraga B. Protića, nalazimo propusta, koje u njega nismo navikli sretati. Možemo mu zamjeriti što je Hermana isključio iz »münchenske škole« (zašto?), možemo mu prigovoriti da je u nabrajanju glavnih predstavnika »Zemlje« zaboravio na Juneka koji je bio među osnivačima, što je u »Hlebinsku školu« ubrojio i Virijusa koji tamo ne spada a zaboravio Mraza kojemu je tu mjesto; što u razdoblju poslije 1950. ne vidi nikakve uloge i ne nalazi mjesta grupi »Exat 51«. I tako dalje.

Dodamo li tome i širu neusklađenost kataloga s izložbenom prezentacijom (na izložbi imamo odjeljak umjetnosti Hrvata, a u katalogu je taj materijal drugačije raspoređen; na izložbi ćemo vidjeti vitrinu **Arts mineurs serbes du XIII.e au XVI.e s.** — u njoj su i djela »Dubrovačkog ateljea«, izl br. 446! — a u katalogu to nigdje nije posebno iskazano); dodamo li tome još i porazan postav izložbe vidjet ćemo da je bilo razloga za nelagodu. Broj i težina propusta koje zamjeramo suvremenicima i kojih je bivalo sve više što smo bili bliže vlastitome vremenu, opteretili su to vrijeme tolikim grijesima da smo se morali pitati postojimo li samo zato da se divimo prošlome vremenu?

Najznatnija djela hrvatske suvremene umjetnosti ne daju nam povoda za takvu rezignaciju: utoliko prije treba reći da je kritičarsko-priređivačka ambalaža bila daleko ispod razine našega postojanja, svih obveza u vremenu i značenja te iste umjetnosti.

Ako netko misli da temeljnu dvojbu iskazujemo pitanjem: **Jesmo li bili?** treba mu odgovoriti da pitanje glasi: **Jesmo li živi?**

IGOR ZIDIĆ

Ivan Meštrović

* v. E. Cvetkova: Nedvojbeni uspjeh, Večernji list, Zagreb, 13. V 1971.

HRVATSKI JEZIK

IMENICE SA ZAVRŠETKOM -ba

Mnogo je imenica u hrvatskom jeziku sa završetkom **-ba** i o većini nema spora kako ih treba pisati i govoriti (npr. **glazba, skladba, spodoba, rugoba**). Sporna je poraba nekih imenica s tim završetkom u kojih se -ba veže s glagolskom osnovom (najviše s osnovama glagola na -iti: **kositi, ploviti, razuditi, uljuditi, vršiti,** itd.) te tako tvorene imenice znače »činjenje onoga što glagol znači«. Među njima golema većina ima uvijek samo završetak **-ba** (npr. **naredba, odredba, poredba, gnojidba, brojidba, zbrojidba, selidba, sklonidba, krunidba, vjeridba, kosidba, prosidba, vršidba, plovidba, množidba, nagodba, pogodba, uljudba, sudba, prosudba, razudba, naobrazba** itd.). Te su imenice bliske po značenju izvedenim glagolskim imenicama tipa: **naredenje, određenje, poredenje, gnojenje, brojenje,** itd. Zato imamo podataka čak i u rječnicima da su te imenice međusobno značenjski izjednačene: jedna se tumači drugom ili se između njih stavlja znak jednakosti. Pokušamo li ih, međutim, razmotriti i po izvodljivosti, tj. po mogućnosti uklapanja u analogne paradigmatske, tvorbene, sintaktičke i druge jezične obrasce jezično opravdane, lako ćemo se uvjeriti da su imenice na **-ba**, kao npr. **naredba**, s elastičnijim tvorbenim mogućnostima nego imenice na **-nje**, kao npr. **naređenje**, a to je veoma važan normativni kriterij.

Evo nekih mogućih izvedenica pripadnih osnova:

	narediti
naredba	**naređenje**
naredbica	—
naredb(et)ina	—
naredbeni	—
naredbodavni	—
naredbodavac (-avčev)	—
naredbodavka (-amkin)	—

Vidljivo je da prednost pri normiranju i upotrebi treba davati imenicama sa završetkom **-ba**, kao što je npr. u Dinamovu otvorenom pismu u »Večernjem listu« od 6. svibnja 1971. gdje se kaže **»neprihvatljivost sudačke krojidbe ishoda«**, a ne **»krojenja ishoda«**.

Samo se u nekoliko imenica završetak -ba potiskuje i zamjenjuje završetkom na samo **-a** koje se **-a** neposredno veže na glagolsku osnovu, npr. **izrad-a, obrad-a, prerad-a, razrad-a,** i još koji primjer. Te tako tvorene imenice oslanjaju se na druge imenice takve tvorbe (npr. **nagrada, ograda, zarada, zagrada,** itd.) koje ponajviše znače rezultat radnje izrečene glagolom. Tako npr. imenica **nagrada** znači ono što se dobije u znak priznanja, ono čime se tko nagradi; **ograda** je ono čime je što ograđeno, i ono što je ograđeno, itd. Kao što se vidi, većina imenica koje znače »činjenje onoga što glagol znači« svršava se na **-ba**; imenice od istih glagolskih osnova tvorene samo završetkom **-a** redovito imaju rezultativno, predmetno značenje. Trebalo bi, dakle, praviti razliku po kojoj bi npr. lik kao **obradba** značio sam čin, »činjenje«, tj. obrađivanje (npr. **obradba plana se otegla**), a lik kao **obrada** značio bi ono što je obrađeno, tj. rezultat (npr. **vijeće je razmatralo predloženi tekst obrade plana**). Kako, međutim, nije uvijek lako povući oštru granicu između jednog i drugog značenja, razumljivo je što dolazi do zamjenjivanja jednih likova s drugima, ali nije opravdano kad likovi kao **obrada** (sa završetkom **-a**), potiskuju likove kao **obradba** (sa završetkom **-ba**).

Ako se, dakle, ne pravi ili ne može praviti značenjska razlika između usporednih likova navedenih i sličnih imenica, sustavnije je, po jezičnoj opravdanosti i po mogućnosti izvodljivosti, rabiti likove imenica **izradba, obradba, preradba, razradba** nego likove imenica **obrada, prerada, izrada, razrada**, a nipošto se ne bi moglo odobriti da se likovi sa završetkom **-ba** istiskuju ili čak smatraju pogrešnima.

Božidar Finka

Branimir Donat

»Borbina« borbena nenačelnost

Raspra treba li jugoslavenski roman izaći u ediciji brazilskog instituta za kulturu, koja se rasplamsala na stranicama dnevnih i tjednih listova, a koju je potaklo izvješće Tanjugova izvjestitelja Jovana Mirića iz Brazila — aktualizirala je jedno još uvijek urgentno pitanje kreiranja i vođenja prave i ujedno demokratske kulturne politike u nas.

Pustimo, dakle, sada po strani da li je spomenuti dopisnik bio upućen u pravo stanje stvari, odustanimo od interpretacije u kojoj su mjeri ponuđeni uvjeti što ih je postavio spomenuti institut, ponižavajući i neestetski, prestanimo jadikovati kako smo na kulturnom planu u svijetu uvijek nesretno i nespretno predstavljeni, i to ne uvijek zaslugom raznih instituta koji mogu biti i dobronamjerni poput ovog brazilskog, nego u prvom redu zahvaljujući našim kulturnim, a još češće nekulturnim atašeima, zaboravimo tko je godinama bio majoriziran pri dodjelama raznih stipendija za studijske boravke u inozemstvu — pozabavimo se jednim drugim, **da prostite**, unutrašnjim, no nimalo manje reprezentativnim problemom: kulturama jugoslavenskih naroda i pravom da ti narodi o zbivanjima u sferi umjetnosti i kulture budu doista obaviješteni dostojno istine. Povod je i ovog zgodom **Borba**, odnosno njezina kulturna rubrika i njezin kulturni tjedni dodatak. Međutim, da ta rubrika nikoga ne predstavlja i ništa ne prikazuje, poznato je već i od ranije, ali da je svoju raniju indiferentnost u posljednje vrijeme zamijenila malicioznošću, to treba stalno ponavljati.

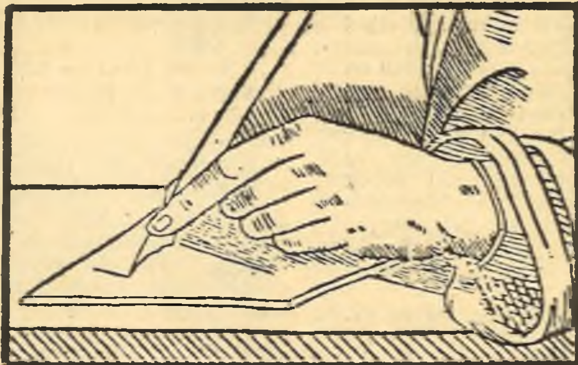
Stanoviti Feliks Pašić u **Borbinoj** subotnjoj rubrici **Reflektor** od 10. travnja 1971. objelodanio je senzacionalistički i odvjetnički intoniran napis **Jugoslovenski roman — po čijoj mjeri?** i tako još jednom pokazao djelom da taj dnevnik i člankopisca ne zanima kultura kao medij prožimanja raznih kulturnih tradicija među jugoslavenskim narodima, nego kao povod za politikanstvo najniže vrste.

Priča Slavka Mihalića ispričana u VUS-u od 21. travnja, zatim odgovori Feliksa Pašića, Rajka Noge i opet Slavka Mihalića u istom tjedniku od 5. svibnja, otkrivaju ne samo neslaganje u koncepcijama nego i bitno različit odnos prema jednom bitno kulturnom pitanju. Prikazati neki »slučaj« može se i objektivno i tendenciozno, razložno i sumanuto, načelno i improvizatorski. **Borba** u svojoj borbenoj nenačelnosti tako brani nešto što nije naš problem, nego pitanje jednog instituta za književnost i kriterijā koji bi trebali odlučiti koje će djelo ući u kolekciju svjetskih romana. Pašić u spomenutom članku navodi rečenicu Vladimira Stojšina, tajnika Udruženja književnika Srbije: »Nije najbolji način, ni najsretnija politika da mi pravimo korektive tuđih zahteva«, misleći pri tome na mišljenje u **Savezu književnika Jugoslavije** koje se svodilo na to kako jedan roman ne može predstavljati jugoslavensku književnost, jer takve književnosti jednostavno nema. Dobro je ne petljati se u tuđe stvari, ali jedna od bitnih oznaka svake **antologije**, a ovom je zgodom po srijedi antologija svjetskih romana, jest odvažnost da se odabere ono što odgovara kriterijima sastavljača, te se osim toga pretpostavlja da je predmet, odnosno književnost iz koje se odabire najreprezentativniji roman, barem u stanovitim granicama poznata sastavljačima. Savez književnika mora propagirati književnost, ali on ipak nije autorska agencija, niti posredništvo za literarna snubljenja; upravo se zato problem izbora za spomenutu antologiju ne tiče nas, nego njezinih sastavljača. Tako naše antologije npr. francuske poezije sastavljaju naši ljudi, a ne Francuzi.

Borba koja je tako zabrinuta za sudbinu naših romana u dalekom i simpatičnom Brazilu ostaje, međutim, **mrtvo »ladna«** kada je riječ o tome da bi trebala na svojim obilato dotiranim stranicama iz blagajni Socijalističkog saveza Jugoslavije (a to znači od svih radnih ljudi ove zajednice) obavještavati ne samo o beogradskom književnom životu nego i o književnoj produkciji ostalih kulturnih središta.

Molim druga Feliksa Pašića, ili možda njegova šefa, Slobodana Glumca, da uzmu malo vremena i prelistaju posljednje godište (u se prime godišća!) svog lista i neka nabroje koliko je knjiga i literarnih događaja koji su se desili u zagrebačkoj sredini zabilježilo, i ukoliko ih je i pribilježilo, neka nam navede da li su ti suradnici iz redova uglednih kulturnih radnika Zagreba i Hrvatske.

I sâm sam prije nekoliko godina pokušao surađivati u Borbi s prikazima knjiga koje su izlazile u Zagrebu. Postojao je neki gentlemenski sporazum o dva prikaza mjesečno. Ali kako vrijeme hita brže od dobronamjernosti urednika, moji su prilozi izlazili jednom mjesečno, a ponekad i još rjeđe, i to uz sramotna kraćenja. Jasno, prekinuo sam ja, a ne **Borba**, njezina je rubrika i dalje nudila gostoljubivo suradnju zagrebačkim autorima, a oni koji bijahu naivni kao ja doživjeli su isto, oni su odustali, **Borba** je ostala. Međutim, onog trena kada ta ista **Borba** nanjuši nešto što bi se moglo uklopiti u njezino shvaćanje objektivnosti i informiranja javnosti, onda će se uokviriti neke izjave koje nikada nisu izrečene. Sjetimo se samo slučaja kada je u povodu burne skupštine studenata u Zagrebu **Borba** Muji Krasniću pripisala riječi koje on nije izrekao ali koje su se **Borbinom** izvjestitelju pričinile da će se upravo tako interpretirane svidjeti njegovim »bosovima«; no sve to ne ispričava niti središnjicu, a ni provincijsku depandansu što ne vode nikakvu kulturnu politiku i što njihovo djelovanje nije izraz ničega, pa čak ni neke društvene sredine ili klase. Pridodajmo da zagrebačko »gubernijsko« izdanje uopće nema djelatni utjecaj na umjetnički život sredine u kojoj njezini uređivači ipak kako-tako zarađuju svoj kruh svakidašnji. Ali čemu biti naivan i zahtijevati da se piše o nekoj »provincijskoj« knjizi koja se pojavila u Zagrebu, Splitu ili Rijeci, kada se može mnogo atraktivnije pisati o Eriku Segalu (jasno, i opet fonetizirano) čiji je roman **Ljubavna priča** »postala čak i štivo prinčeva, kraljeva i pogotovo princeza« (to je iz jednog priloga tiskanog u istom broju sa člankom Feliksa Pašića)? Pa jasno, čemu pisati o knjigama hrvatskih književnika, kada znamo da ih ne čitaju niti prinčevi, niti kraljevi, a pogotovo da im svoje vrijeme ne poklanjaju princeze (— jedino ne znam smiju li tu književnost čitati dvorske lude, i ako je stjecajem okolnosti čitaju, zanima me da li su upravo zbog te činjenice postale dvorske lude)? No, pustimo dvor i dvorsku kamarilu, mene kao člana Socijalističkog saveza zanima kako se troši dio moje članarine koji se u obliku dotacije svake godine daje **Borbi** da ona za uzvrat, barem na polju kulture, meni i sredini od koje živi ne daje ništa. Za svoj novac tražim kvalitetu koju ovaj dnevnik ne pruža. Ne želim praviti »korektive«, i u tom se slažem sa Stojšinom, ali u želji da se poboljša, mislim da Borba može ispitati kao realnu mogućnost integraciju s **Ježom** i **Čikom**, jasno uz pretpostavku da spomenuti tjednici pristanu da izgube na vrijednosti i da ostanu bez čitateljstva.

FRANÇOIS VILLON

PREPJEVAO: BOŽE V. ŽIGO

IZ UZA HUDIH

POSLANICA PRIJATELJIMA

Ayez pitié, ayez pitié de moi

Smilujte se meni, smilujte se meni,
Malo, molju, druzi od davnina!
U tu tavnu rupu, ne raskoš gozbeni,
U svirepi izgon pogna me sudbina
Što mi je odredi volja Gospodina.
Cure, mili mladci, ljubavnici vrli,
Brzi kao koplja, kao igla hrli,
S grlom što odzvanja praporčevim brujom,
Igrači, skakači nigda neumrli,
Zar ovdje da ubog istrune vam Villon?

Pjesnici što pjesni, poju tek ste vjerni,
Ljubitelji šetnje, skitnje, dragih psina,
Od kih bježi zlatnik, zdrav i patvoreni,
Čeljadi ku resi sveđ veselost fina,
Kasnite veoma: već ga smrt otima.
Moteta, rondeauxa, laiza meštri prvi,
Žalit ćete za njim kada smrt ga smrvi!
Ovdje nema munje ni vjetra s olujom:
Debeli zidovi svem su se oprli.
Zar ovdje da ubog istrune vam Villon?

Navratite k njemu u podrum ledeni,
Ljudi bez nametâ, tlakâ, i dadžbina,
Daleki od krune i od svita njenih,
Bliski samo moćnu Bogu sa visina:
On srijedom posti i nedjeljom, i na
Usta zubi-zupci ko grablje provrli,
Iza kruha suha, ne kolača, mrzli
Gutljaj vode pije, posve gladan pri tom,
Nema stolca, stola, na tle ga prostrli.
Zar ovdje da ubog strune vam Villon?

Prinčeve sad molju, ne b'il me istrgli,
Ne bi li do carskih žigova doprli,
Na slobod me digli u košari tijom.
Tako čak i svinja jedna drugoj hrli,
I čim jedna cikne cijeli rod dohrli.
Zar ovdje da ubog istrune vam Villon?

(Pjesma je nastala 1461. godine, za vrijeme Villonova boravka u zatvoru de Meung.)

ZAVRŠNA BALADA

Ici se clôt le testament

Primiče se svome kraju
Zavjet jadna tuj Villona.
Molju, svi nek pohitaju
Na ukop kad jeknu zvona,
U haljama rumen tona,
On u ljubvi u smrt lijeta:
Zakleo se na to onda
Kada pođe s ovog svijeta.

Nema laži u tom vaju;
Bi ko slugan plijen progonâ,
Što ih ljubvi zadat znaju;
Odavde do Roussillona
Nema grma ni zaklona,
Gdje ne osta razapeta
Krpa njegvih pantalona,
Kada pođe s ovog svijeta.

Ostavi mu na smiraju
Dronjak sudba tek nesklona,
Uz to još na izdisaju
Iglu ljubvi slomi ona:
Tvrđa bješe nego spona
Na kaišu što j' sapeta
(Slavimo je od iskona),
Kada pođje s ovog svijeta.

I znaj prinče, pun vrlina,
Kada smrt mu priđe kleta:
Ispi čašu rujna vina,
Kada pođe s ovog svijeta.

CHANSON

Au retour de dure prison

Po povratku iz uza hudih,
Gdjeno smrt me skoro skobi,
Ak' Fortuna još me zlobi,
Prosudite da li bludi.

A dostati, pravda budi,
Valjalo joj, mnijem, to bi
Po povratku.

I kad toli krivo sudi,
Hoteć da me smrt zarobi,
Bože, duši blaže kobi,
Rajski stan joj svoj dosudi
Po povratku.

CRTEŽ: HRVOJE ŠERCAR

Zvonimir Golob

ETIKA ŠTIVIČIĆEVE SERIJE »KUDA IDU DIVLJE SVINJE«

Ne pišem ovaj članak da bih se sporio s Vladimirom Vukovićem koji je u ovom tjedniku već u nekoliko navrata pisao o započetoj seriji »Kuda idu divlje svinje«. Mogao bih se složiti s nekim njegovim ocjenama režiserova posla, istaknuti zasluge snimatelja ili iskazati udivljenje nekim glumačkim ostvarenjima, ali predmetom ovog, nazovimo ga, prosvjeda, nije estetika već etika spomenute serije, a o tome Vuković, ne znam zašto, nije smatrao vrijednim da piše. Iako u svemu ne dijelim njegovo oduševljenje i nisam spreman **Svinjama** oprostiti neke propuste (naivnost, neuvjerljivo, dakle lažno, prikazivanje nekih likova, nedopustivo nemaran odnos prema jeziku i t. d.) ne smatram važnim da i o tome iznosim svoj sud suprotstavljajući ga njegovom. Svatko prosuđuje o nekom djelu iz sebe sama, iskazujući svoj odnos prema njemu i služeći se pri tom instrumentima koje je iskustvo učinilo njegovima. Iako su i dostignuća i promašaji ove serije elementi koji utječu na njen konačni smisao, znakovi koji se u kontekstu svakog nastavka i, posebno, cjeline pretvaraju u značenje — pa bi i o njima valjalo opširnije govoriti — neka mi bude dopušteno da upozorim samo na značenje ove serije, na njenu, da kažem to malo starinski i ne sasvim precizno, poruku. Čemu ona uči stotine tisuća, a možda i nekoliko milijuna gledalaca koji ne ostaju ravnodušni promatrači već se, iako serija služi zabavi, prema njoj određuju, mnogi spremni da prihvate i zlo ne budu li na nj upozoreni.

Najprije o naslovu. Štivičić može i ne znati razliku između značenja riječi **kuda** i **kamo**, ali televizija nema pravo čak naslovom isticati to neznanje. Da je našoj televiziji lektor nužan znamo već godinama i spomenuta greška samo je jedna u nizu kojima nas uče i voditelji i spikeri. Ali, o tome neka pišu pozvaniji od mene. U svakom slučaju nije žalosno što lektora nema, već to što odgovorni ljudi na televiziji i ne znaju da je rad takve ustanove bez lektorove pomoći nezamisliv.

Četiri do sada emitirana nastavka Štivičićeve svinjarske serije ogorčila su me i uvrijedila u prvom redu kao Hrvata. Ne vjerujem u teoriju o tipičnom, ali ipak, što da mislim o piscu koji u ovim sudbonosnim, patetičnim, uzbudljivim i po mnogo čemu uznositim danima dokazuje (namjerno ili ne — svejedno) da su Hrvati u vrijeme rata bili samo i jedino koljači, šverceri, doušnici, lopovi, beskičmenjaci, plašljivci i pederi. Ne zanimaju me, rekao sam već, u ovom času druge laži ove serije — na neke od njih zabava ima pravo, jer se ponegdje pokorava drugim zakonima i istina obično nije njena jaka strana. Čak mogu dopustiti i to da se okolica Zagreba prikazuje periferijom Chicaga u doba prohibicije i da u njoj neograničeno i neometano vladaju šefovi bandi okruženi tjelohraniteljima, mogu, iako ne bez otpora, prihvatiti ili barem zanemariti dijaloge na jeziku kojim u tom, i ne samo u tom, kraju nitko ne govori, iako ne opravdavam ravnodušnost koja je glumcima iz drugih republika dopustila da se u tome snalaze kako znaju i umiju, ali ne mogu bez gorčine prijeći preko bizarne širokogrudnosti kojom zagrebačka televizija, novcem pretplatnika ove republike, prihvaćanjem, emitiranjem, pa čak i isticanjem ove serije vrijeđa nacionalno osjećanje velikog broja ljudi. Znam da zabavna serija nije sat povijesti i jasno je da mašta stvaraoca ima, rekli smo, i nekih prava na laž i naivnost, ali postoji mjera do koje se može ići. Identifikacija cijelog jednog naroda sa zlom mene ne može zabaviti. Ovakva kakva jest Štivičićeva serija dobro dolazi jedino onim krugovima i pojedincima koji sve što je hrvatsko identificiraju sa zločinom i suradnjom sa fašističkim okupatorima, podcjenjujući borbu našeg naroda u godinama rata. Poznavajući inteligenciju, darovitost i poštenje Vladimira Vukovića i orijentaciju »Hrvatskog tjednika« ja sam zbunjen podrškom koja je ovdje pružena toj seriji, i time, neposredno i kleveti (često odlično režiranim i odigranim sekvencama, na žalost) koju ona, namjerno ili ne, ali u svakom slučaju neodgovorno afirmira.

Branimir Donat

KIČ I KAKO GA POSTIĆI

Teško je definirati pojam kiča, ali jedno o njegovih svojstava svakako je agresivnost zamotana u staniol. Kič ne posjeduje nikakve prerogative moći, a ipak on svakog trenutka nasrće na ljudsku slobodu, jer odbacuje mogućnost izbora. Kiča imade različitih vrsta, podrijetla i namjene. Postoji jeftini i skupi kič, kič s društvenim pretenzijama i onaj solipsistički, namijenjen uporabi pojedinaca; ima zatim kiča koji želi biti umjetnost, kao što postoji i kič koji je skroman i ne želi biti ništa osim onog što doista jest, naime — kič.

Od svih kičeva najopasniji je onaj za kojim stoje moćne organizacije, kič u koji su uložene velike materijalne investicije, kič koji na neki način brani neku ideologiju. Takav kič proglašuje se umjetnošću, pridaje mu se značenje dokumenta, opravdava se autentičnošću, pa kada se na kraju isključi svaka sličnost s nekim konkretnim ljudima i događajima onda više uopće ne postoji sumnja da je riječ o djelu rođenom po načelima vjerodostojnosti i povijesne izvornosti. Na kraju, ipak ne treba mnogo lucidnosti da se otkrije kako je jedna pseudokonjunkturna tema prodana općinstvu: muda za bubrege! Kada se takav kič još prenosi posredovanjem autoritativnih medija — kič koji na neki način dodiruje herojski zbivanja iz naše nedaleke povijesti, kič koji želi zadovoljiti sve postulate umjetnosti koja bi trebala biti i ideologična i zabavna, meditativna i akciona, kič kojega odobravaju direktori a ne umjetnički rukovodioci — opasan je mnogo više od sadrenih figurica, plastičnih ruža, venecijanskih gondola, idilično nasmiješenih madona koje tako često zdušno napadamo kao otjelotvorenje neukusa i laži.

Iako se trenutno u Ljubljani održava velika izložba kiča, i premda je pisati o kiču sada »šik«, mislim da nije potrebno otići u Ljubljanu i u tamošnjem etnografskom muzeju razgledati velesajam neukusa; bit će posve dovoljno otvoriti televizor srijedom oko 21 sat i dopustiti da nam mir poremeti galop »divljih svinja« koje tada jure i ruju na našim televizijskim ekranima »sretno« stapajući kriticizam našega vremena prema prošlim vremenima i nenarodnim režimima, prikazujući podzemlje tamo gdje ga objektivno nikada nije bilo, iživljavajući se poetikom literature kao što su bili »Jahači rumene kadulje«, pokazujući zabrinjavajući neukus i sklonost da se slijepo prenese svijet iz trećerazrednih američkih gangsterskih romana u scenariju neke naše hrvatske Posavine ili Podravine.

Sve su drame Ive Štivičića bile lažne, taj je pisac inspiraciju nalazio u lošoj akcionoj književnosti, ali za razliku od serije **Kuda idu divlje svinje**, bio je to pokušaj oblikovanja jednog svijeta koji će se tijekom vremena možda ipak preobraziti u viziju fenomena toga svijeta. Ova serija konačno razbija sve te nade i iluzije, jer nedvosmisleno pokazuje da se od same literature nikako ne može napraviti dobra literatura. Ovaj put izgledi su utoliko manji jer je polazištem loša literatura, zatim lažne predodžbe što je to književnost i što je to, najposlije, dramaturgija. Rezultati, kao što možemo vidjeti, nisu izostali.

Čini mi se da serija kod publike prolazi dobro; neke su kritičarke pisale čak s dosta euforije o dogodovštinama i »spelancijama« Crnog Roka i njegove bratije, okićene slikovitim nadimcima, posuđenima također iz bijednih krimića ili pak iz djela Mate Lovraka. Vjerujem da ima mnogi iskrenih privrženika serije u kojoj svi ti crni anđeli izvode eskapade koje smo već stotinu puta vidjeli u dobrim, a još češće lošim filmovima; možda gledano iz ove perspektive emisija i nije promašena; štoviše, moja sumnja postaje sumnjiva kada slučajno saznate da su **Svinje** svojom naklonošću obdarili i najveći moćnici malog ekrana — oni koje bi Štivičić, sklon zvučnim imenima, sigurno nazvao »bossovima«.

Pa ipak, sve mi to ne dokazuje da serija **Kuda idu divlje svinje** nije obrazac kiča, da nije obrazac one skupe pseudoumjetnosti koja želi zabaviti i poučiti laganjem. Sve ljudske strasti i karakteri, dileme, povijesne situacije, lokalni kolorit, jezik, način ljudskog saobraćanja svedeni su na razinu najjeftinijih klišea, pa zato našom Posavinom ili Podravinom svi ti Al Caponei, Dillingeri, kočopereći se zvučnim nadimcima, svi ti poluseljački, polumalograđanski bosovi ratnog kriminala putuju po našim prašnjavim drumovima u smiješnim automobilima tridesetih godina, trgujući kremenčićima za »fajercajge«, praćeni defraudantima, patološkim policajcima, govoreći usto jezikom kojim se ovdje nije govorilo; kao da su im roditelji bili **Politikin zabavnik** i **Male novine**.

Znam da su ustupci nužni, znam također da puku treba pružiti razonodu, znam da treba izmisliti nešto što će biti domaća verzija vesterna, ali isto tako treba imati na umu da se suvremena hrvatska književnost vinula do stanovite razine ispod koje je čak ni Ivo Štivičić, Ivan Hetrich, televizijski dramaturzi, pa čak ni njihovi upravitelji ne mogu srozavati.

Kič ostaje kič bez obzira bio jeftin ili skup, kliše ostaje kliše bez obzira je li autor neke situacije želio ideologizirati ili nije, jer kič je u svojoj logici nemilosrdan, pa radilo se o golim grudima ili o jezovitom vješanju talaca, ideologizirana laž ostaje laž, izmišljeni ambijent ostaje izmišljeni ambijent, pa događalo se u njemu ovo ili ono.

Ova serija svjedočnastvo je dubokoga nesporazuma i nesposobnosti da se razlikuju istinske vrijednosti od onih lažnih; ona još jednom dokazuje da kič tamo gdje želi prikazati tipično, pruža samo stereotipno.

Drage **svinje**, za sada tek toliko: ne žalostite se što ste u interpretaciji Štivičića i Hetricha ostale samo pajceki!

MARGINALIJE UZ DVIJE NOVE ZBIRKE PJESAMA

GLAS PJESNIKA KOJI ODJEKUJE U JAVNOSTI

Arsen Dedić: Brod u boci, »Croatia concert«, Zagreb 1971.

Zvonimir Golob: Čovjek i pas, »Croatia concert«, Zagreb 1971.

Zvonimir Golob, pjesnik i esejist, skladatelj šansona i autor tekstova za pjevanje, svjestan je velikih izgleda novih pjesnika, čak i onda kad se vraćaju davno okušanim mogućnostima:

»Stoljećima već glazba i poezija uzalud pokušavaju da žive odvojeno, ali, usprkos tome, još uvijek nalazimo dokaze o njihovu jedinstvu. Ne treba ići daleko u povijest« ranije trouveur europskog srednjeg vijeka, kasnije griot Zapadne Afrike, danas suvremeni trubadur ili ulični pjevač — pjesnik je uzeo u ruke gitaru, izišao iz radne sobe nastanjene knjigama i pošao ususret onima koji treba da ga čuju.«

Neću ponavljati Golobove dokaze i pozivati se na Préverta, Brassensa, Bearta ili Brela; pjesma se sama brani ili se u sebe urušuje, poništava. To vrijedi za pjesme-stvari kao i za pjesme-poruke, za pjesme-znakove jednako kao i za pjesme-iskaze. Jedan je i jedinstven uvjet da djeluju: da budu autentične! Dakako, intenzitet, odnosno izražajni domet različitih pjesama može biti podjednak, ali domašaj, iskorak prema publici ovisit će o bitnim značajkama poetike iz koje izrastaju. Govoreći o pjesmama koje se izravno obraćaju čitaocima i slušaocima, u kojima se pjesnik ne skriva nego ispovijeda, u kojima on čak ne zazire od toga da rasprede priču, moramo uzeti kao neophodni preduvjet njihovu komunikativnost, jasnoću i razumljivost. Takve pjesme ne moraju biti prozirno i prezirno jednostavne, kao što u slučaju Z. Goloba i A. Dedića najčešće nisu, pogotovu ne pojednostavljene, ali njihov izraz mora biti pristupačan čak i onda kad je jarko metaforičan ili čak simboličan.

Polazeći od presudne odrednice da su stihovi Goloba i Dedića prenosioci određenih poruka i da su već u prvom dodiru maksimalno razumljivi, lako je obilježiti također njihov tematski krug i okarakterizirati im izražajnu usmjerenost. Ova su dva pjesnika dva posve individualna slučaja, dva dokaza mogućnosti pisanja, i d a n a s, dojmljivog, svima pristupačnog pjesništva. Oni se razlikuju koliko je potrebno, ali imaju i sličnosti što ih zbližuju na koordinatama srodnosti kojom se možda ne objašnjava njihova poezija, ali koja očito pokreće Golobovu simpatičnu zainteresiranost za afirmaciju Dedićeva pjesništva. Vojujući za priznanje tuđe poezije. Golob se u ovom slučaju bori za svoje osobno i novo shvaćanje poetike.

Još imaju nešto zajedničko ova dva pjesnika: svijest o protjecanju vremena, upravo paniku od spoznaje kako sve brzo prolazi. Dok Golob to »što prođe opet čeka«, pomiren s tim da je žiovt više ponavljanje nego promjena, Dedić u **Baladi o prolaznosti**, koja se strogom čitaocu može učiniti banalnom, zgušnjava proživljeno iskustvo o munjevitosti promjene koja se prije dogodi nego što je čovjek postane svjestan, otprilike kao što najprije ugledamo bljesak, a tek zatim do nas dopre gromot grmljavine.

Iz toga proizlazi i orijentacija obaju pjesnika na prošlost iz koje crpu iskustvo skriveno u uspomenama; no, dok je Dedić u sjećanjima dobrovoljno usidren kao u spasu, Golob to neprestano proživljuje kao nametnuto ograničenje koje mu osporava pravo na sadašnji čas. Golob ne obuhvaća potpuno sadašnjost, jer ga na samom početku dodira obuzima snažno viđenje neminovnoga kraja. Dediću pak sadašnjost nema nikakve vrijednosti bez dimenzije prošlosti; zato ga više uzbuđuje ljubav koja se ostvarila i prošla od one koja biva ili koja će se, eventualno, tek zbiti.

Arsena Dedića mnogo više muči pitanje smisla pjesnikovanja. Već sama činjenica da se prvi put javio u književnosti 1958, a da mu prva zbirka izlazi tek 1971, svjedoči ne samo o ozbiljnoj sumnji u vrijednost, već i u važnost pjesama. On stoga pjeva o svome pjevanju da bi mu otkrio izvore, da bi mu dokučio utok, da bi razumio cilj. Opsesija bez sumnje moderna, i vrlo heideggerska; slično se prisjećamo Rilkeove definicije stiha kao sažetka iskustva kad čitamo završetak Dedićeve pjesme **Lijepi opisi**.

Tko želi pobliže upoznati Dedićeve dileme mora se zaustaviti najprije na **Jednoj pjesmi**, radi utvrđivanja smisla pjesme same za sebe, a zatim na **Kakve pjesme pjevati**, da bi s pjesnikom zajedno naišao na nedoumicu u vezi s publikom. Dedić, dakle, prilično temeljito ispituje nosivost materijala od koga gradi pjesme; uz to zastaje upitno ne samo pred vrijednošću i značenjem, nego također pred smislom i važnošću, uplećući usputna razmišljanja o poetici u tkivo niza pjesama (**Počinjem pisati** i dr.).

Dedić i Golob više su staromodni nego pomodni; ne pjevaju o bitku i tubitku već o jedino sigurnom — gubitku. Na ruleti života svi gube, i zato su najfrekventnije njihove riječi predodređene ovim predominantnim motivom što se javlja u nizu varijacija, u širokom rasponu od patetike do ironije. Zanimljiv je osobito onaj dio Dedićeva pjesništva, u kojem snažno izbija kompleks stranca (**Stranac, New York**) i s njim u vezi potreba za situiranjem u zavičaju (**Rodoljubna pjesma**). Zahvaljujući tome, Dedić je među prvima probio i prokrčio, u hrvatskoj suvremenoj poeziji značajan i nov pristup rodoljubnoj temi, domovini doživljenoj sasvim nepatetički, neposredno i intimno. On je vezan za svoju zemlju, za Hrvatsku, za Zagreb. a da ipak ne zanemaruje ni povijesnu dimenziju kulturne baštine. pa se tako prisjeća slavnoga Šibenčanina Fausta Vrančića sanjareći nad jednom slikom suvremenika Borisa Dogana.

Golob je, zanatski, bez sumnje zreliji, na trenutke upravo virtuozan, ali ni sve njegovo formalno majstorstvo u knjizi **Čovjek i pas** ne pomaže mu da izagna ponavljanja i monotoniju. Golobov je repertoar obrata i opreka, repeticija i harmonija postignutih različitim metričkim stopama (od peterca i šesterca do dvanaesterca, u zatvorenim oblicima) raznovrstan i superiorno demonstriran, ali neke dobre šansone iz te zbirke ostavljaju snažniji dojam, svaka sama za sebe, nego utopljene u cjelinu knjige. Osim toga, odveć vidljivo fluktuiraju sintagme i emicionalni naboji poznati iz dviju Šopovih pjesama (**Kišobran** i **Pjesma najmanjem čovjeku**), pa je zbog toga niz Golobovih stihova natopljen »davnom kišom«, stvarnom i simboličnom.

Golob u ovoj knjizi metaforički i uopće izražajno manje svjež od Dedića, manje zanimljiv nego u ostalom svom lirskom opusu, iako mu moramo priznati nekoliko punih pogodaka u preciznim usporedbama i impresivnim evokacijama s primjesom iracionalnog, s vrlo djelotvornom tenzijom.

Golob je svojom zbirkom **Čovjek i pas** mogao više izgubiti nego dobiti kao liričar, pa ipak, iskoristio je šansu da afirmira jednu vrstu u nas podcijenjenog popularnog šansonjerskog pjesništva, dok Arsen Dedić nije imao što izgubiti, a dobio je i više nego što se možda nadao, jer ga **Brod u boci** nedvojbeno potvrđuje kao ozbiljnog stvaraoca među suvremenim hrvatskim pjesnicima.

Vlatko Pavletić

Arsen Dedić

KAVANA »OPERA«

Ponovo je jesen
na uglu Frankopanske i »Prilaza«,
na trgu koji je za mene središte svijeta
i središte moga srca.
Ponovo piće u »Operi«.
Kao prvih godina kiša u mom šeširu
i prijateljice koje puše
ne misleći ni na šta
do na ovu jesen i neki budući,
sveopći poljubac – topao i tajanstven.
Ili na sinoćnji zagrljaj koji polako popušta.
Ni za što veliko, draga moja,
nisu nas odredili i baš im hvala.
Mi ćemo još po jednu
u ovoj prijatnoj provaliji zagrebačke kiše,
u toploj pustari mog vidljivog sna.
Kao u sumračnom muzeju
spajaju se poslijepodne i večer,
zavaruju u jednoj plavoj varnici,
koja je tvoje oko lutajuće i vječno –
obješeno na mojoj ogrlici.
Godine, godine.
Trenuci, trenuci, trenuci.
Sjeti se Rusije, Beograda, Tuškanca, Karlobaga.
Teško je odjednom odoljeti tolikoj ljepoti svijeta,
ljepoti ljubavi, uspomena,
prolaznosti i vraćanja svega istovremeno.
Osipa se zemlja od koje smo načinjeni
od milja i od očaja
u jednom tako običnom času
kao što je piće u »Operi«,
u Hrvatskoj –
oko 13 i 30, početkom jeseni,
kada se nebo iznenada smrači
i kada samo očekujemo, očekujemo –
sada će...

Zvonimir Golob

NEKE STARE ŽENE

Na kraju života neke stare žene
žive mjesto tebe, žive mjesto mene.

Sve što nisu mogle, sve što nisu znale
na lomaču nose, na lomači pale.

Po klupama parka zaljubljene love
i svoj poraz nude za njihove snove.

Za te što se vole, za te što se ljube
znaju samo riječi umorne i grube.

A kome to treba, i zašto to rade?
Neke od njih nikad nisu bile mlade.

Melju svoje dane zubima od zlata
zureći u tuđe prozore i vrata.

Davno je to bilo i ne zna se više
kakve riječi ljubav na postelji piše.

Nikad neće znati, stojeći na straži
što to moja ruka na tvom tijelu traži,

ni zašto te trebam, sada, tu u tami,
ni zašto smo skupa, ni zašto smo sami,

ni kamo će pasti, dok sva zvona zvone,
taj brod što se ljulja, ta lađa što tone.

DJELA TRAJNE VRIJEDNOSTI

Petar Abelard: Povijest nevolja ● Etika ● Pisma Abelarda i Heloise ● Prijevod: Veljko Gortan i Vojmir Vinja; Redakcija i pogovor: Branko Bošnjak ● »Naprijed«, Zagreb 1970.

U prilično bijednoj prijevodnoj djelatnosti svih zagrebačkih nakladnih kuća (ako je riječ o filozofskoj literaturi) s podjednako loše usmjerenim izborom novije i posve moderne svjetske filozofije, kao i jednog dijela one starije, do sada je naročito loše prolazila srednjovjekovna, patristička i skolastička knjiga. Nažalost, kapitalna djela ljudskoga uma tih razdoblja u hrvatskom jezičnom području zanemaruju na isti način kako svjetovni, tako i vjerski, odnosno crkveni nakladnici. Stoga je prijevod izbora iz djela Petra Abelarda (1079—1142), istaknutog predstavnika rane skolastike, izvanredno vrijedan prilog hrvatskoj prijevodnoj filozofijskoj literaturi, i — nadajmo se — početak djelatnosti koja će biti nastavljena.

Uvršteni spisi najglasovitija su Abelardova djela, pa je šteta što im nedostaje barem nešto od njegovih — jednako znamenitih — dijalektičko-teoloških traktata. Središnje mjesto knjige pripada važnom Abelardovu spisu **Etika**, nazvanom još i **Scito te ipsum** (Upoznaj samoga sebe). Koristan je pogovor dra Branka Bošnjaka, premda interpretacijski nepotpun i ne uvijek s težištem na primarno filozofijskoj tematici. Propust je što nema nikakvog komentara glasovitim pismima između Abelarda i Heloise, korespondenciji, koja osim teorijskog i kulturnopovijesnog interesa odavno privlači pozornost čitaoca velikom snagom ljubavnog, religioznog i književnog izraza; navlastito neka mjesta u prvim Heloisinim pismima. Ne bismo željeli vjerovati kako su nepotpunost skrivili puritanski razlozi. Knjiga ukazuje i na to da u nas tek treba rješavati terminologijska pitanja. Npr.: da li »starješina« (str. 114) ili je ipak bolje glavar, poglavar; da li »izučavanje« (str. 270) ili proučavanje; da li »suština ličnosti« (str. 267) ili bit osobe? Zar bi inače prijevod **Etike** Abelardove morao započeti tako da je uz riječ »značaj« bilo potrebno u zagradu staviti »karakter« (str. 57), kako ne bi bilo zabune? No i pored mogućih prigovora, ovom prilikom, svaka pohvala nakladniku, uredništvu i prevodiocima.

Zlatko Posavac

Gradivo gradova

Izložba slika Dragutina Juraka, Galerija Dubrava

Za razliku od velikog broja samoukih slikara što gotovo svakodnevno niču na plodnoj podravskoj zemlji, Dragutin je Jurak slikarski poniknuo na tvrdom asfaltu, u Zagrebu. I dok oni, najčešće, sa slikarskom abecedom odmah steknu i stilsku okućnicu od koje se potom nevoljko i teško udaljuju, on je dugotrajno i s naporom svladavao i osvajao prostor na kojemu bi se mogao osoviti. Nakon višegodišnjih nastojanja, koliko možemo prosuditi prema ovoj izložbi, dospio je do vlastite inačice, na prag stila. Ranijim je radovima (oko 1964. godine i kasnije) Jurak očito želio predstaviti poznate objekte: kazalište, crkvu, igralište. Pomnjivim iscrtavanjem nanizao bi nekoliko karakterističnih detalja, da bi potom produžio slijedom vlastite imaginacije koju svakodnevni izgled građevina nije mogao zadovoljiti, nadogradivši poneko krilo, kat ili galeriju. Nikad se, uostalom, i nije mnogo trudio oko izvanjskog lica, fasada: umjesto sličnosti tražio je svojevrsnu vjernost; što bi, na primjer, vanjština njemu tako bliske kazališne zgrade (zaposlen je kao stolar u radionicama HNK) mogla reći sa specifičnostima njezine namjene. Stoga se Jurak — slikar ne libi načiniti široki otvor na boku zgrade i žarkim bojama (u kontrastu s tamnosmeđim zidovima) prikazati pozornicu i događaje na njoj. Isto tako, da bi mogao potpunije predstaviti igralište i okolna zdanja, sasvim se slobodno služi različitim točkama promatranja: kuće i ljude gleda sa strane, a površinu terena odozgo kako bi bez ikakvih perspektivnih skraćenja predočio složenu cjelinu, ne izgubivši pri tom ništa na jasnoći detalja.

Maštom dograđeni dijelovi stjecali su, međutim, sve veću autonomiju. Kombinirajući neviđene arhitektonske elemente, Jurak se s vremenom (poslije 1967.) upušta u slikarsku gradogradnju golemih razmjera. Nižu se vizije **bezimenih gradova, gradova-katedrala, gradova na sedam stupova, gradova građenih poput broda** i slično. Svima je zajedničko, prije svega, načelo gradnje: zbrajanje, odnosno umnažanje gradivne jedinice (da ne kažemo modula) po svoj širini plohe; naravno, bez gravitacionih ograničenja. Budući da slikarevu ruku vodi strah od praznine (horror vacui), najčešće je nužna stroga simetrija da osigura stanovitu preglednost i čitkost prizora. Neodređeni i neodredivi prostorni prodori pridonose baroknosti dojma, kao da se simultane scene nastavljaju u beskraj ili kao da sažimanjem proizlaze iz beskrajnoga.

Jurakova crta nema dopadljivosti ni koketnosti; nije ni dovoljno elastična, ni slobodna ni profinjena, a ipak je djelatna. Njezino tvrdo pletivo opisuje slike iz našeg dubljeg pamćenja: pješčane dvorce i zamkove iz fabuloznih šuma. Sasvim škrte u boji, gotovo monohromne, Jurakove slike nemaju prodornost ni snagu velikih ostvarenja, ali je njihova izvornost neosporna. U našem bismo slikarstvu najbliže analogije našli u nekim Skurjenijevim radovima, dok će nas mali detalji razdrobljenih kamenih masiva, sasvim usputno i neizravno, podsjetiti na Dubuffeta. Ta nam sličnost sama po sebi nije niti može biti odlučujuća; no prisjećamo se tog imena jer i Jurakove slike nastaju u priprostoj, »dubuffetovskoj« radosti stvaranja.

T. Maroević

JOŽETU TISNIKARU I NJEGOVU SLIKARSTVU U POHODE

1.

U svjetini čekalacâ i putnikâ pred autobusom u Slovenj Gradecu odmah sam ga prepoznao. Postoji nešto što će ga u svjetini i izvan nje uvijek otkrivati. To je kao podatak u lik utisnut: ruke koje su se kao same u pokret stavljale, ali je to bio više rad prstiju i zglobnih članaka. Tome unatoč, ramena su izgledala mirno, gotovo nepomično. A zatim staloženo lice koje je već izdaljega odavalo čovjeka koji je i mene prepoznao: čovjek je najlakše prepoznatljiv u svjetini; u masi, kad je dobro promotri, čovjek otkrije tuđe ja: nehotice ono izide iz njega, prepoznato odjednom i bez onoga — dio po dio. I evo ga nâ, tu je, ôn, čovjek koji se traži.

2.

Uveče mi je pokazivao svoje slike u svome stanu i u ateljeu. Atelje mu je ispražnjena bolnička prostorija, tik do prosekture u kojoj danomice pomaže liječnicima prilikom obdukcijâ. Iza posla je u toj prostoriji, u tom svom ateljeu, zabavljen djelom, bilo litografijama ili slikama na štafelaju koji je okrenut tako da ga danja svjetlost odasvud jednako plâče. Dođe u misao tlo obasjano suncem; starosno reče kako za slikare štafelaj predstavlja zemlju, a jaka svjetlost koja kroz prozor direktno pada predstavlja sunce bez kojega je zemljin život nemoguć. Zatim smo govorili o plodovima što ih zemlja daje najvećima u jesen.

Jože Tisnikar: Autoportret

3.

Rodio se 1928. u Mislinji kraj Slovenj Gradeca. Dovršio je pet razreda osnovne škole. Za služenja vojnog roka postao je bolničar. Godine 1951, otkako slika, stupio je u službu u slovenj-gradskoj bolnici kao bolničar-poslužitelj u prosekturi, gdje, sve do danas, pomaže liječnicima prilikom obdukcijâ. I upravo tû, u svomu svakodnevnom poslu, Tisnikar je našao motive kojima posvećuje svoju slikarsku darovitost. Naslikao je više stotina slika koje su sve vezane za bolnički ambijent. Njegove slike moguće je stoga svrstati u više skupina: jedne su one gdje je grupa liječnika obuzeta poslom obdukcije, druge su one gdje je žaba kao pokusni objekt stavljena u središte dok bolničko osoblje, uokrug nje, u nju znatiželjno pilji, zatim niz autoportreta, pogrebi, netopiri, liječničke »vizite« itd. Dakle, sve ono što je u neposrednoj ili posrednoj vezi s bolnicom u koju se, osim bolničkog osoblja, ne ulazi »tako drage volje«.

Pitaju ga zašto slika baš te motive. Odgovor je bio uvijek isti: posao koji Tisnikar radi takav je, da je svaka druga motivika za njega beznačajna, ona ga ne zanima; posao koji radi, za njega je jedna jedina nepretrgana ploha na kojoj počivaju likovi i likovi, oni već naslikani i oni još nenaslikani, jedan svijet realne potresnosti vezan za čovjekov život. I gledajući tô mnoštvo slika-likova, stekoh uvjerenje koje ne prihvaća uvjerenje onih što su pisali o svijetu Jožeta Tisnikara kao svijetu jezive tmine i nemile životne tegobe. Stekoh uvjerenje da su u pravu samo djelomično; u pravu su samo obzirom na svijet koji Tisnikara inspirira. Ali u rezultatu Tisnikarova svaka slika, kroz slikarev specifični crtež i boje, kroz groteskne likove, ne gledajući na to o kojim se likovima radi, tome svijetu pristupa očima djeteta, još nesvjesna tamnosnog značenja tog svijeta. Otuda u njega i ona neuobičajena naivnost, gotovo draž, naivnost koja nas se doima kao bezazleno poigravanje sa stvarima od kojih, živi i zdravi, zaziremo.

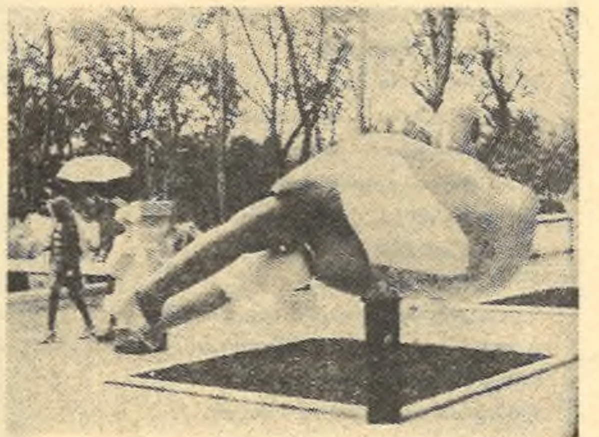
Radoslav Dabo

■ PARIZ

Svibanjski salon

Na ovogodišnjem Svibanjskom salonu u Parizu našlo se, kraj velikih imena umjetnosti XX. st. i skromnih početnika, i nekoliko izlagača iz Jugoslavije; među njima i četvorica hrvatskih umjetnika: Zvonko Lončarić (1927), Virgilije Nevjestić (1935), Vjenceslav Richter (1917) i Miroslav Šutej (1936).

Kad smo, uoči zatvaranja izložbe, pošli da napravimo nekoliko fotografija dočekala nas je neobična slika. Lončarićeva je »Kupačica« (1970) odolijevala naletima kiše, kao što je, dan prije, uživala u suncu. Richterovo SFE V (1969) nije bilo te sreće (ni otpornosti): zamah se metalnih krila slomio, a konstruktivističko se djelo počelo rasipati otkrivajući na rebrima tanke naslage lošega ljepila. Tako prolazi slava svijeta . . . kad sustav, vidljiv izvana, zakaže iznutra.

Zvonko Lončarić: KUPAČICA (1970)

Ostaci skulpture SFE V (1969) Vjenceslava Richtera

Željka Čorak

Povratak zvijezdama

Natječajni projekt Andrije Mutnjakovića za crkvu u Splitu

Unatoč svim onim određenim zahtjevima što ih karakter obreda pojedine vjere postavlja graditelju hrama, crkva kao arhitektonska zadaća zasigurno je najbliža pojmu »čiste arhitekture«, najčišćeg i najslobodnijeg tumačenja sâme »prostorne istine« vremena. Njezin je prostor prije svega prostor u kojemu čovjek zastaje pred svojom sudbinom i pokušava joj razriješiti smjer. Čovjek je i rođen onoga trenutka kada je planeta postala crkva, to jest kada se po prvi puta suočio sa sobom i pretvorio svijet u prostor pitanja. Ako je prvobitna crkva bila dakle Zemljino tlo razastrto pod neprodornim nebom, svaki je njezin kasniji oblik ostajao na svoj način sažetak istih dimenzija. I ako se povećavao prostor mjerljivog i količina odgovora, to su tek rasle naznake nemjerljivog i uvid u nespoznato. Postojala su, i ne samo jedna za drugima već i jedna u drugima, vremena straha i čvrstih zidova, vremena tjeskobe i bliskih kutova, vremena čežnje i uzraslih prozirnih opni, vremena samopouzdanja i jasnih međa, vremena sumnje i vaganja silâ, vremena naslućene moći i uvrnute raskoši, vremena zasićenja i ljupko razbijene pažnje, vremena zaborava budućeg koja su živjela od lijepljenja prošlih snova, vremena ravnodušja i preizjednačenih zadaća. Više no bilo u čemu ona se čitaju u hramovima što su ih podigla. I Mutnjakovićeva crkva odgovor je vremena.

Tema njezina tlocrta jest krug, a obris izlomljeni šesnaesterokut: varijanta simboličnog lika obuhvaćenog neizmjerja. Taj bi, dakle, prostor imao biti prostor s a s r e d i š t e m, i odgovarajući postavljenoj zadaći on to doista i jest: u središtu nalazi se oltar, žrtvenik, žarište zajedništva okupljenih i mjesto odakle se skupljene vodoravne silnice prostora upućuju u vertikalu. U najužem »svetom krugu« scenski elementi tabernakula, menze, ambona, propovjedaonice, krstionice, komponirani su u znaku križa. (Zanimljiva je postava krstionice koja svoju nekad prostorno izdvojenu funkciju odjednom unosi u središnji prostor zbivanja.) Oko toga kruga koncentrično se nižu sjedala u shemi »svetoga kazališta«. Dvije pregrade zatvaraju u tome kružnom »gledalištu« intimniji prostor za manji broj vjernika, zakriljen odsječkom kružnog vijenca sakristije i dviju prostorija za dijalog ispovijedi. Prostran ophod dopušta individualno izdvajanje i dodaje protutežu mogućeg kretanja statičnosti centralnog dijela.

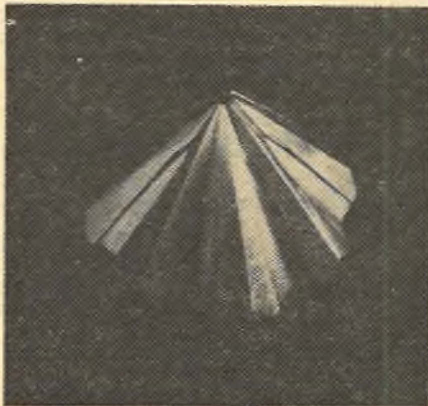
No unatoč tome što ovakva tlocrtna organizacija savršeno rješava zahtjeve zadane funkcije i potrebe obnovljene liturgije, unatoč onome malom pomaku tabernakula i menze koji u fokus postavljaju ljudsko biće, izvršitelja volje zajednice — ono što se u Mutnjakovićevoj crkvi doista zbiva ne može se očitati na njezinu tlocrtu, niti je vezano na njezino funkcionalno središte.

Ta što se zbiva jest pomicanje njezinih srebrnih krila, mogućnost rastvaranja koja dragocjeni šator pretvara u golemu cvjetnu krunu. Svako, izvanredno fino oblikovano srebrno koplje samostalno se pomiče (»standardnim pneumatskim pogonom«), tako da je broj mogućih varijanata oblika crkve (a time i njezinih prostornih sadržaja) praktički neograničen. Zatvorena, crkva ima svod koji plasticitetom i čudesnom zvjezdastom simetrijom oživljuje gotičku misao. No, rastvarajući se, u svojim različitim fazama neočekivanih sklopova, dinamičnih odnosa smjerova, blagosti i oštrina, udaljenosti i blizina, taj tajanstveni gibljivi Stonehenge gotičku misao spaja s mišlju juga. Umjesto rasta crkve u nebo, nebo utječe u njezinu srebrnu utrobu: prema riječima autora, »obrnuta gotika« i bila je u početku zamisli ove crkve.

To živo, pokretno i promjenljivo tijelo, taj srebrni zov sa Zemlje koji kao da jutrom očekuje nad sobom pozdravno lebdenje Mutnjakovićevih letećih kuća, svakim svojim »otkucajem« upućuje oko novim putem i odvraća ga od središta što smo ga ranije spominjali. U tome je smislu bilo kakvo tlocrtno detaljiziranje unutar ovoga zdanja tek aplikacija: pravi tlocrt ove crkve može biti jedino praznina. Ukoliko je, eliminirajući obilježja povoda, sagledamo u njezinoj istini i razlogu, tada je ova crkva prostor b e z s r e d i š t a, to jest prostor s bezbroiem središta; bez zapovijedi smjera, ali sa svim mogućnostima usmjerenja. A njezina osnovna prostorna silnica vodi izvan nje same: putem u rastvoreno nebo, koje nije ništa drugo već njezin proširen prostor, njezin svod od tkanja neizmjernog, od sunčanog svjetla ili daleke prisutnosti zvijezda.

Rekli smo na početku da je Mutnjakovićeva crkva odgovor vremena; no razmotrimo prije toga koliko je ona odgovor prostora. Na tlu na kojemu smo navikli na posvećenost kamena, odjednom se javlja bljesak čelične obloge; gdje smo navikli na jednoznačnu strogost oblika, svoje je mjesto zatražio ovaj gotovo neuhvatljiv lik. Pa ipak, to je arhitektura kakvu niti jedno podneblje osim mediteranskog nije moglo roditi: nije li »izrasla iz tla« Sredozemlja, izrasla je iz odnosa prema njegovu nebu. Sjećanje na Panteon, koji je u svoju golemu kružnu prazninu propuštao plavilo, kišu ili poneku zvijezdu ohrabreno naporima sjevernih katedrala iznova je, na drugoj jadranskoj obali, željelo posegnuti u blago južno nebo. Nije pasivna ustrajnost oblikâ dokaz života nekoga tla; ukoliko ono više ne može sobom poticati nove forme, znači da je mrtvo. Upravo je stoga Mutnjakovićeva crkva u onom pravom odnosu prema (mediteranskoj) graditeljskoj tradiciji: u onome koji se ne svodi samo na njezino trošenje, već i na njezin živi rast.

Što Mutnjakovićeva crkva kazuje u ime vremena? Ona datostima suvremene civilizacije (korištenje i bitna uloga stroja) ostvaruje vrijednosti kulture: na taj način programatski vraća arhitekturi neke izgubljene vidove univerzalnog. Umjesto na statičnosti materije, svoj sadržaj temelji na dinamičnosti energije. A koncepcijom svog »prostora relativiteta« — koji je umanjena slika onoga prema čemu se rastvara — odgovara suvremenom obliku vjerovanja: onome što se sukobljuje, kruži i luta, i što smisao ne prepoznaje u odgovoru, već u svijesti hrabroj pred pitanjem.

Snimci: Petar Dabac

A. Mutnjaković: Natječajni projekt za crkvu u Splitu (1971)

POGLED IZ NASLONJAČA

Radost i tuga sportskoga života

Ono što televiziju čini zanimljivom i aktualnom pratiljom u svakodnevnome životu čovjeka (zapostavimo na trenutak promašaje i propuste), sadržano je prije svega u njezinoj vlastitoj moći da dostupno, kratko i razgovijetno predočava taj život, da ga tumači i kritizira, da ga čuvstveno uzvisuje i trijezno raščlanjuje. Svaka televizijska emisija ima tisuću svojih lica, tisuću mogućnosti da ljudski život obrće i sagledava onako kako to pojedinac često i ne bi želio, ali uvijek tako da iz tog obrtanja i sagledavanja probija težnja za istinom, za vjerodostojnošću i uvjerljivošću, pa i onda kada subjektivna strana autorova prevagne nad nizom ogoljelih činjenica. Istina se ne može ničim nadvisiti ili suzbiti (ako je riječ — a ovdje jest — o dokumentarnoj zadaći televizije), ona uvijek izbije na vidjelo dana, pred gledaoca, kadšto i protiv želje autorâ i urednikâ. I u slabim emisijama istina dolazi na svoje: u tome slučaju ona ne samo što razotkriva nemoć dotičnoga autora u bici za životom nego razotkriva i sve životne surogate koje nam nemoć slabe emisije i njezina autora pokušava podmetnuti. Na svu sreću, ovaj put ponovno ističem jednu dokumentarnu seriju Zagrebačke televizije koja (poput one Fulgozijeve) visoko nadmašuje svoje vrijeme emitiranja i prelazi okvire svakodnevnih televizijskih efemerida.

Riječ je o dokumentarnoj seriji »Sportaši«, redatelja Zorana Tadića, koja je u tri nastavka emitiran iz zagrebačkog studija u okviru poznate dokumentarne emisije »Feljton«.

»Pop i Ljubica«

U ovom našem burnom vremenu, kada i sport polako klizi stranputicom različitih »sistema«, proračuna, globalnih strategija, »kompjuterizma«, »industrijalizacije« i pasivnog iživljavanja, Zoran Tadić dolazi sa svojim divnim, usamljenim »trkačem na duge pruge«, atletičarem kojemu nije stalo do rezultatâ, do »top-timea«, do lovorovih vijenaca, do tablicâ, rang-listâ i natjecateljske slave, nego mu je stalo do atletike, čistoga sporta. To zvuči nevjerojatno, kad se ima na umu da natjecateljski duh prevladava ne samo u sportu nego i u zabavnoj muzici i u cvjećarstvu i u kuhanju i ne znam još u čemu. Suprotstavljajući u pravilnim, ritmički skladnim i jednostavnim sekvencama mladu atletičarku, koja — razumljivo — govori o svojoj sportskoj budućnosti, četrdesetogodišnjem čovjeku, atletičaru koji za svoj najveći sportski uspjeh smatra jednu trku u kojoj je bio posljednji ali nije odustao, Tadić na gotovo romantičarski način, bez boležljive osjećajnosti, priča jednu uzbudljivu životnu priču, ali ne samo o sportu i sportašima nego o čovjeku i ljudima. Kao i svaka životna priča, tako i ta o atletičaru koji slavi pobjedu vlastite ustrajnosti i požrtvovanja, najveću od svih pobjeda, ima svoje sjetne i svoje vedre akorde. Postignute izvrsnim ugođajem, koji nalazimo u slici, glazbi i izgovorenoj riječi. To je možda jedna od najljepših, najtužnijih i najoptimističkijih životnih priča viđenih u posljednje vrijeme na malom ekranu.

O boksačima i nogometašima

Druga emisija u toj seriji (Najnježniji muževi«), posvećena zagrebačkom boksačkom klubu »Lokomotiva«, također je dosta dobro režirana, premda joj nedostaje slikovna poenta, a prisutna je samo verbalna, jer sâm naslov upućuje na mnogo suptilnija rješenja i usporedbe. Međutim, stil i namjena emisije (prikaz umiranja i, vjerojatno, ponovnog rađanja zagrebačkog boksačkog sporta) otkriva izvornu stilsku povezanost s prijašnjom i posljednjom, trećom pričom iz te dokumentarne serije. Treća priča (»Do zone i natrag«), o nogometašima zagrebačke »Lokomotive«, logički zatvara taj izvrstan dokumentarni ciklus o sportu i sportašima.

Vladimir Vuković

NA RUBU KALENDARA

JEANU VILARU U SPOMEN

Svjetla pozornice napustio je još jedan od velikih njenih pjesnika. U svom rodnom Sèteu umro je u 59. godini Jean Vilar, neprijeporno jedan od najvećih glumišnih djelatnika ne samo francuskih već i europskih ove polovice našega stoljeća. Voden najboljom tradicijom francuskih kazališnih umjetnika, bijaše i glumac i redatelj, kao gotovo svi velikani francuskoga teatra od Molièrea do Antoinea i slavnih predstavnika kartela i njegovih nastavljača, među koje se je i sâm, kao Dullinov učenik, s punim pravom ubrajao. Od tridesetih godina bivajući ponajprije glumac, a potom i redatelj u manjim družinama i kazalištima, veliko Vilarovo razdoblje započinje tek u poratnom Parizu, gdje je od 1945. postavio nekoliko predstava u poznatim kazalištima »Antoine«, »Marigny« i »Atelier«. Tu je svojim postavama i Molièrea, Eliota i Strindberga pokazao da se na francuskom kazališnom obzorju vrlo snažno počinju oblikovati značajke jedne izuzetno kreativne osobnosti. Nesklon velikim kućama, posebice posvećenoj i u svom tradicionalizmu okamenjenoj »Comédie Française«, Vilar je neprestano dokazivao kako upravo u tim glomaznim zdanjima kazalište gubi nešto temeljno od svojih iskonskih početaka, a to je svojevrsno ozračje svečanosti koje bi trebalo obavijati svaku predstavu, iz večeri u večer. Kušajući, dakle, vratiti glumištu taj pradavni miris koji bi u sebi morao imati nešto od dionizijskoga sveokupljanja i najšírega odzvuka među općinstvom, on je od 1947. u predivnom dvorištu nekadašnje papinske rezidencije Avignona započeo svečanim ljetnim igrama, prikazujući sa svojom družinom poglavito klasična djela francuske i njemačke dramatike.

Izlazak iz kutije

Taj izlazak iz tradicionalne pozornice-kutije u podneblje slobodno, uokvireno tek teškim zidem kula i svodova, nagnao je Vilara na neka temeljna razmišljanja o funkciji pozornice i njena dodira s gledalištem, što bijaše od pradavnih vremena jedno od najprijepornijih pitanja svake redateljsko-praktične estetike. U naše se vrijeme taj problem bio zaoštrio do te mjere te su se posvuda stali javljati pokušaji napuštanja klasična prizorišta prenatrpana posobljem i krpama kulisa. Vilar je svoje nazore o čistoći pozornice, lišene svake natruhe nepotrebnoga i dramaturški irelevantnoga scenskoga balasta, ostvario u čuvenom »Nacionalnom pučkom kazalištu« (T. N. P.), kojemu je stajao na čelu od 1951. do 1963. U golemoj palači Chaillot on je stvorio žarište novoga kazališnoga života ne samo Pariza, ostvarujući jedno novo načelo glumišne umjetnosti. Bijaše to sinteza osobnih primisli kojima je polazište bilo široko postavljeni, demokratski pristup općinstvu, ujedinjen s nekim Brechtovim iskustvima, a u svojoj biti i svom praktičnom obliku oplemenjen čvrstim počelima kartezijanskog filozofijskog sustava.

Vilar je hrabro prezreo mondeni »tout Paris«, odlazio je s glumcima što su na ustima imali stihove Corneillea ili buntovnu rečenicu Bücnerovu u Renaultove tvorničke hale, običavao je svake subote upriličiti masovne posjete radništva iz širokog pariškog predgrađa u svoj T. N. P., gdje je općinstvo dočekivala jednostavna dostojanstvenost golemih dvorana u kojima se prije predstave znao zateći gudački kvartet s Boccherinijevim skladbama na svojim stalcima za note. Između njegove pozornice i njegova gledališta nije bilo tamne, prijeteće i često zastrašujuće rupe kazališnoga orkestra, prostor igre bijaše mu uokviren većinom crnim zastorima, a svjetlo je, uglavnom, bio onaj odlučujući čimbenik koji je kostimiranom glumcu davao temeljnu podršku na sceni.

Dodir općinstva i glumišta

Bijaše odan dramskom pjesniku, nesklon ishitrenim redateljskim potezima koji samodopadno strše nad onim temeljnim autorovim nakanama, pa njegove režije nikada nisu nosile pečat nekih efektnih domišljatosti što nerijetko znaju zasjeniti plemeniti patos stiha ili ustreptali uzlet monologa. Volio je klasiku i kao glumac i kao redatelj. Shakespearea (»Richard II« i »Machbeth«), Molièrea, naravno, pa Balzaca, Hugoa, Musseta, Corneillea. Začuđuje, pomalo, da je kao rijetko koji francuski redatelj poslije Antoinea nalazio mnogo privlačnosti u njemačkoj dramatici, pak je neke od svojih najboljih predstava sazdao na podlozi Brechta ili Kleista. Imao je družinu golema raspona, u kojoj je nastupao, i Gérard Philippe, sudionik i sudrug njegovih najslavnijih kazališnih dana. T. N. P. šezdesetih je godina bila repatica koja je mnogim kazalištima Europe stajala na obzorju kao teško dostiziv ideal unutrašnje discipline i vanjske, socijalne djelatnosti u onom temeljnom stvaranju dodira između općinstva i glumišta. Godine 1963. napustio je svoju kuću, poklonivši, uglavnom, dio svojih redateljskih nastojanja nekadašnjoj mladenačkoj ljubavi — operi, gdje je uz nekoliko uspjeha doživio i neizbježna gorka razočaranja. Kao da se, on, pobornik pučkoga teatra, nije snašao u golemu aparatu jedne, ipak ekskluzivne kazališne forme.

Susret u Zagrebu

Imali smo i mi u Zagrebu sreću da ga vidimo i pobliže upoznamo. U našem tada trenutačno burnom kazališnom životu, u prvim sezonama Zagrebačkog dramskog kazališta, gostovao je T.N.P. godine 1955. sa »Cidom« i »Škrcem« u Hrvatskom narodnom kazalištu. Bijahu to nezaboravni dani u kojima su za nas razgovori s Vilarom bili provjere nekih časovito gorućih problema što su se postavljali pred novim hrvatskim glumištem. Izrekao je Vilar tom prilikom jednu nezaboravnu misao-vodilju svoga kazališnoga poslanja. »Ne želim izaći s predstave nesretan. Kazalište je za mene — zadovoljstvo. I stoga ne vidim koristi za svoj teatar u postavljanju na pozornicu Millera ili Williamsa. Više volim Edipove muke no rastrzaje njihovih junaka.« Bila je to još jednom izrečena vjera u klasičnu dramsku književnost, koja jedina, po njemu, ima u sebi ona obilježja što mogu pobuditi radost i kod glumca i kod gledaoca.

Nije pisao mnogo. Kao čovjek prakse, on je svoje dane provodio između režije, glume i kazališne administracije, stvarajući obrazac upravljanja i umjetničkoga i financijalnoga. Pa ipak, ostavio je niz svojih članaka, razgovora, razmišljanja, marginalija. U njima je zabilježena za budućnost Vilarova kazališna oporuka. Jedno od najljepših mjesta u noj jest, svakako, perom iskazana vjera u budućnost kazališta projicirana kroz nekoliko završnica onih drama koje je, uglavnom, sâm postavio na scenu. Bio je naime, uvjeren da u svakoj drami pjesnik mora imati posljednju riječ. Za pjesnika pozornice Vilara, dramski pjesnik bijaše svetinja; to je bio njegov zalog i kazalištu i književnosti. Glumišna će povijest u svoje stranice zabilježiti upravo takvo obličje Jeana Vilara.

Nikola Batušić

SIGET U NOVOM SADU

Izjava Nikole Vončine

Kazališna godina koja istječe donijela je **Zagrebačkom kazalištu mladih** izuzetna priznanja i čitav rukovet nagrada, kakvim se zacijelo malo koje hrvatsko kazalište može podičiti. Spomenimo tek najvažnije: dvije nagrade »ZVONO LOTRŠČAK« (režija i scenografija »SIGETA«), dvije nagrade SKOJA (režija i scenografija »SIGETA«), Zlatna maska Festivala malih scena u Sarajevu (predstava »SIGETA«) Zlatni vijenac Festivala malih scena u Sarajevu (redatelju »SIGETA«), nagrada najboljem mladom glumcu sarajevskog festivala (Marijanu Radmiloviću) i Nagrada grada Zagreba (kazalištu za »SIGET« i rad u proteklој godini). Bilo je, dakle, očekivati da će tako briljantna sezona i predstava tako hvaljena kao što je »SIGET« — biti pohvaljeni i nastupom na Sterijinu pozorju u Novom Sadu. Na opće iznenađenje i u vrlo čudnim okolnostima, predstava »SIGETA« nije uvrštena u festivalski program. O tom je već bilo govora u našem tisku, pa je HRVASKI TJEDNIK zamolio za kratku izjavu direktora Zagrebačkog kazališta mladih, NIKOLU VONČINU.

SIGET, a punim naslovom OPSIDIO SIGETIANA iliti CARMEN HEROICUM CROATICUM Mire Međimurca, mogao je doći na Pozorje iz dva razloga: kao najbolja predstava Festivala u Sarajevu ili na temelju izbora selektora. Onome što je o makinacijama do kojih je došlo nakon našeg uspjeha u Sarajevu pisao hrvatski tisak, nemam što dodati. Izigrano je pravilo da pobjednik Malih scena, ako se radi o domaćem tekstu, automatski odlazi na Pozorje.

Što se selekcije tiče, nju je ove godine obavio slovenski redatelj Slavko Jan, čije se režije NA DNU u Hrvatskom narodnom kazalištu zlobni čitaoci zacijelo sjećaju. Poslije unisonih pohvala tribine u Sarajevu i poslije svih nagrada koje je dobila, on osobno našu predstavu i nije mogao mimoići. Smetala bi mu možda u konkurenciji za nagrade Pozorja jedino utoliko što je u Sarajevu ocijenjena znatno bolje od ljubljanske predstave Strniših »Šaba« koje je on za Pozorje odabrao. Ali u »ukrštenim rečima« tamošnjih nagrada smetala bi daleko više njegovim poslodavcima, a prema njima nije jedino oniski Jan malen.

Žalosno je što je tu službu Jan dobio u trenutku kad već vjerojatno pomišlja na odlazak u mirovinu, pa ona predstavlja neslavan kraj jedne nemoćne redateljske karijere.

Festivalsko pismo iz Cannesa (II)

Neprijeporna pobjeda klasičnog filma

(posebni izvještaj za »Hrvatski tjednik«)

Unatoč i nasuprot ekstremističkim osporavateljima: kad na filmskim festivalima ne bi postojale nagrade, valjalo bi ih izmisliti, već i radi novinskih izvjestitelja! One u svakom slučaju olakšavaju posao ljudima koji stotinjak sati provedenih u mraku filmskih projekcija moraju sažeti u svega stotinjak redaka teksta: izdvajaju vrijednosti, a čak ako koja nagrada i ne pripadne najzaslužnijemu, povod je očit da se progovori protiv nepravde... No, ove godine u Cannesu gotovo nitko nije osporavao odluke žirija, koji je svoja priznanja tako mudro podijelio da je u nekom obliku spomenuo sve one filmove koji doista i zaslužuju da budu spomenuti. Takvih je filmova bilo čak devet, pa je žiri radije izmislio neke nove nagrade nego da koje djelo propusti i time obeshrabri u budućnosti dobre filmove da se uključe u nezahvalno natjecanje. Nagrade, doduše, ne mogu učiniti film velikim ako on sam nije vrijedan, ali i velikom filmu utiru put do publike, što znači da izostanak nagrade može nanijeti štetu i najboljem djelu.

Unaprijed obećane nagrade?

Zbog rizika da prođu bez nagrada, velike američke kompanije nikada ne šalju na festivale svoje najskuplje proizvode, a i pojedini neamerički renomirani redatelji sve se rjeđe upuštaju u taj rizik, pa svoje nove filmove prikazuju na festivalima izvan natjecanja. Po Cannesu se šaputalo da su Luchino Visconti i Joseph Losey (dva neprijeporna klasika kojima nagrade ne mogu mnogo dodati slavi, ali im, ako izostanu, mogu donijeti novčanih šteta) pristali poslati filmove samo zato jer im je umješni Favre-Le Bret, direktor festivala, unaprijed garantirao najveće nagrade. Bilo kako bilo — jer glasine te vrste gotovo je nemoguće provjeriti — oni su nagrade doista i dobili: Losey Zlatnu palmu, a Visconti za ovu prigodu stvorenu Nagradu 25. obljetnice festivala. No, vic je u tome što su njihovi filmovi ta najviša priznanja zaista i zaslužili!

Vraćanje početku stoljeća

Obojica ovih, od ranije priznatih vrhunskih majstora ekrana vraćaju se u svojim djelima početku ovoga stoljeća, da bi u kostimima i duhu prohujalog vremena otkrivali ljudske motive koji svojom trajnošću mogu naići na odjek i kod gledalaca suvremenog senzibiliteta.

Visconti je prenio na ekran poznatu pripovijest Thomasa Manna »Smrt u Veneciji« i stvorio od nje istinsku plastičnu poemu u kojoj je Dirk Bogarde glumački virtuozno otjelovio lik umornog njemačkog skladatelja koji pred smrt dolazi u južnim vjetrom i kolerom otrovanu Veneciju gdje najednom biva začaran nevjerojatnom ljepotom jednog petnaestogodišnjeg dječaka, ali nema hrabrosti da mu pristupi. Ovaj temeljni platonsko-homoseksualni odnos ostvaren je u filmu izuzetno delikatno i do krajnosti rafinirano, a mladi Šveđanin Björn Andresen (kojega je Visconti pronašao nakon sustavne potrage u nekoliko europskih zemalja) posjeduje doista anđeosko lice što podsjeća na platna najvećih renesansnih majstora. Glazba Gustava Mahlera neodvojivo je bitni sastojak tog djela, koje ne skriva svoju aluziju na sudbinu velikog skladatelaj. Premda je u filmu riječ svedena na najmanju mjeru, pa su tako otpala piščeva razmišljanja o umjetnosti, ljepoti i smrti, Viscontijevo djelo ipak stoji uz bok svome literarnom izvorniku, jer tijekom ona dva sata i jedanaest minuta trajanja prenosi neizrecivu atmosferu ljepote i neizbježnog umiranja. Možda jedina mana ovoga po stilu klasičnoga filma, koji već sada pripada klasici, jest u tome što je u svim svojim elementima previše lijep, pa u gledaocu više izaziva ushićenje majstorstvom velikoga meštra no što ga uvlači u doživljaj.

Nedužni posrednik u nedopustivoj ljubavi

Kao i Viscontijevoj »Smrti u Veneciji«, tako i Loseyjevu »Posredniku« u Cannesu ni suzdržljiviji u komplimentima nisu uskraćivali neprijepornu oznaku remek-djela. Žiri je ipak s pravom dao prednost engleskom filmu naturaliziranog Amerikanca Loseyja (svojedobno žrtve McCarthyjevih progona), koji se bavi traumama djetinjstva u grču traženja objašnjenja za neshvatljivo zamršenu zagonetku ljubavi, pa je stoga možda bliži i neposredniji od Viscontijeve balade. Dječak koji je slučajno postao nedužni posrednik u jednoj nedopustivoj ljubavi (tipa lady Chatterley) cijelog će života osjećati posljedice svoje ondašnje predpubertetske zbunjenosti i nikada neće u samome sebi odgonetnuti tajnu srca. Vraćajući se pastelnim bojama ladanjskog života engleske aristrokracije na izmaku viktorijanske ere, Losey je ostvario — kao i njegov talijanski kolega — film vrhunske likovne ljepote, namjerno spor u ritmu, ali nabijen unutarnjim intenzitetom i stalno prisutnim kobnim navješćivanjem neizbrisivih tragova što ih zbivanja moraju za cijeli život ostaviti u sudbini ličnosti. Osim redatelja, za taj je suvremeni i neromantični duh u viktorijanskom ambijentu zaslužan, bez dvojbe, i pisac scenarija Harold Pinter, koji je jednom prosječnom romanu iz onoga doba dao intonaciju današnjeg moralnog i psihološkog osjećaja. U ukupnosti vrijednosti ovog suptilnog djela ne mogu se mimoići glumačke kreacije vrlo ženstvene Julie Christie i njezina partnera Alana Batesa.

Nagrade i za ostale

U prvom pismu iz Cannesa već sam istakao vrijednost obaju filmova koji su na kraju po odluci žirija ravnopravno podijelili Veliku specijalnu (tj. drugu) nagradu. To su američki filmovi »Svlačenje« češkoga redatelja Miloša Formana — po svojoj smjesi ironije i humane topline za mene najdraži film festivala — i proturatni filmski pamflet »Johnny je pošao u rat« Daltona Trumboa, u kojemu plemenite pobude očito nadmašuju stilske vrijednosti i umjetničku uvjerljivost, ali nagradi su kumovale i iskrene simpatije što ih uživa ovaj debitant sa sijedom kozjom bradicom kao sjajni scenarist i istaknuti, nekad u Americi progonjeni ljevičar. Žiri je ustanovio još dvije posebne nagrade da bi mogao odati svoje neizbježno priznanje izvrsnom i nevjerojatno slobodnom mađarskom filmu »Ljubav« Károlyja Makka i švedskom, poetski angažiranom filmu »Joe Hill« o progonu radničkih aktivista u Americi (i to se događa na početku stoljeća!).

Glumačke nagrade pripale su neznancima. Bilo je svakako kompletnijih, težih, uvjerljivijih, pa i efektnijih ostvarenja od onih koja su dali Riccardo Cucciola u talijanskom filmu »Sacco i Vanzetti« i Kitty Winn u američkom filmu »Panika u Needle Parku«, ali svi su taj potez žirija shvatili kao nastojanje da se na neki način istaknu i ta dva filma koja tvore bolji dio festivala. U prvome je Giuliano Montaldo (koji je prošle godine blizu Zagreba snimio svoj zapaženi »Gott mit uns«) rekonstruirao — idejno vrlo angažirano, no u temperaturi prilično mlakoj — poznati slučaj sudskog ubojstva dvojice nevinih talijanskih anarhista u američkoj državi Massachusetts 1927. godine, a u drugome se američki debitant Jery Schatzberg obratio svijetu droge na prilično nekonformističan način za suvremene mlade autore: on, naime, gotovo naturalistički oslikava fizičko i moralno propadanje što ih droga izaziva, a to danas nije popularno reći! Za »prvo djelo« nagrada je pripala pedesetogodišnjaku Ninu Manfrediju, popularnom talijanskom komičaru koji se, kao i većina njegovih glumačkih sunarodnjaka, bacio na režiju i stvorio vrlo zabavnu komediju u najboljim talijanskim tradicijama, gdje se seksualne tegobe miješaju s vjerskim predrasudama: »Po milosti nebeskoj«.

Dakako, izvještaji s festivala koji se drže redoslijeda nagrada moraju nanijeti nepravdu mjestimičnim vrijednostima i zanimljivostima u onim ostalim filmovima. No unatoč tome, festivali postoje, s njima i nagrade, a i kandidata za natjecanje uvijek je više nego mjesta. Bez obzira na zaborav kao neizbježnu sudbinu onih koji se ne uspiju nametnuti!

Ivo Škrabalo

Kao sa platna renesansnih majstora — Björn Andresen u filmu »Smrt u Veneciji«

Ladanjski život viktorijanske ere: Alan Bates i Julie Christie u »Posredniku«

Salonske pikanterije s malo incesta: francuski film »Šum u srcu« Louisa Mallea

DOPISNICI »HT« JAVLJAJU

ZADAR

Dva i pol milijuna za spomenik Radiću

Koordinacijski odbor Saveza studenata Filozofskoga fakulteta i Pedagoške akademije u Zadru bio je organizatorom svečane četvorodnevne proslave: 300. obljetnica pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana, 100. obljetnica rođenja Stjepana Radića i 100. obljetnica rakovičke bune — pogibije Eugena Kvaternika.

Proslava je izazvala veliku pažnju žitelja Zadra: sve četiri večeri nije bilo nijednoga slobodnog mjesta (čak ni za stajanje) u dvorani Narodnoga kazališta.

Nakon intonacije Lijepe naše i pozdrava predsjednika Koordinacijskoga odbora SSJ, Petra Vulete, toplo pozdravljen od gledateljstva, dr Vjekoslav Maštrović govorio je o Zadru u temeljima hrvatske kulture. Akademik Petar Šegedin iznio je, pak, svoja filozofska razmatranja u odnosu osoba-kultura-pravda-narod.

Dr Stijepo Obad održao je predavanje pod nazivom »Tri političke tragedije«, govoreći o političkoj i gospodarskoj situaciji u vrijeme slavljenih obljetnica.

Druge večeri prof. Želimir Meštrović govorio je o 300. obljetnici pogibije Zrinskog i Frankopana, prof. Tereza Ganza-Aras o rakovičkoj buni, kao tragičnom pokušaju ostvarenja hrvatske državnosti, a dr Franjo Tuđman o Stjepanu Radiću i hrvatskoj državnosti.

Treće večeri u prepunoj dvorani Narodnog kazališta o gospodarskim prilikama u Hrvatskoj govorili su Marko Veselica i Šime Đodan.

Posljednjega dana proslave književnik Vlado Gotovac govorio je o »Uroti kao snu državnosti«; potom je popularni Vice Vukov priredio dvosatni koncert pod nazivom »Tvoja zemlja«, uz pratnju sastava M. Bogliunija.

Na uzalu u kazališnu dvoranu stajali su studenti u narodnim nošnjama, oko košare s velikim buketima ruža i karanfila u kojoj su stalno rasli prilozi u korist izgradnje spomenika Stjepanu Radiću, tribinu hrvatskoga puka. Posljednje večeri za spomenik (što će se podići u Zagrebu) skupilo se u Zadru oko dva i pol milijuna starih dinara.

Valja na kraju pohvaliti inicijativu zadarskih sveučilištaraca — koji su bili prilično isključeni iz kulturno-društvenog i javnog života grada — na uspješnoj organizaciji proslave, kakvu Zadar dugo ne pamti.

M. VASILJ

BIOGRAD

Obnova vrijednog spomenika

Stari stolni grad hrvatskih vladara, Biograd na moru, dobio je prvi rekonstruirani povijesno-kulturni spomenik. Sredstvima Općinskog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti (6,5 milijuna st. d.) stručnjaci zadarskoga Arheološkog muzeja obnovili su temeljišta bazilike benediktinske opatije Svetoga Ivana, što ju je Krešimir IV darovnicom, uz samostan benediktinaca u Kraju i samostaln na Ćokovcu u Tkonu na otoku Pašmanu, poklonio benediktinskoj opatiji u Biogradu.

To je jedna od najvećih bazilika u nas, između 12 sličnih; duga je 30, a široka 12,5 metara. Temeljište joj je izvanredno dobro očuvano, a tako i bočni zidovi u podnožju i apside glavnoga oltara, te temelji brodskih zidova. Prilikom odredbe i obnove bazilike pronađeno je izvan zidova 17 grobova; na žalost, bez nekih vrijednijih materijalnih ostataka.

Općinski fond za unapređivanje kulturnih djelatnosti, Skupština općine Biograd i stručnjaci zadarskoga Arheološkog muzeja imaju u planu niz istraživačkih akcija. Vjeruje se da temelji Biograda skrivaju još nepronađene povijesno-kulturne ostatke. Predstoji rekonstrukcija bazilike Svetoga Tome, kao i obradba nekih arheoloških pronalazaka iz zbirke don Kažimira Perkovića, te sređivanje ostataka s pronađene mletačke galije iz 16. stoljeća, pronađene kod otočića Gnalića u Pašmanskom kanalu, koji se sada čuvaju u Pomorskoj zbirci Zavičajnoga muzeja.

M. VASILJ

ZA TUNEL KROZ UČKU

Prof. dr Ivo Frangeš zamolio nas je da njegov honorar za tekst »Hrvatska i Istra jedno su!« — tiskan u prošlom broju našega tjednika — u iznosu od 400 dinara uplatimo u korist fonda za izgradnju tunela kroz Učku.

ZAGREB

Otkrivena bista Veci Holjevcu

Dne. 25. svibnja održan je zbor građana i učenika u Sigetu — južni Zagreb, na kojem je govorio predsjednik SSRN grada Zagreba drug Drago Božić. Svečani zbor održan je povodom proglašenja novog imena škole u Sigetu. Nastavnički kolektiv i učenici, na prijedlog ravnatelja škole, odlučili su da svojoj školi dadu ime narodnog heroja Vece Holjevca, koji je stanovao u Sigetu, a uz ime kojega je vezana izgradnja Velesajma i Južnog Zagreba. Zbor je otvoren sviranjem hrvatske himne a zatim je R. Katušić pozdravio prisutne u ime društveno-političkih organizacija Sigeta, i dao riječ Dragi Božiću. Drug Božić je evocirao uspomene na rad i život Većeslava Holjevca, istakavši da je drug Holjevac u svom burnom revolucionarnom životu bio istinski radnički borac koji je svoj internacionalizam potvrdio ljubavlju prema hrvatskoj radničkoj klasi i hrvatskoj domovini. Ime Vece Holjevca postalo je legenda u velikom dijelu Hrvatske: kao radnik zarana se uključio u revolucionarni pokret, a za vrijeme rata postao je proslavljeni general Narodnooslobodilačke vojske Hrvatske i komesar I hrvatskog korpusa.

Poslije rata drug Holjevac radi na raznim dužnostima, ali najdraža i najuspješnija mu je funkcija predsjednika grada Zagreba, na kojoj se nalazio od 1952. do 1963. godine. U tom razdoblju Zagreb dobiva sadašnju fizionomiju. Holjevac pod veoma teškim uvjetima izgrađuje Velesajam i Most slobode, prelazi sa Zagrebom preko Save i stvara obrise moderne hrvatske metropole. Može se slobodno reći da je Holjevac živio za Novi Zagreb, ali isto tako, da će on u njemu vječito ostati jer zahvalni građani Novog i starog Zagreba nikada neće zaboraviti svog najdražeg gradonačelnika — velikog radničkog heroja i hrvatskog rodoljuba.

Holjevac nije nosio u srcu samo svoj Zagreb i uži zavičaj — svoj Karlovac, tj. Kordun i Pokuplje, već cijelu Hrvatsku domovinu, a i više od toga; sve Hrvate — tako je i nastala njegova knjiga »Hrvati izvan domovine«, najznačajnije publicističko djelo s tog područja koje je u Hrvatskoj objavljeno. Njegovo plemenito srce trpjelo je zbog nove emigracije Hrvata; nastojao je da se u našem društvu provedu takve reforme koje će omogućivati da hrvatska radnička klasa i hrvatski narod raspolažu onim što je njihovo, tražio je da te reforme budu radikalne i bez odgađanja; stoga je dolazio u sukobe s oportunistima i unitaristima, ali do zadnjeg daha nije napuštao frontu, već je predvodio u borbi za emancipaciju radničke klase i domovine. Zbog toga možemo reći da će drug Holjevac vječito živjeti u sjećanju svog naroda, kao što će vječito živjeti i njegov voljeni Zagreb i Hrvatska.

Drug Božić na kraju je otkrio bistu V. Holjevca i otvorio veliko školsko igralište, na kojem su se održala natjecanja đaka škole Siget. Gosti škole, profesori i đaci osnovne škole »Ajša Karabegović« iz Banja Luke, čestitali su obljetnicu i istakli da je Zagreb prvi u Jugoslaviji priskočio u pomoć potresom postradaloj Banja Luci, a i njezinoj školi, te su naglasili tradicionalne veze i prijateljstvo Zagreba i Banja Luke.

Š. Đ.

IZ KULTURNE POVIJESTI

Hrvatskom pjesniku Jovanu Hraniloviću

Obnovljen spomen-reljef

U Radetovićima, na Žumberku, potkraj travnja ove godine otkriven je spomen-reljef na kojemu stoji: »Jovanu Hraniloviću, hrvatskom književniku i pjesniku Žumberka — Žumberčani«. Veliko mnoštvo ljudi posvjedočilo je da spomen na pjesnika — stalnoga člana Matice hrvatske i predsjednika njena odbora za književnost — nije izblijedio. Na svečanosti, što ju je priredilo Kulturno-prosvjetno društvo »Žumberak«, pozdravni je govor u ime Matice hrvatske održao prof. Dubravko Jelčić, a pjesnikove stihove govorili su Mira Župan i Mato Grković.

Zacijelo, danas mnogi ne znaju mnogo o Jovanu Hraniloviću, pjesniku rodoljubnih stihova koga su suvremenici, među njima i Šrepel i Kranjčević, visoko cijenili. U teško doba nagodbenjačke Hrvatske Hranilović je znao podići glas i ovim riječima, u pjesmi »Od svih strana«:

Od svih strana zasiktaše otrovne,
gladne zmije,

Da hrvatske kraljevine nit bijaše,
nit je nije,

Da smo samo odsjev mali tuđe misli,
tuđe krune . . .

Državno nam da je pravo tekar
sanja vruće glave,

Što on vrijedi ko i bajka povjesničke naše slave.

Krešimiri, Zvonimiri da su puste
priče samo,

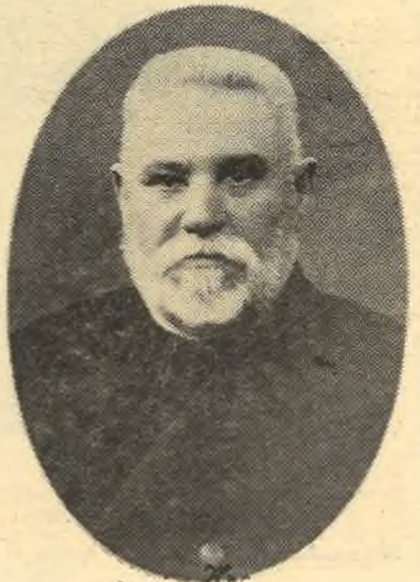
Da nit kakve povjesnice, ni jezika
ne imamo . . .

Tako je Hranilović programatski sudjelovao u obrani temeljnih narodnih prava.

Jovan Hranilović 1855—1924 rodom je iz Kričkí (Dalmacija), djetinjstvo provodi u Žumberku, gimnaziju završava u Zagrebu, a studij filozofije i teologije u Beču. Kao svećenik dolazi u Žumberak opet 1879. godine, gdje i piše najveći dio svojih stihova. Kasnije je imenovan župnikom u Novom Sadu, gdje intenzivno radi na književnom upoznavanju hrvatskih i srpskih pisaca. Tu je i umro.

Počeo je pisati vrlo rano, već kao gimnazijalac, s Antom Kovačićem u »Bunjevačkoj« i »Šokačkoj vili«. 1879. godine, postaje urednikom »Obzora«, kasnije i »Vijenca« a osim stihova piše i prozu i kritičko-polemičke članke. Hranilovićeve »**Žumberačke elegije**« nadahnule su Kranjčevića u »Uskočkim elegijama«.

Njegov stih neće, zacijelo, danas naići na odziv kao u ono doba, no — kao sudionika u kulturnoj i političkoj povijesti Hrvata — valja se sjetiti Jovana Hranilovića.

ZAKLADA »VEĆESLAV HOLJEVAC«

Ideja o Zakladi Matice hrvatske »Većeslav Holjevac« nastala je spontano prvoga dana nakon vijesti o smrti tog hrvatskog revolucionara, političara i istaknutog člana radnika Matice hrvatske, a svečano ju je objavio predsjednik Matice hrvatske prof. dr Hrvoje Iveković u svojoj riječi na komemorativnoj sjednici Upravnog odbora Matice hrvatske u Zagrebu, 13. srpnja 1970. »U znak pažnje prema njegovoj uspomeni« —, rekao je Hrvoje Iveković — »Matica će hrvatska predložiti Skupštini grada Zagreba da se Veci Holjevcu u ovom gradu podigne spomenik i njegovim imenom nazove neki novi trg ili važnija gradska ulica. Matica će, također, pokrenuti osnivanje Fonda 'Većeslav Holjevac' za stipendiranje studenata zagrebačkog Sveučilišta i izdavanje djela od kapitalna značenja za hrvatsku kulturu.«

Matica je hrvatska osnovana prije trinaest desetljeća, 10. veljače 1842, ali još ne kao književno-znanstveno društvo, već istom kao »glavnica«, zaklada, na temelju zaključaka sabora »Čitaonice narodne« u Zagrebu, ne čekajući da kralj potvrdi pravila što su mu na potvrdu bila već ranije podnesena. Zaključak je glasio: »Gleđeć predloženje, da se za izdavanje starih klasika ilirskih, osobito dubrovačkih, organičkim pravopisom i inih koristnih knjiga od najnovijih spisatelja, koji za izdanje koje knjige troškova ne imadu — glavnica pod imenom 'Matica ilirska' utemelji, — bi zaključeno, da se sva poglavarstva domovine naše ponizno umole, da okružnimi listi (cirkulari) gospodu domorodce na taj plemeniti čin pozovu. U svakom pozivu da se priklopi ugled i osnova sastojeća u tom: Tko u Maticu 50 for. srebra ili na jednoč položi ili se obveže, da će na pet rokova kroz pet godina, svake godine o stanovitom roku 10 for. srebra točno platiti, zvat će se utemeljiteljem 'Matice ilirske' i dobivat će sve manje knjige, koje se troškom Matice ilirske izdadu badava, a veće, koje više troškova iziskuju, za pol cijene« (T. Smičiklas i F. Marković, »Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892«, Zagreb, 1892, str. 10).

U pravilima što su bila podnesena kralju da ih odobri, o svrsi Matice hrvatske kao — kako se tada još predlagalo — »Društva za jezik i slovesnost u Zagrebu« — kaže se da je ono društvo za obrazovanje ilirskoga jezika i književnosti, a glavnicu će formirati prinosi ljubitelja narodne knjige; jedna će od zadaća društva biti da održava i razvije netom osnovane narodne novine s tiskarom; društvo će izdavati »naučne, poučne i beletrističke knjige«; kad mu poraste glavnica, društvo će nastojati da sagradi prikladnu zgradu u kojoj bi se smjestio muzej i narodna knjižnica. Iako Matica hrvatska, kad se osnivala, nije odmah dobila status književno-znanstvenog društva, već je osnovana kao »Glavnica«, ona je imala definiranu kulturnu politiku s nacionalno-preporoditeljskim svrhama.

Danas je Matica hrvatska razvijeno i priznato književno-znanstveno društvo hrvatskih kulturnih djelatnika. Ono okuplja velik broj kulturnih radnika iz redova književne, znanstvene, tehničke i prosvjetne inteligencije diljem Hrvatske. Unatoč masovnosti, velikom intelektualnom i moralno-političkom ugledu u hrvatskome narodu, Matica je hrvatska u času kad je predložena ideja o osnutku Zaklade »Većeslava Holjevac« bila u teškom materijalnom stanju. Sredstva s kojima je raspolagala bila su premalena za sve njezine kulturne projekte. Zaklada je trebala biti materijalnim temeljem Matičine kulturne aktivnosti u tadašnjem opsegu, a osim toga i daljneg razvitka njezina rada, nakladničke i drugih djelatnosti. Odluku o osnutku Zaklade »Većeslav Holjevac« donijela je Glavna skupština Matice hrvatske 22. studenoga 1970. Prethodno su bile poduzete sve potrebite predradnje, ispitana je realnost prijedloga da se uopće osnuje takav fond, raspravljena je i definirana svrha fonda, njegov ustroj i način funkcioniranja.

Uoči 130. obljetnice osnutka, što se navršava iduće godine, Matica hrvatska osniva svoju »glavnicu« — Zakladu »Većeslava Holjevca«.

Elementarne kulturne potrebe u životu jednog naroda vazda su iste, te nije slučajno što se Zaklada »Većeslava Holjevca« osniva sa svrhama veoma sličnim intencijama zbog kojih je nekoć utemeljena »glavnica« za objavljivanje knjiga u sklopu Čitaonice narodne u Zagrebu. Na temelju člana 40 Pravilnika Matice hrvatske, Upravni je odbor donio Pravilnik o osnivanju i o radu Zaklade »Većeslav Holjevac«, u kojem se određuje svrha Zaklade, način upravljanja sredstvima Zaklade i reguliraju sva druga potrebita pitanja u svezi s osnutkom i s radom Zaklade.

Sredstva će se Zaklade općenito rabiti za objavljivanje djela od kapitalna značenja za hrvatsku kulturu, za stipendiranje studenata Hrvatskoga sveučilišta, za nagrađivanje kapitalnih djela o povijesti i o suvremenom životu hrvatskoga naroda, te za sufinanciranje svih drugih kulturnih pothvata koji pridonose razvitku hrvatske kulture i prosvjete. O uporabi sredstava Zaklade napose odlučivat će Upravni odbor Zaklade.

Osnutkom Zaklade »Većeslav Holjevac« Matica se hrvatska simbolično vraća na početne oblike svoga opstojanja, da bi dogradila materijalne temelje za svoju djelatnost i za proširenje te djelatnosti. Zaklada Matice hrvatske »Većeslav Holjevac« bit će jedan od najvrednijih priloga proslavi 130. obljetnice osnutka i neprekinutoga djelovanja Matice hrvatske na dobro hrvatskoga naroda, ali uspjeh Zaklade u prvome redu zavisi od svih onih što će osjetiti da se na njih odnosi poziv da se svojim prinosom pridruže utemeljenju Zaklade »Većeslav Holjevac«.

T. Š.

Na Glavnoj skupštini Matice hrvatske, 22. studenoga 1970, osnovana je Zaklada »Većeslava Holjevca« kako bi se trajno sačuvao spomen na život, rad i djelo tog velikog pregaoca, revolucionara i vizionara u novijoj hrvatskoj povijesti.

Da bi se mogla ostvarivati svrha Zaklade, potrebna su veća novčana sredstva koja bi se, prema odredbi člana 5 Pravilnika o osnivanju i radu Zaklade »Većeslava Holjevca« rabila:

— za objavljivanje djela od kapitalna značenja za hrvatsku kulturu;
— za tiskanje zbornika, almanaha ili druge periodike koja sadrži rasprave, studije i prikaze o gospodarskom, političkom i kulturnom životu hrvatskog naroda;
— za dodjeljivanje stipendija za redoviti studij ili za postdiplomski studij na Sveučilištu ili u inozemstvu;
— za nagrađivanje autora kapitalnih djela o povijesti i o suvremenom životu hrvatskog naroda;
— za nagrađivanje istaknutih pojedinaca ili ustanova zaslužnih za promicanje i rješavanje važnih pitanja iz svih područja kulturno-znanstvenog i gospodarsko-društvenog života što pridonose jačanju gospodarskog i kulturnog blagostanja hrvatskog naroda i procvatu njegove domovine, u prvom redu rješavanju životnih pitanja pojedinih gradova i hrvatskog sela, a osobito sprečavanju iseljavanja hrvatskog pučanstva i rješavanju njegova povratka u domovini;
— za sudjelovanje u drugim pothvatima od općeg kulturnog značenja kojima se pridonosi razvitku kulture i prosvjete hrvatskog naroda;

Kako Matica hrvatska svojim prihodima ne može priskrbiti novčana sredstva za ove potrebe, to je Upravni odbor Zaklade odlučio da se ovim putem obrati javnosti da pomogne Zakladu svojim prinosima.

Upravni odbor Zaklade uvjeren je da će ovaj poziv naići na veliki odziv pojedinaca, a posebice radnih organizacija i ustanova, i da će Zaklada prikupiti potrebna sredstva za uspješno ostvarenje svojih zadaća.

Upravni odbor Zaklade bit će zahvalan svima na danim prinosima. Svoje dinarske priloge šaljite na žiro-račun 301-8-2185 Matica hrvatska, Zagreb (za Zakladu »Većeslava Holjevca«) ili devizne priloge na račun Kreditne banke 301-620/1001-32000-523 Zagreb, Matica hrvatska (za Zakladu »Većeslava Holjevca«).

Upravni odbor
Zaklade »Većeslava Holjevca«

SOCIJALISTIČKI SAVEZ O MATICI HRVATSKOJ U DONJEM MIHOLJCU

Uz puno razumijevanje i svestranu podršku svih društveno-političkih organizacija i općinskih funkcionara 28. veljače 1971. u Donjem je Miholjcu osnovana Matica hrvatska. Danas ona broji nekoliko stotina članova, broj kojih najrječitije govori s kakvim je oduševljenjem pučanstvo dočekalo njezino utemeljenje.

Društvu dodijeljene upravne prostorije, najveće i najljepše u mjesnom dvorcu bivših grofova Mailath, svjedoče s koliko podrške, dobre volje i svesrdnosti vodeći ljudi donjomiholjačke komune nastoje Matici omogućiti normalno djelovanje i realizaciju pozamašna programa rada.

Ali svijetle perspektive i dobro započet posao Matice nedavno su počeli mutiti unitaristički elementi i drugi neprijatelji samoupravnog socijalizma svih boja, i to više oni »uvezeni« iz većih centara nego naši domaći. A kako je njihova štetna robota počela unositi zabunu u narod i remetiti međunacionalne odnose na ovom području, to je Predsjedništvo Socijalističkog saveza smatralo neophodno potrebnim da na svojoj sjednici, uz ostalo, povede višesatnu raspravu o radu i djelovanju Matice hrvatske u Donjem Miholjcu. Proširenoj su sjednici prisustvovali predstavnici vlasti, društveno-političkih organizacija i kulturnih institucija.

Raspravu je započeo predsjednik Općinske konferencije SSRNH Matija Čošić, navodeći i istodobno osuđujući sumnjičenja i insinuacije upravljene protiv Matice hrvatske i njezina Upravnog odbora, a zatim je nastavio predsjednik Matice Božo Dugeč.

»Prisustvujem ovom skupu kao predstavnik legalno formiranog i postojećeg kulturno-prosvjetnog i znanstvenog društva, Matice hrvatske, i došao sam ne kao krivac, već s najboljom namjerom da pomognem kako bismo neupućenima, podozrivima ili zlonamjernima kazali istinu o Matici hrvatskoj i kako bismo se lišili neosnovanih sumnjičenja i kleveta«. Pošto je ukratko izložio povijest MH, njezinu ulogu i zadatke, te tko sve može biti članom i kakve su mu obaveze, dodao je: »MH nije ni šovinistička ni politička organizacija, jer nema ni potrebe da to bude, budući da članovi MH odobravaju kurs CKSKH i bezrezervno podržavaju sve odluke X sjednice kao i najavljene ustavne izmjene«.

Govoreći o odnosima Hrvata i Srba rekao je da tim odnosima »ne pridonose vukovarsko političko vodstvo, slatinski skup, Zdenko Haas, Pero Car, Josip Antolović niti neosnulaši. I neka mi se oprosti što ne drhtim spominjući imena narodnih poslanika i heroja, jer u njima gledam samo ljude, koji su u određeno vrijeme samo izvršili ili sada vrše svoju ljudsku dužnost prema svome narodu, koji im to obilato uzvraća opipljivom ljubavlju, ali im to ne daje pravo da, u ime svoje revolucionarne prošlosti, stotine ljudi nazivaju petom kolonom, a u nacionalnim simbolima, svetinjama jednoga naroda, vide aveti prošlosti...

Da li je šovinist i petokolonaš onaj tko se u svom narodnom ruhu, u svojoj kući i uz svoja narodna zanimanja naziva svojim imenom, raduje svojim uspjesima i za sebe traži samo onoliko prava i poštovanja koliko ih i sam daje i ukazuje drugim narodima i narodnostima, ili onaj tko mu to osporava«?

Rajko Dušević, član Upravnog odbora, kao povjesničar, govorio je o narodnim simbolima i neosnovanosti kojekakvih kleveta, a Miroslav Fey, predsjednik OKSKH misli da rad Matice treba svakako podržati, a ispade pojedinaca osuditi.

Mirko Dimitrijević, predsjednik Skupštine općine, ocjenjuje je rad Matice najpovoljnije, naglašavajući da bi osnovna briga svih socijalističkih snaga trebala da bude briga o zbližavanju naših naroda.

»Sa zadovoljstvom možemo konstatirati da smo se u odnosu na Maticu hrvatsku pravilno postavili« — rekao je Stjepan Pintarić, zastupnik u Saboru SRH. On je naglasio da njen rad treba svakako podržati i pomoći, a da parole o Matici kao šovinističkoj organizaciji šire svi nezadovoljnici kursom CKSKH, kako bi našem političkom vodstvu mogli u grijeh upisati i simpatije samoupravnom socijalizmu neprijateljskih snaga, kao što je Matica hrvatska. »Ona nije politička organizacija, ali čini politički element. Prema eventualnom nevještom ili štetnom istupu pojedinaca ne može se suditi čitavo društvo« — naglašava on, napominjući da je i prije bilo ispada, ali da se oni nisu nikome prezentirali. Osobito je bio revoltiran klevetama slatinskog rukovodstva, koje Donjomiholjčane optužuje tvrdnjama kako se oni »miješaju u njihove poslove«. »To je nedopustivo, a za prilike u svojoj komuni sami su krivi«.

Stevo Nikolić, predsjednik Komiteta SK Donji Miholjac: »Ne treba se čuditi pojedinim insinuacijama. Šovinisti, unitaristi i neprijatelji svih boja imaju različite interese, a isti cilj: rušenje i raspad naše socijalističke zajednice, a hrvatsko rukovodstvo, kao uporno na kursu samoupravnog socijalizma, prvo je na udaru, te su i njega i maltene čitavu Hrvatsku proglasili rušiteljem Jugoslavije kao zajednice«.

Slično mišljenje imali su još Antun Vukašinović, Sreten Srdanović i Tomo Pavoković.

Nakon dugotrajne, ozbiljne i staložene rsprave, u kojoj nije bilo oprečnih mišljenja, nazočni su se složili u slijedećem: — da se rad Matice hrvatske u Donjem Miholjcu ocjenjuje kao dobar i ispravan; da se s njezinim radom, zadacima i programom upoznaju sve organizacije i ljudi na području komune; da se pri ostvarivanju svog programa Matica hrvatska može osloniti i na punu podršku političkog vodstva; da Matica surađuje i s drugim društvima sa sličnim zadacima; da se osude svi stavovi i istupi pojedinaca, grupa ili organizacija uperenih protiv Matice hrvatske u Donjem Miholjcu i njena rukovodstva.

B. D.

OSNOVAN OGRANAK MH U OMIŠU

Na veoma svečan način u Omišu je 9. svibnja ove godine održana Osnivačka skupština Ogranka Matice hrvatske.

Nije pretjerano reći da je raspoloženje koje se toga dana osjećalo među narodom na ulicama ovoga drevnog gradića i u dvorani gdje se Skupština održavala znatno prelazi okvire najvećih blagdanskih proslava što su u ovom kraju upamćene. S mnogih strana pristizali su oni koji su htjeli prisustvovati tom važnom događaju. Dolazili su autobusima, osobnim automobilima i pješice, noseći zastave i transparente. Na jednom je pisalo: »Hrvatska je samo jedna, a mi smo dio nje«. Početak Skupštine mnogi su dočekali izvan dvorane koja je mogla primiti tek oko 500 skupštinara.

Osim sveukupnog općinskog vodstva društveno-političkih organizacija, Skupštini su prisustvovali i mnogi istaknuti hrvatski javni radnici među kojima su bili prof. dr. Radoslav Katičić, Vlado Gotovac, dr Petar Selem, dr Cvito Fisković, Drago Ivanišević, Jozo Laušić, Jozo Vrkić, Nediljko Mihanović, Tomislav Slavica, Žaki Marušić te predstavnici Matice hrvatske iz Imotskog i Metkovića.

Upravo toga jutra saznalo se za vijest o smrti predsjednika Savezne skupštine Milentija Popovića, pak su na samom početku Osnivačke skupštine svi prisutni minutom šutnje odali mu posljednju počast.

Odmah nakon toga, ženski zbor omiške gimnazije »Katja Pavišić-Sperac« otpjevao je hrvatsku himnu što je označilo početak rada Skupštine. Uvodni govor održao je predsjednik Inicijativnog odbora za osnivanje Ogranka Matice hrvatske Omiš, direktor osnovne škole Čišla Nikola Škarić, koji je između ostalog rekao:

»... Narodu omiške općine i cijelog ovoga kraja veoma je stalo, jednako kao i tijekom njegove slavne prošlosti, do čvrstog integriteta sa svojom Maticom, Maticom hrvatskom... Hrvatska je kultura već u svojim počecima zasijala ovdje svoje sjeme, plodno i neuništivo, snažno i vječno klijajuće. Mnogo je toga niklo, procvjetalo i ploda dalo, mnogo su toga dušmani odnijeli ali nisu uništili sjeme hrvatsko pod Mosorom, Biokovom, Dinarom i Babnjačom. U ovom kraju bijaše jedno od najjačih glagoljaških utočišta, u ovom kraju stvorena je i proslavljena slobodoljubiva poljička republika...« Na kraju svog govora Škarić je istakao uvjerenje Inicijativnog odbora da zajedno sa svim aktivnim društvenim čimbenicima ovoga kraja mogu uspješno pridonijeti sveukupnom procvatu socijalističke Hrvatske.

Na govornicu se zatim popeo delegat Upravnog odbora Matice Vlado Gotovac čije izlaganje su prisutni u niz navrata prekidali dugotrajnim aplauzom. Govorili su još i akademik dr Cvito Fisković, hrvatski pjesnik Drago Ivanišević, direktor nakladnog zavoda »Marko Marulić« Tomislav Slavica, predsjednik Skupštine općine Omiš, predsjednik OK SKH Omiš, predsjednik OK SOH Omiš te republički zastupnik Bruno Tandara.

Prihvaćanjem osnovnih smjernica programa rada i izborom Upravnog odbora obznanjena je odluka o osnutku Ogranka Matice hrvatske Omiš. Sa Skupštine upućen je pozdravni telegram predsjednici CK SKH dr Savki Dabčević-Kučar.

U Upravni odbor Ogranka bez iti jednog uzdržanog ili glasa protiv izabrani su prof. Ante Tucak, dr. Ivo Šaškor, prof. Vinka Milatić, Ivica Bekavac, prof. Ante Laušić, Nikola Škarić, Milica Marasović, prof. Ivo Kastropil, dipl. pravnik Leo Pivčević. Za predsjednika izabran je Nikola Škarić, za tajnika Ivica Bekavac, a za blagajnika Marija Buj.

Spomenimo još i to da su u čast ovom događaju u Omišu održane dvije vrlo zanimljive priredbe te da je nakon Skupštine otvorena čitaonica Matice hrvatske u kojoj je bila priređena prigodna izložba slika i crteža mladog omiškog slikara Rade Bekavca.

U petak (7. svibnja) održan je koncert narodnih i rodoljubnih pjesama u interpretaciji splitske klape »Kantaduri Ljupča Stipišića«, a u subotu (8. svibnja) Omišani su razgovarali s književnicima rodom iz ovog kraja.

I. B.

karte na stol

TOP-BISERI

Ovih je dana bilo vrlo burno na izvanrednoj sjednici vlade. Došlo je do otvorenog sukoba između mladih i starih ministara. Spor je nastao oko nabavke novih automobila za potrebe službenog prijevoza vladinih najviših funkcionara. Mlađi ministri su tražili da vlada kupi i šesti automobil (do sada ima samo pet), dok su ovi potonji bili oštro protiv takvog prijedloga — smatrajući ga nepotrebnim i neodgovornim bacanjem državnog novca. Jer, zašto se ministri ne bi vozili i prevozili u tramvaju? Konačno, automobili su samo za strogo službene potrebe — te je za dvadeset ministara dosta pet automobila. U svaki auto po četiri ministra. Uzgred rečeno, obitelj i bliža rodbina nemaju pravo pristupa u službene automobile.

Taj događaj, da se razumijemo, zbio se u — Švedskoj.

STATISTIKA I SEKS

U napisu o popisu stanovništva — »Za pola stoljeća 8,5 milijuna Jugoslavena više« — što je tiskan u »Borbi« od 23. svibnja 1971. godine, može se pročitati i ova rečenica: »Još jedan podatak: ako se u 18 godina postojanja Kraljevine Jugoslavije broj stanovnika povećao za 4,7 milijuna, za 23 godine nove Jugoslavije broj stanovnika je povećan za 4,6 milijuna.«

Nadati nam se da natalitet nema veze s politikom, pa čak i onda kada se zna tko koga, naravno, s klasnih pozicija.

DEMANTI

Nekoliko stotina tisuća naših radnika koji su »trbuhom za kruhom« napustili svoju domovinu — vrlo često se nalaze u središtu razmatranja raznih društveno-političkih foruma i organizacija. Sa istih tih mjesta ne rijetko se čula kritika, kako se o njima ne vodi dovoljno brige. I upravo iz tih razloga, da ne dođu pod udar kritike, Jugoslavenske željeznice učinile su prvi i najkonkretniji korak: ugovorile su do studenog ove godine 290 izvanrednih vlakova za odvoz naših radnika u Zapadnu Njemačku!

Time su ujedno demantirane sve kritike i glasine kako se o našim radnicima privremeno zaposlenim u inozemstvu nitko ne brine.

PROCJENE

Beogradski statističari procijenili su da će kroz pet godina glavni grad Jugoslavije brojiti 1,300.000 žitelja s nacionalnim dohotkom od 1.000 dolara po stanovniku. Nadalje, predvidjeli su gradnju niza objekata, prometnica, novih škola, trgovina, hotela i motela, stanova, vodovodne mreže i kanalizacije. Sve to predviđaju do 1975. godine, što je i u redu. S druge strane, iz Zagreba također stižu određene procjene. Naime, zagrebački statističari su procijenili, prema dosadašnjem tempu razvoja grada, da će 1975. godine Zagreb još uvijek postojati.

INSTITUTI

U Jugoslaviji ima 253 samostalne znanstvene institucije, 183 istraživačke institucije u privrednim organizacijama i 33 instituta akademija nauka — koji zajedno broje gotovo 30.000 zaposlenih. Zahvaljujući ovako brojnim institutima u nas — 83 posto otkrića i izuma djelo su pojedinca, 14 posto poduzeća i 3 posto znanstvenih institucija. Istodobno, kada govorimo o plodnosti znanstveno-istraživačkog kadra — valja napomenuti da od 1.274 autora visoku stručnu spremu ima ih čak 4,5 posto.

Savjetu kliničkih bolnica Medicinskog fakulteta – Zagreb

Na vašim klinikama radi veći broj mladih liječnika s posebnim statusom. Neki od njih već dvije do tri godine obavljaju liječničke poslove bez dinara osobnog dohotka, kao volonteri. Jedino što im se plaća jesu dežurstva, koja obavljaju kao i svi ostali liječnici. Taj posebni status liječnika kod vas je postao praksa, tako da su mnogi liječnici sretni da smiju raditi badava.

Riječ je o eksploataciji koja je nespojiva sa socijalističkim društvenim uređenjem. Javnost se pita, kako je moguće, u samoupravnom socijalizmu, lišavati osobnog dohotka ljude koji obavljaju iznimno važan i društveno koristan posao?

Ljubiši Miloševiću, glavnom deviznom inspektoru SFRJ

Poštovani druže.

Obraćamo Vam se kao glavnom deviznom inspektoru Deviznog inspektorata Saveznog sekretarijata za financije.

U prošloj godini naša je zemlja zabilježila do sada najveći deficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni, koji je dostigao gotovo 1.500 milijardi starih dinara, i to unatoč postojanju velikog broja propisa kojima se upravo takvo kretanje trebalo spriječiti. Bez bezobzirnog narušavanja propisa o deviznom poslovanju do ovakvog deficita ne bi moglo doći.

Na to je upozorila Savezna privredna komora konstatcijom da su za uvoz alkoholnih pića trošene konvertibilne devize iz centralnih deviznih fondova namijenjene, na primjer, za uvoz lijekova i dječje hrane. O ovom slučaju možete naći potpuniju informaciju u »Borbi« od 15. V 1971.

S obzirom na Vašu funkciju i dužnosti koje iz nje proizlaze, molimo Vas da obavijestite javnost da li su stvarno kršeni devizni propisi i da li su uvožena alkoholna pića umjesto lijekova i dječje hrane, odnosno, je li bilo moguće da se u prošloj godini ostvari debalans u vanjskoj trgovini od 1.500 milijardi starih dinara a da pri tome devizni propisi nisu kršeni?

Provjeravanje

Prema izvješću »Glasa Slavonije«, na sastanku Inicijativnog odbora za osnivanje Ogranka Matice hrvatske u Podravskoj Slatini, održanom 21. svibnja 1971, zaključeno je da svi ogranci Matice u susjednim mjestima budu obaviješteni da će osnivanju ogranka moći prustvovati samo oni njihovi predstavnici koji su provjereni društveno-politički i društveni radnici.

Iako udivljeni ingenioznošću same ideje o »provjeravanju« gostiju, ipak se pitamo: tko će i po kakvim kriterijima ustrvdivati društveno-političke kvalitete predstavnika susjednih ogranaka?

Nadati se je da to neće obavljati nitko od onih koji su se nedavno, u istoj toj Podravskoj Slatini, pokazali kadrima ne prepoznati partijske i jugoslavenske zastave, a istodobno su u hrvatskim znamenjima uspjeli »vidjeti« ustaške utvare!

Devize i samoupravljači – neznalice

Interesantno je da su »Večernje novosti« uvijek spremne objaviti nečiju umotvorinu kojom se izvrgavaju ruglu samoupravljači i još dodati malo vlastite pakosti u naslov. Žalostan primjer jest bilješka u »VN« od 19. V 71, koja je izašla pod naslovom »I meze za devize«, a glasi:

»O PRIJEDLOGU da devize ostanu onima koji su ih i zaradili Miodrag Mitrović, predsjednik Savjeta za ugostiteljstvo SPK i direktor hotelsko-ugostiteljskog poduzeća 'Ulcinj', kaže:

— O svemu treba dobro razmisliti, jer ako bi sve devize ostale u našim rukama tada bi, možda, ubuduće morali i meso, namještaj, inventar, stoljnjake... kupovati za dolare. Zbog toga mislim da je ipak bolje da jedan dio deviza i dalje ide u centralni fond nego da njima raspolažu radne organizacije, koje ih ponekad neće znati iskoristiti na najbolji mogući način.«

Jesu li »Večernje novosti« i drug Miodrag Mitrović čuli da su banke i reeksporteri pokupili devize većine turističkih poduzeća za 50 godina unaprijed, da se devizama iz centralnog deviznog fonda kupuju alkoholna pića, umjesto lijekova i dječje hrane, a da se preko 90% deviza do sada oduzimanih samoupravljačima koristilo tako da je samo prošle godine deficit trgovinske bilance iznosio 1.500 milijardi starih dinara?

Hrvatsko bankarstvo

Iz dobro obaviještenih izvora saznajemo da je Marko Mrkoci, generalni direktor Kreditne banke Zagreb, podnio ostavku.

Jedva vrijedi i spominjati da ostavka direktora jedne od najvećih hrvatskih banaka mora imati utjecaja ne samo na odvijanje redovnih poslova već i na rješavanje svih važnijih zahtjeva na kreditne aranžmane.

Ovo je prigoda da se o problemima hrvatskog bankarstva još nešto kaže. Konačno bi trebalo razbiti raznovrsnu blokadu i opstrukciju za stvaranjem jake hrvatske banke. To ne može biti stvar samo nekoliko direktora banaka u Hrvatskoj.

Krajnje je vrijeme da se poduzmu odgovarajuće a energične mjere, jer hrvatsko gospodarstvo mnoge svoje nevolje zahvaljuje razbijenim i nerazvijenim bankovnim institucijama u Hrvatskoj. Takve kakve jesu, one mogu djelovati samo kao kočnica uspješnijeg razvitka Hrvatske.

JESMO LI ŽIVI?

Iskušavanje suvremenosti, u Parizu, svibnja mjeseca 1971. godine

DE LA PRÉHISTOIRE A TITO...

... En passant par Byzance. Ah! Byzance!

L'ART EN YOUGOSLAVIE DE LA PRÉHISTOIRE JUSQU'A NOS JOURS
Grand-Palais

Il nous est souvent arrivé d'évoquer sans enthousiasme les expositions organisées en vertu d'accords

les fragments de fresques byzantines qui ont pu être transportés sont de très belle qualité (je pense en particulier au superbe, si monumental et sensible à la fois, « Saint Isavrios » de Vadoca), ils ne donnent qu'une faible idée des trésors que contien-

des ré Yougo indépe par sc situati des in la Slo

Na retoričko pitanje (koje se nedavno moglo pročitati u novinama): »Jesmo li uzalud vozili naših 8000 godina umjetničke baštine u Pariz?« — treba spokojno odvratiti: Nismo.

Sve da francuska javnost i nije izložbu primila sa srdačnom dobrodošlicom ostalo bi da ispitamo nije li nam ona ipak bila od koristi. Jer kao što uspjeh u svijetu ne isključuje korisnost tako ni neuspjeh u svijetu ne bi morao biti dokazom potpune promašenosti izložbe za nas.

Korisnost te izložbe gledana s naše strane i sa strane Francuza nije ista pa joj dakle, ni moguća uzaludnost za jedne ne bi morala značiti uzaludnost za sve.

To sam htio reći da bismo se posve razumjeli: izložba je mogla uspjeti i u onome što priređivači smatraju njezinom glavnom zadaćom a da joj pri tom uzmognemo uputiti ne samo brojne nego i ozbiljne prigovore. S druge strane ona je, okićena mnogim opaskama, ipak mogla postići svoj cilj jer je u postizanju toga cilja veću ulogu imao govor izloženih djela nego način njihova izlaganja.

Za francuske oči...

Izložba »Umjetnost u Jugoslaviji od predpovijesti do naših dana« — popularnije: »Osam tisuća godina umjetnosti u Jugoslaviji« — traži, što je i razumljivo, odjeka u francuskoj publici a ne u namjerniku iz ovih strana. Rado priznajem Predragu Matvejeviću da je u pravu kad kaže, da bi je, stoga, trebalo mjeriti očima Francuza (»jer je za Francuze rađena«); samo — kako da ih namaknem? Nije, dakle, najidealnije ali ostajem pri svojim očima; Francuzi, neovisno o tome pišu i govore ono što je njima na jeziku.

Mislim, da neću pogriješiti kažem li da Francuze, zapravo, najviše zanima ono što im je najslabije poznato: oni su u velikom broju pohodili izložbu dolazeći da budu iznenađeni. I u tome se prosječni francuski gledalac ne razlikuje mnogo od prosječnog francuskog kritičara; jednima je i drugima zajednički osjećaj da su otkrili svijet skrivenih vrijednosti. Dobar se dio kritičkih reakcija, u intonaciji, ne razlikuje previše od bilježaka, mahom srdačnih i dobronamjernih, u izložbenom dojmovniku.

Zgrada: Grand Palais

Ono što u takvoj situaciji ističe odgovornost stručnih priređivača izložbe jest činjenica da su ne samo publici nego i većini prikazivača, većini kritičara tekstovi u katalogu bili **jedini** vodiči u opsežnoj građi koje zamršene i specifične odnose, koncentracije i tvorbe nije uvijek jednostavno tumačiti i raspletati. Ne bi bilo razloga da to posebno naglašavamo — smatrajući taj slijed normalnim i, štoviše, poželjnim pravcem toka informacija — da nam katalog nije jednom od najslabijih i najbolnijih točaka cijele pariške smotre; da neki tekstovi toga kataloga, da dijelovi nekih tekstova nisu prava skladišta površnosti, pogrešaka i dezinformacija.

...i u nas?

Sada, kad je sve završeno i kad se naveliko govori o preseljavanju izložbe u Zagreb (Beograd, Sarajevo...) i kad se čuju glasovi o autorskoj koncepciji izložbe — što će reći da bi se izložba morala prenijeti bez ikakvih preinaka, takva kakva je bila — pa je opravdana pretpostavka da se ta veličajna nepovredivost ne odnosi samo na **izbor djela** nego i na **tekstove u katalogu** (koji su, svakako, autorskiji posao) — neophodno je potaknuti raspravu o stručnoj »opremi« izložbe; o autorskim odrednicama njezinim, da bismo se na vrijeme zaštitili od neskromnog tutorstva pojedinaca i njihovih autorskih strasti; da izbjegnemo golem broj nepotrebnih propusta. Moram upozoriti da se moje primjedbe odnose samo na neke odjeljke izložbe i na neke pisce; na IX, X. i XI. grupu u kataloškoj podjeli građe: **Barok, klasicizam i XIX. stoljeće** (France Stele); **XIX. stoljeće** (Miodrag Kolarić); **XX. stoljeće** (Miodrag B. Protić).

Ako nas u pisanju inozemnih kritičara nešto doista može uznemiriti onda to nije kritičnost što je spram nekih naših djela često pokazuju — jer iza te kritičnosti ne stoje uvijek neprijatelji malih naroda nego baštinici velikih kultura — već je to nekritično (i dobronamjerno) preuzimanje naših neistina o nama. Kada jednom takve »obavijesti«, zaogrnute plaštem autentičnosti, puste korijena bit će ih dvaput teže iskorijeniti nego eventualne predrasude neupućenih. Zato treba precizirati u čemu se naš pogled na izložbu, najvjerojatnije, ne podudara s francuskim da bismo zatim vidjeli što nam daje pravo da, ne umanjujući uspjeh koji je u Parizu postigla, upozorimo na propuste koje mi vidimo a Francuzi ne zamjećuju.

Pri tom ne smećem, ni za tren, s uma da je, određivana i određena i mnogobrojnim čimbenicima izvan umjetnosti i znanosti, određena i političkim trenutkom i ambijentima u kojima je planirana i realizirana, ta izložba primarno propagandna kulturno-politička akcija a ne znanstveno-istraživački posao. To je realnost koja nam, valjda, može objasniti i opseg intervencija »sa strane« u materiju XX. stoljeća odnosno, objasniti kako to da na kraju balade nitko više nije bio posve odgovoran za tu sekciju.

Ne polazim od pretpostavke da se na političkom interesu ne može graditi baš nikakva kulturna politika; polazim međutim od pretpostavke da se pogreške stručnjaka ne mogu tumačiti političkim interesom izložbe — tj. kriterijem političke korisnosti — i da tome kriteriju ne koriste. Koliko pak koriste znanosti i kulturi suvišno je reći...

Izložba »Umjetnost u Jugoslaviji od pretpovijesti do naših dana« iznijela je na vidjelo velik broj djela velike i znatan broj djela najviše vrijednosti; za željeni uspjeh izložbe to je bilo dostatno. Ali ako se Pariz, a s njime i svijet, kojega je on, još i sad, jedno od prvih mjesta, čudi sjaju tih djela iz »tame« mi bismo morali znati da su domovi toga blaga — iz daljine, možda, nejasne mrlje na nepoznatom tlu — najsjajnije riznice naših kultura. Ne treba očekivati, osim od onih koji kulturu svoga naroda (i kulture narodâ s kojima u istoj kući živimo) nikako ne poznaju i koji se, npr., lakše upućuju u Pariz nego u Muzej za umjetnost i obrt, da se na toj izložbi osjećaju i ponašaju kao stranci. Iako nemam francuskih očiju o kojima je govorio Matvejević ništa me ne priječi da ih zamislim. Ali dok **gledam** ono što mi je poznato, a ne **zamišljam** ono što tek naslućujem, ne doživljavam potresa što ih u čovjeku može stvoriti samo iznenađenje. I to je, rekao bih, temeljna razlika u vizuri. Velik dio materijala nama je poznat: godinama ga srećemo, živimo s njim, od njega — gdjekad i za nj! — dotičemo od djetinjstva, poslije pohodimo i gledamo, opisujemo ili tumačimo i često

Salona (sredina I st.)

sebe uvjeravamo da je moćan i otporan, da mu nitko ništa ne može. Pa kažemo: ne bi se izgubio ni u Rimu, ni u Veneciji, ni u Beču, ni u Parizu. Ima, dakle, djela — pa i na izložbi — koja su apsolutne a ne samo relativne vrijednosti. Ali svatko imalo upućen zna još stotine i stotine djela kojih u Parizu nema, djela koja okružuju izabrano, koja im čine podnicu i najbliže srodnike, nerijetko: i ravnopravne tvorevine.

Zato više ne bi trebalo spominjati (kao da se ispričavamo ignorantima ili kao da je to posebnost naše izložbe) da postoji nekoliko kutova gledanja: **laikâ** (ovdašnjeg ili tamošnjeg) koji otkrivaju još jednu Ameriku; **upućenijih** (od kojih su tamošnji intimniji s univerzalnim, kategorijalnim — stilskim i drugim — parametrima, a ovdašnji bolje razumiju prečace i prilagodbe, obično iz nevolje, »veličinu malenih«; **znalaca**, u načelu: tamošnjih, kojih sposobnost racionalnog uviđaja, dedukcije i teorijskoga mišljenja uvijek daleko nadmašuje (kad je riječ o nama) fundus činjenica kojima raspolažu; najposlije se, sramežljivo, spomenimo i ovdašnjih **znalaca** kojih je, u velikoj većini slučajeva, povijesna naobrazba jača od filozofske i koji, da se izrazim paradoksom, obično više znaju nego umiju, koji nisu odveć živi mislioci ali su vazda žive povjesnice naroda i njegove kulture; u zadnju, dajmo zraka čak i skromnom prolazniku koji, relativno razložno (zar ne?) pita zašto Petra zovu Pavlom (a on odavno, dobro pozna obojicu)?

Od neollta do crtanog filma

Velika ta izložba — na kojoj su zastupljena, ne uvijek u pravoj mjeri, djela svih civilizatornih slojeva na tlu SFRJ, od starijega neolita do crtanoga filma, djela najrazličitijih zajednica, skupina i naroda od malih i nepoznatih do znamenitih ali izumrlih, od srođenih i utopljenih u došljačke mase do onih što su i danas živi i djelatni; djela preraznih značenja — prava je povorka povijesti. Po tome je naša izložba puna, bogata, bez praznina: kontinuitet ljudske postojbine nije u ovim krajevima nikad bio prekinut. Upuštajući se u konstrukciju takvoga prikaza priređivači su stvarali prenosivu antologiju uzoraka — kojiput tipičnog, koji put najboljeg — dubokog i jedva sagledivog trezora što mu prirodni opseg čini 8000 godina čovjekova vremena a uvjetni opseg granice SFRJ.

Taj izbor nije apsurdan; on je tek, na svoj način, pasivan. Izgovara povijesne činjenice ali ne kazuje vlastitu tezu. To vrijedi zapamtiti: taj izbor, privlačniji za Francuze nego za nas, potvrđuje da je pamćenje naša sudbina i naš način: na stol smo iznijeli sve do čega smo mogli doći; na Francuzima je da biraju.

Treba to imati na umu i stoga da se uzmognu objasniti uzroci polemičkih sukoba što su prethodili pariškome nastupu; nesporazuma o kojima Francuzi jedva da išta znaju ali, istodobno, nesuglasica po kojima je pariška izložba u nas postala popularnom i prije otvorenja.

Sve su polemike počele zbog prikaza umjetnosti XX. stoljeća a ta je činjenica u nas bila neopravdano zanemarivana i, po navadi nespremnih, minorizirana. Ona je »razjašnjavana« žargonom i mentalitetom nadripsihologa: živi su umjetnici oholi, umišljeni i uvredljivi — ergo, mrtvi su puno bolji. I dabome: zaslijepljeni taštinom živi ne mogu biti objektivni u prosudbi svoje i tuđih vrijednosti. Začudo, od tih su (ljudskih) mana bili pošteđeni samo neki priređivači izložbi i, ovoga puta, arh. Vjenceslav Richter, postavljač i izlagač u istoj osobi.

Ali — sve će biti u redu: »Gospodin Diehl nas tješi«. Ma nije vrag? Pa što nam poručuje gospodin Diehl?

»Diehl je, naime, izjavio da se ne sjeća da je organizirao neku izložbu suvremenih umjetnika a da pri tome nije dobio sijaset uvreda i mnogo prijetećih pisama. To bi trebalo biti svima nama utjeha a posebno **Boži Beku**, komesaru ovog dijela izložbe.«* Ah! (Meni je laknulo, a Vama?) Finijima je Bog odredio da trpe; dokle seže sjećanje gosp. Diehla umjetnici su se ponašali kao divljaci pa će tako, valjda, biti i u buduće. Sva sreća da oko umjetnika ima nešto malo neporočne čeljadi (osobito među trgovcima i prekupcima) pa se nekako da vezati kraj s krajem...

Osobita nam je ipak svima utjeha — a tek Boži Beku...! — što smo evo s pomoću elegantne prispodobe otkrili da hrvatski živi umjetnici nisu veći divljaci od francuskih.

To se, dakle, u nas smatra uljudenošću, štoviše: ekspertizom! Tako se, s pozicija čisto kritičkih (da ne kažem: teorijskih) unapređuje naša suvremena kultura.

Živjeti svoj život

Što je, dakle, osim nevinosti probirača izazvalo polemike i svade? Što je »sporedno« XX. stoljeće dovelo u središte pozornosti?

Po mome mišljenju, gorka spoznaja ili, još i prije, nejasna slutnja da nam veličinu i biće određuje samo prošlost i da će sve ono što legitimira žive — pojedince i narod — biti (skrojeno) po mjeri osrednjosti. Ne može se predbacivati priređivačima da su XX. stoljeće brojčano slabo predstavili. Bilo je, međutim, jasno da će količina htjeti zamijeniti nepostojeću kritički utemeljenu strukturu suvremene umjetnosti u nas. Prvi je objavljeni prijedlog liste autora potvrdio bojazni; »korektura« koja je potom uslijedila imala je, prvenstveno, društvenu funkciju: to je bila varijanta za umirenje a ne osmišljena slika zbivanja.

Nelagoda se morala javiti. Ako već drugi ne znaju o nama onoliko koliko bismo željeli zar ni sami o sebi ništa ne znamo? I što nam je bilo najpreče pokazati i dokazati: da ovdje žive kulturno egzistentni narodi, s dubokim korijenom i zelenim izdancima, ili da smo uškopljeni, revni i mučaljivi čuvari namrlih riznica?

Najveću slabost naše izložbe čini prikaz umjetnosti XIX. i XX. stoljeća, a to je baš vrijeme geneze i konstituiranja modernih nacija, vrijeme — u nas — preporodnih pokreta i borbi; doba, u zadnju, sadašnjega, modernog života. Je li dopušteno reći da nas on zanima; i da nas zanima više od onoga što je bilo, i da nas mora zanimati više od prošlosti ako još zdravo rasuđujemo? Baština živi s nama i mi živimo s njom; ali se ne treba miriti s navikom da živimo zbog nje, kao muzejski čuvari.

I kao što se nitko ne može u potpunosti izjednačiti s drugim, kao što u životu drugoga ne može iscrpsti smisao svoga postojanja tako se ni u vlastitoj prošlosti ne može naći nadomjestak za potrebitu sadašnjost.

Slab prikaz hrvatske suvremene umjetnosti ne može kompenzirati ni svo zlato i srebro Zadra.

Ne mislim, naravno, da su France Stelè, Miodrag Kolarić i Miodrag B. Protić morali slikati slike i djeljati kipove kojih u nekim trenucima naše povijesti nije bilo izobila ili nisu bili na razini razvijenosti stila primarnih sredina. Ali Stelè nam ostaje dužan suptilnijih obrazloženja ako početak baroka u Sloveniji fiksira strogo u 1693. godinu, sjevernohrvatski barok obrazlaže u potpunosti slovenskim utjecajima i govori o remek-djelu zagrebačkog baroka datiranom u 1659. godinu! (Nota bene: to je djelo zagrebačke **radionice!**) I ne proslavlja baš svoju akribiju kad i to znamenito djelo hrvatskoga baroka, jedino uostalom, kome poklanja malo veću pažnju, pripisuje tajanstvenom Majstoru P.P.E.Z. a poznati je autor toga reljefnog veza J. W. Stoll (tobožnji Majstor P.P.E.Z. nije nitko drugi do Petrus Petretich episcopus zagrabiensis — naručilac djela i utemeljitelj radionice). I tako dalje.

* v. E. Cvetkova: Nedvojbeni uspjeh, Večernji list, Zagreb. 13. V 1971.

Ivan Meštrović

Miodrag je Kolarić morao interpretirati bitnu problematiku XIX. st., pa bi se i sama ta kritička akcija bila prikazala specifičnom (kulturnom) vrednotom. Kad je riječ o umjetnosti Hrvata, trebalo se, poslije Karasa, usredotočiti, u slikarstvu, na pitanje luminizma i pleinairizma (od Bukovca do Vidovića), trebalo je apostrofirati Čikošev i Crnčićev rad, trebalo je zabilježiti širenje i ulogu grafike, zapaziti važnost »novog drhtaja« oko 1898. godine i početak rasta secesionističkog vala. Nije trebalo »portretirati« djela i djelatnike onako kao što je to činio Kolarić:

»... Rendić (1849 — 1939) studirao je u Veneciji a poslije u Firenci kod Duprea...«

To, jednostavno, ne znači ništa i sva se realnost tih i takvih »prikaza« iscrpljuje u mrčenju papira.

Najposlije, u **XX. stoljeću**, inače pouzdanog i objektivnog Miodraga B. Protića, nalazimo propusta, koje u njega nismo navikli sretati. Možemo mu zamjeriti što je Hermana isključio iz »münchenske škole« (zašto?), možemo mu prigovoriti da je u nabrajanju glavnih predstavnika »Zemlje« zaboravio na Juneka koji je bio među osnivačima, što je u »Hlebinsku školu« ubrojio i Virijusa koji tamo ne spada a zaboravio Mraza kojemu je tu mjesto; što u razdoblju poslije 1950. ne vidi nikakve uloge i ne nalazi mjesta grupi »Exat 51«. I tako dalje.

Dodamo li tome i širu neuskladenost kataloga s izložbenom prezentacijom (na izložbi imamo odjeljak umjetnosti Hrvata, a u katalogu je taj materijal drugačije raspoređen; na izložbi ćemo vidjeti vitrinu **Arts mineurs serbes du XIII.e au XVI.e s.** — u njoj su i djela »Dubrovačkog ateljea«, izl br. 446! — a u katalogu to nigdje nije posebno iskazano); dodamo li tome još i porazan postav izložbe vidjet ćemo da je bilo razloga za nelagodu. Broj i težina propusta koje zamjeramo suvremenicima i kojih je bivalo sve više što smo bili bliže vlastitome vremenu, opteretili su to vrijeme tolikim grijesima da smo se morali pitati postojimo li samo zato da se divimo prošlome vremenu?

Najznatnija djela hrvatske suvremene umjetnosti ne daju nam povoda za takvu rezignaciju: utoliko prije treba reći da je kritičarsko-priredivačka ambalaža bila daleko ispod razine našega postojanja, svih obveza u vremenu i značenja te iste umjetnosti.

Ako netko misli da temeljnu dvojbu iskazujemo pitanjem: **Jesmo li bili?** treba mu odgovoriti da pitanje glasi: **Jesmo li živi?**

IGOR ZIDIĆ

HRVATSKI TJEDNIK br. 8/4. lipnja 1971.